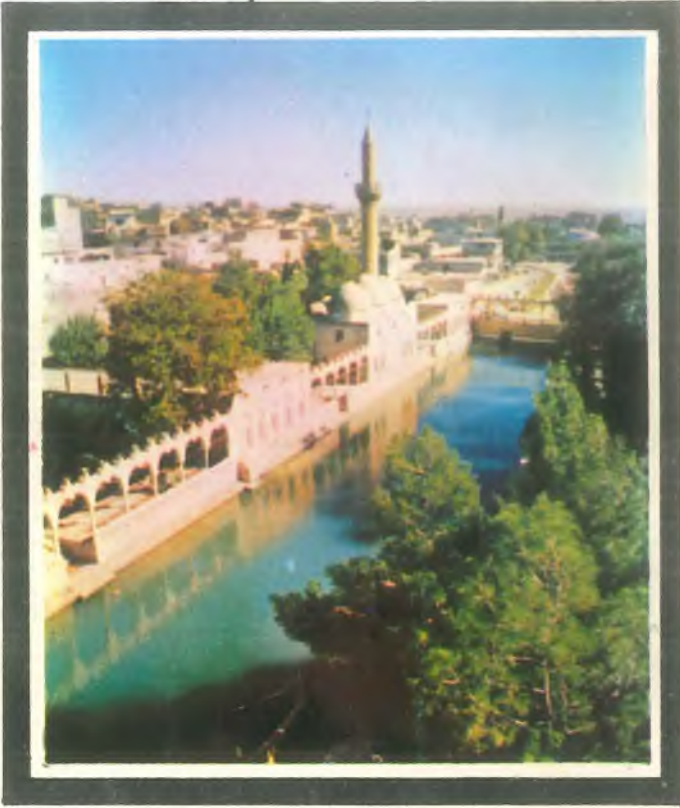

PEYGAMBERLER ŐEHRI
SANLIURFA

MEHMED A. MARAŞ

birlik

Peygamberler şehri
ŞANLIURFA
Mehmed A. MARAŞ

Aziz kardemim, değerli pevin dost
Mehmet H. ÖCAL'ı saygıyla.

12.11.86'
ESKİŞEHİR

MEHMET HULUSİ ÖCAL KİTAPLIĞINDAN

ŞURKAV KÜTÜPHANESİNE

AYŞE ÖCAL TARAFINDAN

2017 YILINDA BAÇIŞLANMIŞTIR. No:

Birlik Yayın Kooperatifi yayınları : 2
Tanıtım dizisi / 1

Yayın hakları «Birlik Yayın Kooperatifi» ne aittir.

Mehmed A. MARAŞ
Peygamberler şehri

ŞANLIURFA

TARİH
COĞRAFYA
SOSYAL YAPI
EKONOMİ
KÜLTÜR
FOLKLOR
TURİZM

BİRLİK YAYIN KOOPERATİFİ

P.K. 288 Yenişehir/ANKARA

BİRİNCİ BASKI : AĞUSTOS 1986

KİTAP İSTEME :

- a. P.K. : 44 ŞANLIURFA
- b. P.K. : 288 Yenişehir/ANKARA
- c. 2 Eylül Cad. 35 ESKİŞEHİR

KAPAK : İSMET KETEN

FOTOĞRAFLAR : CİHAT KÜKÇÜOĞLU

TASHİH : CAHİT YAĞMUR

FERYAL matbaacılık san. ve tic. ltd. şti. - tel : 29 36 96 - 30 80 61 - ANKARA

Ö N S Ö Z

Şanlıurfa ili, tarih boyunca önemli olaylara ve savaflara sahne olmuş Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli bir sınır kentidir. Şehrin tarihi çok eskilere dayanır. Arap, Fars ve Türk kültürlerinin kaynaştığı bir coğrafi konumda oluşu, onu önemli bir kültür şehri olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bugün Türk folklor zenginliğinin % 36'sını elinde bulundurması, şehrin kültürel kimliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Hz. İbrahim'in, Hz. Eyyub'un bu topraklarda bir zaman yaşamış olması, kente «Peygamberler Şehri» ünvanını vermiştir.

Verimli Harran Ovası'nın GAP projesi ile sulamaya açılması şüphesiz şehrin çehresini ve kaderini değiştirecektir.

2000. yılının Şanlıurfası, 500 binin üstündeki nüfusuyla, Anadolu'nun önemli üretim ve yerleşim merkezlerinden biri haline gelecektir. Ortadoğu'ya çok yakın olması ise onu önemli bir ihracat kapısı durumuna getirecektir.

Şanlıurfa'yı her yönüyle tanıtan muhtasar bir kitabın bugüne kadar yayınlanmaması, beni bu konuda çalışmaya yöneltmiştir. Yakın çevremizin teşvikleriyle ve iki yıllık bir çalışmanın ardından bu eser ortaya çıktı. Ancak eksiklerimin olduğunu biliyorum. Buna rağmen bu konudaki ilk çalışma oluşu nedeniyle eksikliklerin bağışlanacağını umarak Türk kültür hayatına ve özellikle doğup büyüdüğüm Şanlıurfa'ya vefa borcu olarak bir hizmet yapabilmişsem kendimi mutlu sayacağım.

Eseri, ilgililerin ve meraklıların nazarlarına arz ediyorum.

Mehmed A. MARAŞ

22 Haziran 1986

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	5
I. BÖLÜM : COĞRAFYA	9
KONUMU	13
YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	13
İKLİM	16
NÜFUS	18
II. BÖLÜM : TARİH	21
URFA ve ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI	23
ESKİ DÖNEMLERDE ŞANLIURFA	24
İSLÂM MEDENİYETLERİ DÖNEMİ	26
SELÇUKLULAR DÖNEMİ	27
OSMANLILAR DÖNEMİ	29
MİLLÎ MÜCADELEDE URFA	30
ÖNEMLİ OLAYLARIN TARİHİ	32
ŞANLIURFA BELEDİYE BAŞKANLARI	34
ŞANLIURFA VALİLERİ	35
III. BÖLÜM : SOSYAL YAPI VE EKONOMİ	37
TARIM	40
ORMANCILIK	43
MADENCİLİK	44
ENERJİ	44
ATATÜRK BARAJI	44
SANAYİ	45
KÜÇÜK SANAYİ	46
TİCARET	47
ULAŞIM	49
HABERLEŞME	50
EĞİTİM	51
SAĞLIK	53

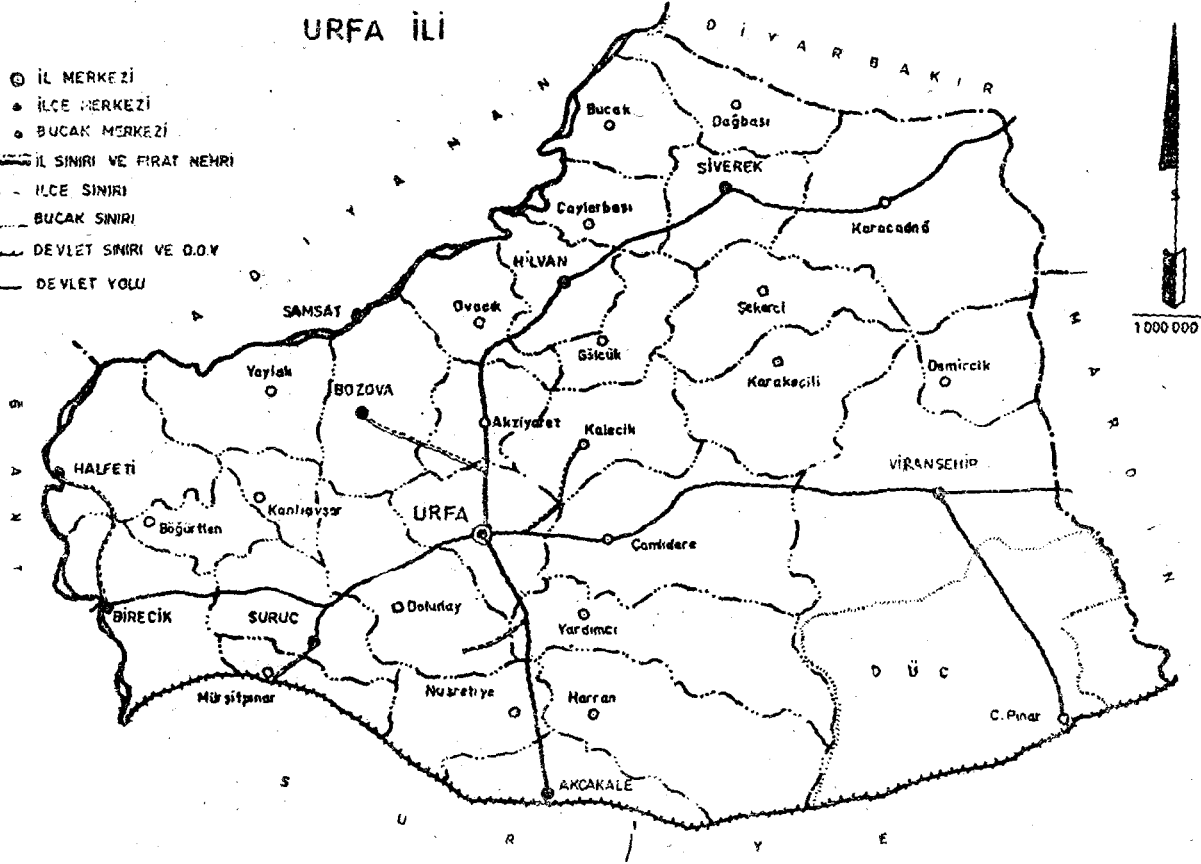
	Sayfa
IV. BÖLÜM : KÜLTÜR	55
HAYAT TARZI	59/
BASIN HAYATI	61
MİMARLIK	63
TARİHİ ESERLER	66
CAMİLER	68
MAĞARALAR ve GÖLLER	70
TARİHİ HAMAMLAR	71
V. BÖLÜM : FOLKLOR	73
GİYİM-KUŞAM	75
BESLENME BİÇİMLERİ ve URFA MUTFAĞI	76
İNANÇLARI ve TÖRESEL YAPI	77
EVLENME ve DÜĞÜN	78
YÖRESEL EL SANATLARI	80
HALK OYUNLARI	83
HALK OYUNLARI GİYSİLERİ	85
HALK MÜZİĞİ GELENEĞİ ve TÜRKÜLER	86
ÜNLÜ TÜRKÜLERDEN BİR DEMET	88
YÖRESEL HALK EDEBİYATI	106
URFA AĞZI	108
ATA SÖZLERİ	111
DEYİMLER
HALK ARASINDA YAYGIN KARGIŞLAR	116
BİLMECELER	117
URFA İÇİN YAZILMIŞ ŞİİRLER	118
VI. BÖLÜM : İLÇELERR	129
VII. BÖLÜM : TURİZM	141
VIII. BÖLÜM : ÜNLÜLER	145
KAYNAKLAR	153
GÖRÜNTÜLER	154
İLÂNLAR	165

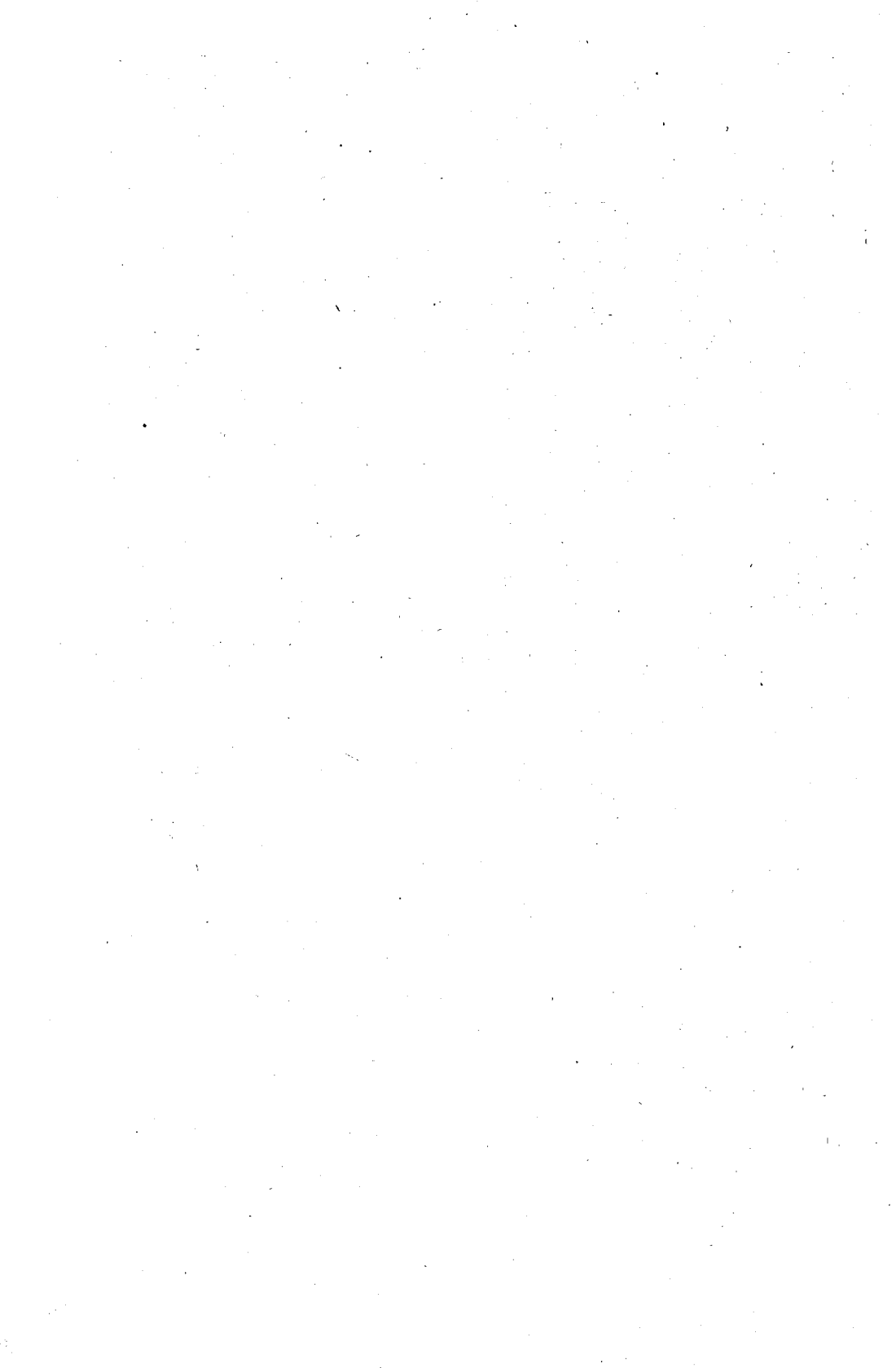
I. BÖLÜM
COĞRAFYA

URFA İLİ

- ⊙ İL MERKEZİ
- İLÇE MERKEZİ
- BUCAK MERKEZİ
- İL SINIRI VE FIRAT NEHİRİ
- - - İLÇE SINIRI
- BUCAK SINIRI
- DEVLET SINIRI VE D.O.Y
- DEVLET YOLU

KONUMU

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Şanlıurfa, 36° 40' ve 38° 02' kuzey enlemleriyle, 37° 50' ve 40° 12' doğu boylamları arasında yer alır.

Yüzölçümü : 18.584 Km² dir.

Nüfusu : 1980 sayımına göre İl : 602.736, İl merkez belediyesi ise 147.488 dir. İllerin nüfus büyüklüklerine göre sıralanışında 27. sırayı almaktadır.

Nüfus yoğunluğu : km² ye 32 kişi.

Komşuları : Doğusunda Mardin, kuzeyinde Diyarbakır ve Adıyaman, batısında Gaziantep ve güneyinde ise Suriye yer alır.

YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

İl alanı genel olarak bir plato görünümündedir. İl topraklarının yeryüzü şekillerine göre dağılımı şöyledir : Platolar : %61.7, Dağlar : %22.0, Ovalar ; %16.3

DAĞLAR :

Şanlıurfa'da dağların yükseltileri oldukça düşüktür ve aşılması güç olan dağ hemen hemen yok gibidir. Güneydoğu Torosların orta kesiminin güney etekleri il alanı içinde kalır. İlin güneyinde dağların yerini geniş ovalar alır. İlin başlıca dağları şunlardır :

Karacadağ : 1919 m. yükseltisiyle ilin en yüksek noktasını oluşturur. Karacadağ, sönmüş bir yanardağdır. Yanardağdan fışkıran mağmatik kayalar çok geniş bir alana yayılmıştır.

Tektek Dağları : 801 m. Harran ovası ile Viranşehir ilçesi arasında yer alır. Dağlar kuzey-güney doğrultusundadır. Genel olarak basık bir plato görünümündedir. Tektek dağları sert ve yumuşak kalkerden oluşmuştur.

Susuz Dağları : yükseltisi 817 m. dir.

Germuş Dağları : İl merkezinin güneyinde olup zengin su kaynaklarına sahiptir. Su kaynaklarının toplandığı kesimde Germuş köyü vardır. Yükseltisi 800 m. dir. **Nemrut Dağları :** yükselti 800 m. dir. İlin güneyindedir. **Şebeke Dağları :** Yükselti 750 m. dir. Suruç ilçesinde yer almaktadır. **Arat Dağları :** Suruç-Birecik arasındadır. Yumşak kalkerden oluşmuştur. Yükselti : 771 m. dir.

Platolar ve Yaylalar : Palatolap bir yandan Fırat nehri, bir yandan güneydoğu Toroslarla çevrilmiştir. Platolar kalkerli bir yapıdadır. Platolardaki çok sayıda mağara, dolin ve sarnıçlar bu yapıdan dolayı ortaya çıkmıştır.

AKARSULAR :

Şanlıurfa ili akarsularca zengin değildir. Yağışların azlığı, buharlaşmanın fazlalığı ve kalkerli yapı nedeniyle yüzeyde akarsular oluşmaz. Akarsuları şöyle sıralayabiliriz :

Fırat Nehri : Siverek ilçesinin Dağbaşı bucağı yakınındaki Makalan geçidinden il topraklarına giren Fırat, Gaziantep ile il sınırı çizerek Suriye topraklarına girer. Türkiyenin en uzun köprüsü olan Birecik köprüsü bu nehir üzerindedir. İl toprakları içindeki bölümünün uzunluğu 270 km kadardır.

Direkli suyu : Urfa'nın kuzey batısında direkli mevkiinde olup zengin bir yer altı nehri olduğu tesbit edilmiştir.

Culap suyu : Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda Diphisar ve Gürpınar köyleri yakınında doğar, güneye doğru akararak iki küçük suyla birleşerek Culap suyu adını alır. Uzunluğu 60 km kadardır.

Cavsak suyu : Merkez ilçenin kuzeybatısındaki Cavsak Köyünden çıkar. Şanlıurfa içinden geçerek Bamya suyu ile birleşir.

Belih Suyu : Harran'ın güneyinde, Akçakale, Aynelarus yakınlarından doğar. Suriye topraklarında Fırat'a katılır.

Habur Suyu : Viranşehir'in kuzeydoğusunda, Karacadağ eteklerinden doğar. İki kol olarak güneye yönelir. Fıratın önemli kollarından biridir. Habur'un uzunluğu 350 km dir.

Zengeçur Çayı : Karacadağ'dan doğar Batıya doğru akararak Gavur Tepesi'nin güneyinde menderesler çizer. Burada Geldik Suyu

ile birleşerek Zenfeçur adını alır. Kazo köyü yakınında Fırat'a karışır.

GÖLLER :

Halilurrahman Gölü : Uzunluğu 150 m. eni 30 m. dir. Şehrin içinde, kalenin eteğindedir. İçinde sazan türünden balıklar vardır. Halk tarafından kutsal sayıldıkları için bu balıklar yenmez. Bu nedenle gölde binlerce balık görmek mümkündür. Derinliği 1-4 m. arasında olup suyu tatlıdır.

Aynizeliha Gölü : Uzunluğu 50 m., eni 30 m. dir. derinliği 1-3 m. arasındadır. Yeraltı sularıyla beslenen bu gölün çevresinde asırlık çınar ağaçları vardır.

Dev testi suyu : Şehrin kuzeybatısında Külaflı tepesinin arkasında olup 12 m. çapında daire şeklinde bir göldür. Derinliği 2 m. kadardır.

Büyük ve Küçük Göl : Bozova ilçesinin güneydoğusunda yer alırlar ve kaynak suları ile beslenirler. Bozovanın içme suyu buradan karşılanır. Göllerin çevresi kavak ve söğüt ağaçları ile kaplı olup halkın mesire yeri durumundadır. Bu göllerde çeşitli balıklar yaşamaktadır.

OVALAR :

Harran Ovası : Yükselti 375 m. dir. Doğusunda Viranşehir ovası, batısında Suruç ovası yer alır. Genellikle çok düz olan ovada topraklar kırmızı renktedir. Çok verimli olan ovada akarsu yoktur. Akçakale kesiminde pompajla yer altı sularından sulamada yararlanılmaktadır. Harran ovasının yüzölçümü 2750 km² dir.

Suruç Ovası : 700 km² yüzölçümlüdür. Topraklar kırmızı renklidir. Cerimli toprak tabakası 50-100 cm. arasında değişir. Yüksek verimlidir.

Viranşehir Ovası : 1200 km² genişliğinde olan ova dalgalı ve engebeli bir görünüm arzeder. Alüvyonlarla kaplı olup temeli kalırdır.

Halfeti Ovası : Fırat nehri kenarında olup yer yer tepelerle kaplıdır.

Hilvan Ovası : Genelde düz olmasına rağmen yer yer dalgalıdır. Karstik oluşumlar geniş alanları kaplar. Toprak rengi kırmızıdır.

YERALTI ZENGİNLİKLERİ

Şanlıurfa ili yeraltı kaynakları bakımından pek zengin değildir. İilde önemli bir maden yoktur. Yalnız yapı malzemesi olarak kullanılan mermer yatakları vardır. Bu yataklar Germuş ve Tektek dağlarındadır. Bozova İlçesi'ndeki fosfat yataklarının toplam rezervi 1.5 milyon ton kadardır. Sुरुçta Tuğla-kiremit hammadde si çıkarılmaktadır. Hammaddenin toplam rezervi 375.000 tondur.

TOPRAKLAR

İl toprakları, kullanım açısından şöyledir : Tarıma elverişli alan %98.3 tür. Sürüme elverişli 1-IV sınıf topraklar (1.173.700 hektar) il alanının %63,2 sini kaplar.

653.600 hektar alan kaplayan, çayır-mera ve orman-funda oluşumuna elverişli VI-VII sınıf topraklar ise, il alanının %35 ini kaplar. Bununla birlikte ilde sürüme elverişli toprakların tümünde bitkisel üretim yapılamadığından, fiilen ekili-dikili olan alanlar 1.117.000 hektardır ve il alanının % 60.1 ini oluşturur. Çayır-mera topraklarının il toprakları içindeki payı %37.6, fundalık alanların payı ise %0.6 dır.

Tarıma elverişsiz 18.700 hektar VIII. sınıf topraklar, yerleşim bölgeleri ve su yüzeyleri ile birlikte 31.100 hektara ulaşır ve il alanının yalnızca %1,7 sini oluşturur.

İKLİM

Urfa ilinde karasal iklim egemendir. Deniz etkisinden uzakta olan ilde, gece ile gündüz, yaz ile kış sıcaklık ortalamaları arasında büyük farklılıklar görülür. Bağıl nem oranı çok düşüktür. Havanın kuru olması nedeniyle, Akdeniz bölgesindeki gibi çok boğucu sıcak olmaz. Karlı ve donlu gün sayısı düşüktür. Şanlıurfa'da yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer. Yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. **Sıcaklık** : Ş. Urfa, ülkenin en sıcak illerinden biridir. Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 18.1 dir. (C°) Bu ortalama rakam, komşu illerinkinden yüksektir. Yıllık sıcaklık ortalaması mesela Ege bölgesi illerinin çoğundan yüksektir. Mesela sözkonusu ortalama, Aydın ilinde 17.7 C° dir. Temmuz, Ağustos aylarında sıcaklık çoğu zaman gölgede 40 C°ye kadar çıkar.

Merkez ilçede en soğuk aylar ocak, şubat, en sıcak aylar temmuz ağustostur. Bu güne kadar merkez ilçede en yüksek sıcaklık 10.7.1962'de 46.5 C°, en düşük sıcaklık ise 9.2.1932'de eksi 12,4 C° olmuştur.

Yağışlar : Şanlıurfa'da yıllık ortalama yağış miktarı 482,4 mm. olarak hesaplanmıştır. (15 yıl ortalaması). Yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Yağışlar daha çok ilkbahar ve kış aylarında düşer. İlde yaz aylarında büyük kuraklıklar olur. Komşu illerin yıllık yağış miktarı Şanlıurfadakinden daha yüksektir.

Bitki Örtüsü : Şanlıurfa ili bitki örtüsü bakımından oldukça zayıftır. Zira ildeki yaz sıcaklığına ve kuraklığa hiç bir bitki dayanmamaktadır. İldeki tabii bitki örtüsünü bozkır bitkileri oluşturur. Gelincik, papatya, menekşe, gibi çiçekler hardal, tuzikbendik, kuzukulağı, semizotu, ebegümece bu yörede yetişen bitkilerdir. Tektek dağlarında menengiç ormanları vardır. (yabani fıstık ağaçları)

İlin güneyinde daha sıcak iklim bitkileri yetişmektedir. Uzun zaman yeşil kalmazlar. Yalnızca yağışlı aylarda canlanırlar. Bu kesimde, yabani buğday, çiğdem, kekik, devedikeni, meyankökü yetişir.

Hayvan türleri : Şanlıurfa ili hayvan türleri bakımından oldukça zengindir. Başlıcaları kelaynak, keklik, tavşan, üveyik, ceylan ve tilkidir. Kelaynaklar, soyu tükenmekte olan bir kuş türüdür. Birecik ilçesinde yaşayan Kelaynaklar, göçmen kuşlardır. Kış aylarında Etiyopya ve Madagaskar'a göçeden kelaynaklar, şubat ortalarından itibaren Birecik'e gelirler. Sayıları giderek azalmakta olan ceylanlar Tektek dağlarında ve Ceylanpınarı Devlet Üretim Çiftliği arazisinde yaşarlar. Son yıllarda avlanma yüzünden sayıları giderek azalmıştır. Ceylanpınarı Devlet Üretim Çiftliğinde koruma altına alınmışlardır.

NÜFUS

Yerleşme merkezi olarak önemi eski tarihlere kadar uzanan Şanlıurfa, nüfus varlığı açısından her zaman ülkenin önemli illeri arasında yer almıştır. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında ilin nüfusu 200.000 in üstündeydi. 1980 yılı nüfus sayımına göre 600.000'i aşan nüfusuyla ülke genelindeki sıralamada 27 nci gelmektedir. Şanlıurfa 18.548 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin alanca 7 nci büyük ilidir. Dolayısıyla nüfus ile yüzölçümü arasındaki ilişkiyi gösteren nüfus yoğunluğu, ilde her zaman ülke ortalamasının çok gerisinde kalmıştır. 1980'de Şanlıurfa'da km²'ye düşen kişi sayısı 32 dir. Türkiye ortalamasının (58) yarısını biraz aşmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarının dışında 1940'lardan 1960'lara kadar Şanlıurfa'da yıllık ortalama nüfus artış hızı, ülke ortalamasının hayli üzerindeydi. Bu durum, ildeki yüksek doğurganlık düzeyinin bir sonucudur. Tarıma dayalı ekonomisi, geleneksel değer yargılarının egemen olduğu aile biçimi, doğurganlık seviyesini artırmıştır.

Yıllara göre Şanlıurfa İl Nüfusu	
Yıllar :	Nüfus :
1927	203.595
1935	229.614
1940	254.398
1945	264.855
1950	298.394
1955	348.199
1960	401.919
1965	450.798
1970	538.131
1975	597.277
1980	602.736
1985	884.786

Yıllara göre Şanlıurfa'da Nüfus yoğunluğu (kişi/km ²)	
Yıllar :	Nüfus yoğunluğu :
1927	13
1935	13
1940	14
1945	13
1950	14
1955	18
1960	22
1965	24
1970	28
1975	32
1980	32
1985	35

1960 sonrasında doğurganlık, ülke genelinde gerilerken, Şanlıurfada yüksek seviyesini korumuştur. 1960'lı yıllarda köyden şehire başlayan göç, şehirden de diğer illere kaymıştır. 1970'li yılların başında tarımdan kopan nüfus için inşaat ve ulaştırma sektörlerinde yeni iş imkânları doğmuştur. Ancak ilde sanayileşmenin olmayışı ildeki yerleşik nüfusu da il dışına göçe zorlamıştır.

Şanlıurfa İlçelerinin 1985 yılı Nüfusları :

İlçeler :	Toplam Nüfus	Şehirçi nüfusu	Bucak ve köy nüfusu
Merkez	283.087	206.385	76.702
Akçakale	63.636	20.223	43.413
Birecik	56.148	28.370	27.778
Bozova	51.905	10.759	41.146
Ceylanpınar	54.326	40.430	13.896
Halfeti	30.665	2.332	28.333
Hilvan	31.503	10.286	21.217
Siverek	137.203	71.593	65.610
Suruç	74.780	31.438	43.342
Viranşehir	101.533	64.299	37.234
TOPLAM :	884.786	486.115	398.671

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that this is crucial for ensuring transparency and accountability in the organization's financial operations.

2. The second part of the document outlines the specific procedures for recording transactions. It details the steps involved in the accounting cycle, from identifying the transaction to posting it to the appropriate ledger accounts.

3. The third part of the document discusses the importance of reconciling accounts. It explains how regular reconciliations help to identify and correct errors, ensuring that the financial statements are accurate and reliable.

4. The fourth part of the document discusses the importance of maintaining proper documentation. It highlights the need for supporting documents such as invoices, receipts, and contracts to verify the accuracy of the recorded transactions.

5. The fifth part of the document discusses the importance of internal controls. It explains how internal controls help to prevent and detect errors and fraud, ensuring the integrity of the financial reporting process.

6. The sixth part of the document discusses the importance of regular audits. It explains how audits provide an independent review of the financial statements, helping to ensure their accuracy and reliability.

7. The seventh part of the document discusses the importance of staying up-to-date on changes in accounting standards and regulations. It emphasizes that this is essential for ensuring compliance and the accuracy of the financial reporting process.

II. BÖLÜM TARİH

Güneydoğu anadolu bölgesinin 'Orta Fırat' kesiminde yeralan Şanlıurfa, coğrafi durumunun özelliği dolayısıyla üzerinde bağımsız devlet veya beylikler kurulan diğer önasya bölgelerine nazaran oldukça değişik bir tarihe sahiptir.

Şanlıurfa, tarih boyunca Irak, Suriye, Mısır ve Anadolu'da teşekkül eden devletlerin egemenliği altında kalmıştır. Bu açıdan Şanlıurfa tarihi, Mezopotamya'ya bağlı sayılır. Dicle ve Fırat arasında kalan bu toprakların en eski ismi bilinmiyor. Mezopotamya, Yunanca «iki nehir arasındaki toprak parçası» anlamına gelmektedir. Araplar da aynı anlama gelen 'Elcezire' adını vermişlerdir.

URFA ve ŞANLI URFA ADININ KAYNAĞI

Şanlıurfa'nın bilinen en eski adı **Edessa**, Büyük İskender sonrasına Selökidler Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. **Edessa**, Meke-donya Krallığı merkezinin eski bir adıdır. Urfa adının kaynağına dair çok sayıdaki rivayetin hiç biri kesinlik kazanmamıştır. Bunlardan birinin Urfa adının Süryanice '**Orhai**' kelimesinden türediği, '**Orhai**'nin ise Arapça 'suyu bol' anlamına gelen **Vurhai**'den kaynaklandığı yolundadır. Orhai'nin farklı kullanışları olan Orhe, Orha gibi söylenişlerden sonra Urfa adı ortaya çıkmıştır. Bir başka rivayete göre **Urhai** kelimesinin Latince Orrpei'den kaynaklandığı yolundadır. Bu kelime ise 'pınar' veya 'kale' anlamına gelmektedir.

İslâmiyetten önce Urfa, Persler idaresindeyken Arap yarımadasından birçok Arap kabilesi bu arada **Mudar oğulları** da gelip Urfa'ya yerleşmişler, kaynaklara göre bir süre Urfa'ya '**Diya-ri Mu-dar**' adı verilmiştir. Müslüman Arap hakimiyetindeyken Urfa'nın adı **RUHA**'dır. Bugün kullanılan Urfa adının Ruha'dan geldiği sanılmaktadır.

Cumhuriyet dönemi boyunca il adının Urfa olarak kullanılmasına rağmen 1920'de Fransızlara karşı verdiği şanlı mücadeleden dolayı 12.6.1984 gün ve 3020 sayılı kanunla Urfa adı Şanlıurfa oldu. Bu kanun, 22.6.1984 tarih ve 18439 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

ESKİ DÖNEMLERDE ŞANLIURFA

Şanlıurfa, yazılı tarihten önceki dönemlerde önemli olaylara sahne olmuş dünyanın en eski şehirlerinden birisidir. Bazı kaynaklara göre 3000 yıllık bir şehir olduğu söylenmektedir. İslâm tarihçisi Ebulfaraç'a göre Şanlıurfa, Tufan'dan sonra Nuh Peygamber tarafından kurulan 18 şehirden birisidir.

Sümerlerce etrafı hendeklerle çevrili şehirlere UR adı verilirdi. Şanlıurfa'nın da bilinen ilk adının UR olması ve tarihî kalenin etrafının hendeklerle çevrili olması dikkat çekicidir.

1926 yılında Urfa ve çevresinde yapılan kazılarda Sümer, Asur ve Etiler'e ait kalıntılar bulunmuştur. Kaynaklara göre Arami, Asur, Med, Pers, Yunan ve Bizanslıların bu bölgede yaşadıkları bilinmektedir.

Şanlıurfa ve yöresinin M.Ö. II. binde halkı Şubarlar'dan oluşan Mitanni Devleti'nin elinde olduğu bilinmektedir. Daha sonra Mitanni devletine son veren Şuppiluliuma, Urfa'yı Hitit topraklarına kattı. M.Ö. 1100'lerde Ege Göç Kavimleri'nin yarattığı karışıklıklardan yararlanan Arami'ler, Güneydoğu Anadolu'da etkinlik sağladılarsa da kurdukları küçük prenslikleri birleştirip güçlü bir devlet oluşturamadılar. Bu krallıkların en uzun ömürlüsü olan Bit-A-dini Devleti'nin M.Ö. 857'de Asur Kralı III. Şalmanassar tarafından yıkılmasıyla, Şanlıurfa ve çevresi Asurluların eline geçmiştir. Asur krallarına Nemrud denilirdi. Hz. İbrahim'in Nemrut zamanında doğduğu ve tek tanrı fikrini buralarda yaydığı bilinmektedir. İranın kuzeyinde bulunan Med'ler M.Ö 600'lerde Asurları yenerek Urfa'yı kendi topraklarına katar. Daha sonra da Urartularını ortadan kaldıran Med'ler, yerleşik bir düzen kuramadıklarından M.Ö 550'de Pers'ler karşısında tutunamayarak yıkıldılar.

Pers Dönemi'nde ordunun asker-soyluları arasında paylaştırılan Edessa, çevresindeki geniş ve verimli topraklarda tarım yapılması şehirde ticaretin canlanmasına sebep oldu. Pers ordularını M.Ö 334 ve 332'de bozguna uğratarak bu devleti ortadan kaldıran

İskender, Tüm Anadolu ile birlikte Şanlıurfa'yı da Makedonya İmparatorluğuna bağladı.

İskender'in ölümüyle (M.Ö 323) ülkesi, komutanları arasında bölündü. Güney Anadolu, Suriye ve İran, Komutan Selefkos'un payına düştü. Selefkos, merkezi Antakya olmak üzere Selökid Krallığını kurdu. Şanlıurfa da bu krallığa bağlandı. Selökidlerin giderek zayıflaması sonucu yerel topluluklardan Arami'lerin önderi Karen, M.Ö. 132'de Abgar Prenslüğünü kurdu. Selökidler döneminde Şanlıurfa'da ağırlık kazanan Yunan kültürünün izlerini büyük ölçüde yok eden Aramiler, M.Ö 70'lerde Roma'nın bir uydusu durumuna gelen Selökid'lerin tersine bağımsızlıklarını korudular.

Merkezi Şanlıurfa olarak kurulan Abgar Prenslüğüne, Osroene Krallığı da denilmektedir. Osroene krallarına **Abgar** denilirdi. Hıristiyanlık dinin V. Abgar döneminde Urfa'ya yayıldığı, V. Abgar'ın Hz. İsa'yı Şanlıurfa'ya davet ettiği söylenmektedir. Osroene krallarından Eftuha tarafından yaptırılan kaledeki çift sütunlar, bugün hala özelliğini korumaktadır. Eftuha'nın bugün okunan kitabesinde «Ben Eftuhayım, güneşin oğluyum. Bu sütunlar üzerindeki heykeli kral Menon'un kızı Şelmet için yaptırırım.» denilmektedir.

Roma-Part savaşları sırasında birkaç defa işgale uğrayan Osroene krallığı M.S 117'de Romalılarca sona erdirilince Mezopotamya ve Urfa bir Roma eyaleti durumuna geldi.

Roma döneminde bölgedeki Arami ayaklanmalarını bastıran Roma orduları 241'den başlayarak Sasanilerin akımlarına hedef oldu. Şanlıurfa bölgesi de bu arada birçok defa Romalılarla Sasaniler arasında eldeğiştirdi.

Roma İmparatorluğu M. S. 395'te Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölündüğünden Şanlıurfa bölgesi Doğu Roma İmparatorluğu içinde kaldı.

Hıristiyanlık'ın Antakya okulunu temsil eden ve «İsa'nın Tanrı değil, insan olduğunu» savunan Diafizitlik öğretisiyle 428'de Bizans başkentinde piskoposluğa kadar yükselen Nestorius, 431'deki Efes Konsili'nce afaroz edilince, Antakya ve Şanlıurfa kiliseleri Diafizitlik'in merkezi oldu. İmparator Justinianos 533'te Monofizitlik ve diafizitlik öğretileri arasında bir uzlaşma sağlayamayınca Urfa Kilisesinin tutumu daha da sertleşti.

İSLAM MEDENİYETLERİ DÖNEMİ

Halife Hz. Ömer döneminde Şanlıurfa, İyad ibni El Ganem komutasındaki İslam Orduları tarafından ele geçirilmiş ve Kentin ilk Müslüman valisi olmuştur. Halife Hz. Osman zamanında, Şanlıurfa Şam'a bağlanarak daha sonraları Emevilerin saltanatında kalmıştır. Müslümanlar, 680'lerde Urfa-Harran ve Samsat'ı birleştirerek bir eyalet meydana getirdiler. İslâm egemenliği altında bulunduğu süre içinde açılan sulama kanalları ile bereketli toprakları daha da verimli hale getirilen kent, iyice zenginleşir. 750'de Emevilerin saltanatı son bulunca Urfa yöresindeki Emevi halkı üzerinde büyük bir Abbasi baskısı başladı. Bu baskılar sonucu meydana gelen ayaklanmalar, Abbasi Hükümdarı Harun'ür-Reşid'in başa geçmesiyle son buldu. Halife Harun'ür Reşid'in adil yönetimi sayesinde sakin bir dönem yaşayan Urfa, 809'dan sonra onun oğulları arasındaki taht kavgaları sırasında büyük ölçüde zarar gördü. Harun'ür Reşit ve Oğulları döneminde Şanlıurfa ve Harran, Abbasi Devletinin ünlü birer kültür merkezi haline geldi. Halen Harranda kalıntıları bulunan medreseler bu dönemde inşa edilmiştir. Şanlıurfa ve çevresi, Abbasilerin yıkılmasıyla şöhretini kaybetmiştir. Yörede kabileler arasındaki iç kavgalar sürüp gitmiştir. İslâm güçlerinin birbirine düşmesinden yararlanan Bizanslılar 942'de Diyarbakır'a kadar ilerleyerek Urfa'yı da ele geçirmişlerdir. 1037'de tüm Urfa'yı ele geçirip egemenlikleri altına alan Bizanslılar kalenin surlarını onararak korunaklı hale getirdiler.

SELÇUKLULAR DÖNEMİ

1037'de Aral Gölü ve Hazar Denizi dolaylarında Büyük Selçuklu Devleti kurulurken Urfa Bizanslı'ların elindeydi. Selçukluların büyük komutanı Sultan Alparslan, 1071'de Malazgirt ovasında Bizans ordusunu yenince Anadolu ve dolayısıyla Urfa, Selçukluların eline geçmesine hazırlanmış oldu. Müslüman Türkler hızla Anadolu içlerine dağıldılar. Alparslan'ın 1072'de ölmesi üzerine Selçuklu tahtına Melikşah çıktı. Alparslan'a karşı ayaklanmış olan Süleymanşah ve kardeşi Mansur Urfa yöresinde bulunuyordu. Halep seferine çıkan Melikşah, Komutanlarından Bozan'ı Urfayı almak için görevlendirdi. Savaş İki müslüman Türk kuvvetleri arasında sürüyordu. Savaş sırasında Urfaya gelen Melikşah, savaşın kendi lehine dönmesini sağladı. Urfa ve çevresini savunan Süleymanşah savaşta öldü. (1086) Bugün türbesi Suriye sınırları içinde kalmış olup «Türk Mezarı» diye anılır) Melikşah Urfa'yı Bozan'a verdi. Bozan 1087'de Urfa'ya ve Harran'a vali oldu. Urfa Selçuklular yönetiminde yeniden eski uygarlığına kavuşturuldu. Han'ar, mescitler, medreseler açıldı. Ünlü Türk bilgini Farabi'nin de ders gördüğü Harran Üniversitesi bu dönemde daha da geliştirildi.

Artan müslüman - Türk baskısını yoketmek amacıyla, Bizanslıların isteği üzerine düzenlenen Haçlı seferi sırasında, Maraş yöresinde asıl haçlı ordusundan ayrılan **Kont Baudouin**, kent halkının desteğini kazanarak, 1098'de **Urfa Haçlı Kontluğu**'nu kurdu. Uzun yıllar çevresi Türk devlet ve beylikleri ile çevrili bir ada durumunda varlığını sürdüren bu kontluk, zaman zaman Türklerin aralarındaki savaştan yararlanarak sınırlarını genişletmeyi de başardı. Ancak zamanla Urfa'da egemen olan Haçlılar, iktidar kavgasına girip güçlerini yitirince, Musul Atabegi İmameddin Zengi 1144'te Urfa'yı ele geçirdi. 1182'de İmameddin'in ölümüyle yerine geçen Nureddin Mahmudun yanında yetişen komutan Selahaddin Eyyubi; Eyyubi devletini kurunca Urfada bu devletin sınırları içinde kaldı.

1196'da Anadolu Selçuklu tahtına çıkan II. Süleymanşah döneminde ülke birliğini sağlamak için yürütülen çabalar, Urfa'daki Eyyubi egemenliğini etkilemedi. 1232'de Mısır Eyyubileri'nin eline geçen Urfa, I. Alaeddin Keykubad tarafından Selçuklu topraklarına katıldıysa da Eyyubiler tarafından tekrar geri alındı.

Moğollar döneminde sık sık yağmalanan, ağır vergilerle ezilen Urfa yöresindeki Türkmen boyları, Anadolu Selçuklularının 1318'de tarihe karışmasından sonra bağımsız davranmaya başladılar. Bu dönemde Anadolu'da kurulan sayısız beyliklerden birisi olan Salim Bey ve oğulları Aşireti Urfa'da etkinlik sağladı.

Ancak Timur'la birlikte Ankara savaşına katılan Akkoyunluların başında bulunan Karayülük Osman Bey, kendisine bağışlanan Diyarbakır yöresinde Akkoyunlu devletini kurduktan sonra (1403) Urfa'yı da ele geçirdi.

Safeviler'in güç kazanmasıyla etkinliklerini yitiren Akkoyunlular 1502'de aldıkları son yenilgiyle tüm Doğu Anadolu'yu Safevilerle bırakmak zorunda kaldılar. 1514'te Urfa'yı alan Şah İsmail komutasındaki ordular Yavuz Sultan Selim tarafından 1517'de yenilgiye uğrattılır. Böylece aynı yıl Urfa'da Osmanlıların topraklarına katılır.

OSMANLILAR DÖNEMİ

Urfa Osmanlılar döneminde bir süre barış içinde yaşadı. Celali ayaklanmaları bu barış döneminin sonu oldu. 1582'den sonra Anadolu'daki sancak beylerinin görevden alınmaları yada yer değiştirmeleri büyük tedirginliklere sebep oldu.

Urfa, Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra Diyarbakır Eyaleti'ne bağlanmıştı. Osmanlı egemenliğine girdiğinde Urfa'da 3 cami, 12 mescid, 4 hamam, 2 kervansaray, 1 bedesten, 1 darphane, 1 başhane, 1 tabakhane, 5 tane de küçük imalathane vardı.

Osmanlılar'ın klasik döneminde Urfa, Halep vilayetine bağlı bir sancaktır. 1867 Vilayet Nizamnamesi, Urfa Sancağı Merkez kaza, Birecik, Rumkale (Halfeti) ve Suruç kazalarından oluştuğunu kaydetmektedir.

1883 Halep Vilayet Salnamesi Urfa Merkez Kaza'nın başlıca taşınmaz mallarını şöyle sıralamaktadır :

Cami 31, Mescit 31, Tekke 4, Türbe 9, Kilise 11, **Medrese 14**, Kütüphane 6, Hane 3.906, Hamam 14, Han 9, Dükkan 1.799, Mağaza 4, Bedesten 1, Kasriyye 2, Su değirmeni 19, Hayvan değirmeni (madar) 29, Fırın 14, Kumaş tezgahı 221, Dabakhane 2, Kahvehane 59, Meyhane 15, Boyahane 13, Sabunhane 2, Masura 10, Lokanta (Aşhane) 2, Mezbaha 1,

1903 Maarif Salnamesi'ne göre Urfa merkez Kaza'da mevcut 7 adet medresenin kütüphanelerinde toplam 1.666 adet kitap bulunmaktaydı. Bu medreselerde okuyan toplam öğrenci sayısı 144 idi. Urfa Merkezindeki medreseler şunlardır :

1 Rıdvaniye, 2 Rahimiye, 3. Sakibiye, 4. İbrahimiye, 5. İhlaşiye 6. Rızaiye, 7. Süleymaniye

MİLLÎ MÜCADELEDE URFA

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imzalandığı günlerde Urfa bağımsız bir sancaktı. 7 Mart 1919'da İngilizler tarafından işgal edilen Urfa, daha sonra Fransız işgaline terkedilir. 13 ay, 3 gün süren işgalden sonra büyük bir mücadele sonucu kurtuluş gerçekleşir. Fransız işgali sırasında şehrin üçtebir nüfusuna sahip olan Ermeniler, Fransızlarca silahlandırılmış ve işgalde Fransızların yanında yer almışlardır. Fransız ve Ermenilerin ortaklaşa yaptıkları zulme dayanamayan halk 9 Şubat 1920 de ayaklanır. Urfa jandarma kumandanı Ali Saip (Ursavaş) Bey, Fransızları bu bölgeden çıkarmak için halkı Kuva-yı Milliye adına örgütlendirir. Çevredeki aşiretlerin de desteği sağlanır. Urfadaki direniş teşkilatının yönetim organı şu kişilerden oluşuyordu : Emekli Binbaşı İhsan Bey, Askerlik Şube Başkanı Binbaşı İlyas Bey, Kaymakam Şevket Bey, Veteriner Adil Bey, Jandarma Teğmeni Hulusi Bey, Ali Saip Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi, Barutçu Hacı İmam Efendi ve Bedriâgazade Halil Efendi.

Saldırıya geçilmeden evvel Fransız işgal komutanına Kuva-yı Milliye Komutanı Namık (Ali Saip) imzalı bir nota verildi. Notada 24 saat içinde işgal kaldırılmazsa saldırıya geçileceği yazılıydı. İşgal komutanının kendilerine verilen ultimatomu reddetmesi üzerine Kuva-yı milliye güçleri 9 Şubat sabahı Harrankapı ve Beykapı'sı yönünden şehre girdiler. Karakoyun deresinin belli başlı yerlerine de Badıllı, Dögerli, Şeyhanlı, Baziki ve Bozova aşiretlerinin adamları yerleştirilerek savunma mevzileri oluşturdular. Sabah olduğunda Şehrin güneyi Kuva-yı Milliyede, Kuzeyi Fransızlarda idi. Aynı gün hapishanenin boşaltılarak mahkumların direnişine katılmalarının sağlanması anında, açılan ateşle birlikte savaş başladı. El bombalarıyla desteklenen ateş akşama kadar sürdü. Aynı gece Badıllı aşiretinin adamları Fransız karargâhına girmeyi başardılar. Bir müddet sonra Suruç ve Birecik bölgesindeki Fransız kuvvetleri de kuşatıldı. İki ay süren savaş süresinde Milli güç-

ler defalarca düşman mevzilerine taaruzda bulundular. Nisan 1920 başlarında Fransız işgal komutanı, Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e ateş kes isteğinde bulunduğunu bildirir. Daha sonra silah ve cephaneleriyle birlikte şehri terketmeleri hususunda anlaşma sağlandı. Ağırıklarını götürmeleri için kendilerine 60 deve ile 20 katır verildi. Fransızlar, 11 Nisan 1920'de Urfa'yı boşaltırlar. Böylece bir yıldan fazla bir süre işgal altında kalan Urfa, kurtulmuş olur.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞANLIURFA'DA ÖNEMLİ OLAYLARIN TARİHLERİ

- 1923 : Birecik ve Suruç bucakları ilçe oldu.
20 Nisan 1924 : Urfa sancağı il oldu.
1925 : Urfa'da ilk basımevi hizmete girdi.
1926 : Siverek ve Hilvan ilçe oldu.
1930 : Bozova ilçe oldu. (Eski adı Hüvek)
12 Şubat 1937 : Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği açıldı.
1942 : Urfa Kız Sanat Enstitüsü açıldı.
1946 : Urfa Lisesi öğretime açıldı.
1946 : Akçakale İlçe oldu.
1950 : Ufa Yetiştirme Yurdu hizmete açıldı.
1954 : Halfeti Bucağı İlçe oldu.
1956 : Birecik Köprüsü hizmete girdi.
18 Ağustos 1958 : Urfa kütüphanesi açıldı.
1961 : Otomatik telefon santrali hizmete girdi.
1965 : İş ve İşçi Bulma Kurumu şubesi açıldı.
1966 : Şehiriçi Otobüs İşletmesi hizmete girdi.
1967 : Urfa'ya Elektrik bağlandı.
24 Ağustos 1968 : Urfa Et Kombinası hizmete girdi.
1969 : Urfa Müzesi açıldı.
1971 : Çukurova Hidroelektrik Santrali'nden elektrik takviyesi sağlandı.
8 Ocak 1973 : Urfa Pamuk İpliği Sanayii (UPİSAŞ) hizmete girdi.
1976 : Siverek Tereyağı - Peynir ve Süt fabrikası açıldı.
1976 : Urfa Şarap ve Sirke fabrikası açıldı.
1976 : Ceylanpınar Peynir - Tereyağı Fabrikası hizmete girdi.
1977 : Urfa Tarım Alet ve Makinaları Fabrikası hizmete açıldı.
1977 : Hilvan Yem Fabrikası hizmete açıldı.

1977 : Urfa Yün-yapağı Fabrikası hizmete girdi.

Eylül 1981 : Ceylanpınar İlçe oldu.

2 Mart 1980 D. Üniversitesi Urfa Ziraat Fakültesi, Öğretime başladı.

3 Kasım 1983 : Atatürk Barajı'nın temeli atıldı.

1984 : Dicle Üniversitesine bağlı Mimarlık - Mühendislik Fakültesi nin İnşaat bölümü açıldı.

1986 : Şanlıurfa Çimento Fabrikası Hizmete girdi.

ŞANLIURFA BELEDİYE BAŞKANLARI

Ömer Edip (Kürkçüoğlu)	1908-1912
Halil Akyüz	1912-1914
Osman Remzi (Kürkçüoğlu)	1914-1916
Şih Müslüna (Parmaksız)	1916-1917
Mustafa Hacıkâmioloğlu	1917-1923
Reşit Görgün	1923-1926
Ömer Alpan	1926-1929
İbrahim Yorgancıoğlu	1929-1930
Celâl Nedim (Kürkçüoğlu)	1930-1933
Ömer Alay	1933-1946
Fazıl Kürkçüoğlu	1946-1947
Celâl Güllüoğlu	1947-1949
Reşit Akyüz	1949-1953
Aziz Özbay	1953-1954
Reşit Rasgeldi	1954-1955
Hacı Tefik Saraç	1955-1957
Cemil Hacıkâmioloğlu	1957-1960
Reşit İpek	1960-1960
Alâettin Kral (Vali)	1961-1962
Nurettin Hazar (Vali)	1962-1963
Mustafa Kılıç	1963-1973
Kadri Barut	1973-1977
Feridun Yazar	1977-1980
Ziya Çoker (Vali)	1980-1981
M. Erdoğan Cebeci (Vali)	1981-1981
Alâettin Turan (Vali Muavini)	1981-1984
İbrahim Halil Çelik	1984-

ŞANLIURFA VALİLERİ

İzzet Bey	1921-1924
Fuat Bey	1924-1928
Etem Bey	1928-1932
Feyyaz Bey	1932-1933
Niyazi Atakar	1933-1937
Atıf Ulusoğlu	1937-1939
Kâzım Demirel	1939-1941
Ekrem Yalçınkaya	1941-1942
Hasip Koylan	1942-1943
Feyyaz Bosut	1943-1944
Halil Bilaloğlu	1944-1946
Ali Rıza Ünal	1946-1948
Kâmurân Çubruh	1948-1949
Halis Bilaloğlu	1949-1950
Asım Türel	1950-1951
İsmail Hakkı Baykal	1951-1952
Feyzi Tugay	1952-1952
Rıfat Bingöl	1952-1953
Nedim Evliya	1953-1955
Fahrettin Gömülü	1955-1956
Celâl İzgi	1956-1957
Kadri Eroğan	1957-1959
Şerafettin Atak	1959-1960
Necdet Yalçın	1960-1961
Alâeddin Kral	1961-1962
Nurettin Hazar	1962-1965
Doğan Uluergüven	1965-1966
Kemalettin Kazozoğlu	1966-1968

Nazım Kemal Diniz	1968-1971
Fikret Turgut Sayın	1971-1975
Galip Demirel	1975-1976
Rafet Üçelli	1976-1978
Musa Eran	1978-1978
Erol Tuncel	1978-1979
Nurettin Turan	1979-1980
Akın Gönen	1980-1980
Ziyo Çoker	1980-1981
M. Erdoğan Cebeci	1981-1985
Alparslan Karacan	1985-

III. BÖLÖM
SOSYAL YAPI VE EKONOMİ

İlin sosyo-ekonomik gelişmesini engelleyen en büyük faktör ilin kurak bir iklime sahip olmasıdır. Şanlıurfa ili, karayolu, demiryolu ve dolaylı olarak ta havayolu ulaşım imkanlarından yararlanır. 18.584 Km²'lik bir alana yayılmış olan Urfa ilinde yerleşimler dağınık ve az nüfusludur. 1985'te nüfusu 884.000 olan ilde, ekonomik açıdan faal olan nüfus 214.000 dir.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) gerçekleşmesiyle ilin sosyo-ekonomisinde önemli gelişmelerin olacağı beklenmektedir. 1978'de Şanlıurfa'nın yurt içi gayri safi hasıladaki payı % 0.9'du. Bu payla Şanlıurfa, iller arasındaki sıralamada 27. idi.

İl ekonomisinde tarım egemendir. 1980'de il faal nüfusunun % 71'i tarım kesimindedir. Buna bağlı olarak kırsal kesimde oturan nüfus ise % 53.1'dir. Köylerin nüfusu az ve dağınık olup ulaşım bağlantıları ise zayıftır.

TARIM

Tarım, Şanlıurfa'da daha çok tabiat şartlarına bağımlıdır. İl tarımında bitkisel üretim egemendir. Toplam üretimin % 61'i bitkisel, % 39'u ise hayvansaldır. İlde Fırat nehri gibi zengin bir su kaynağı olmasına karşılık, kurak iklim şartları ve sulama tesislerinin yetersizliği verimin ve üretimin çok düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bu durum bitki çeşitlerindeki üretimi de sınırlamaktadır. Bunun yanında üretim tekniklerinin zayıf ve göreneğe dayanması, pazar şartlarının elverişsizliği ilde tarımsal potansiyelin tam değerlendirilmesini engellemektedir.

İlin güneyinde yer alan Harran, Suruç ve Viranşehir ovaları tarımsal etkinliklerin yoğun olduğu yerlerdir. Ancak kuraklık nedeniyle bu geniş ovalardan yeterli miktarda ürün alınamaz.

Bitkisel üretimde tahıllar başta gelir. Baklagillerden ençok mercimek ekilir. Sulanabilen çok az alanlarda da pamuk yetiştirilir. İlin Türkiye mercimek üretimindeki payı 1970'lerin sonunda % 13'e ulaşmıştır.

İl meyveciliğinde bağcılık ve fıstıkçılık gelişmiştir. Eski ve geleneksel bir iş olan bağcılık, yerini son yıllarda daha çok gelir getiren Antepfıstıkçılığına bırakmıştır. Bununla birlikte 1980 istatistiklerine göre Türkiye bağlarının % 9.5'i Şanlıurfa'dadır. Ancak bağcılıkta verim oldukça düşük bir seviyededir.

Türkiye'nin en büyük deneme çiftliği olan Ceylanpınar Devlet Tarım İşletmesi Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesindedir. 1943'te kurulan çiftlikte tarla tarımı, bahçe kültürleri ve hayvancılık şubeleri vardır.

Şanlıurfa tarımında makineleşme 1950'lerde başlayıp 1970'lerin ortalarına doğru hızlanmıştır. Ancak modern tarım girdilerinin kullanımı ildeki ekim alanlarının genişliğine oranla hayli yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan il, ülke ortalamasının çok altındadır.

İl tarımının en önemli sorunu susuzluktur. Kurak bir bölgede yer alan ilin sulama imkânlarının kısıtlılığı ve yağışların yetersizliği büyük sorun olmaktadır. GAP projesi içinde yer alan ve yapımına başlanan Atatürk Barajı ve Urfa Tüneli tamamlandığında ilde sulama sorununun önemli ölçüde çözülmesi ve bitkisel üretimde büyük artışların olması beklenmektedir.

Şanlıurfa'da toprakların mülkiyetlere göre dağılımında önemli derecede eşitsizlikler nedeniyle 1945'ten beri hazırlanan çeşitli toprak reformu kanun tasarılarında ilk uygulama bölgesi olarak seçilmiştir. 1973'te yürürlüğe giren 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası'yla ilde 1616.000 dekar toprak kamulaştırılmış ve bunun 230.000 dekarı dağıtılmıştır.

Şanlıurfa'da hayvancılık, daha çok canlı hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Hayvansal üretimde verim oldukça düşüktür. Et ve süt üretimi de oldukça düşük bir seviyededir. Ancak canlı hayvan ticareti gelişmiştir. Çoğunlukla dağlıç, karaman ve ivesi koyunları yetişir. İvesi koyunları bölgeye has bir türdür. Susuluğa ve sıcaklara karşı dayanıklıdır. Bu türün yaygınlaştırılmasını Ceylanpınar Tarım İşletmesi üstlenmiştir. İlde tiftik keçisi yoktur. Kıl keçisi beslenir. Sığır oldukça azdır. Güney Kırmızısı yerli bir ırk olup oldukça yaygındır.

Şanlıurfa geçmişte olduğu gibi günümüzde de at yetiştiriciliği ile dikkati çekmektedir. 1947'de kurulan Atçılık İslah Kurumu yetiştirdiği damızlık aygırlarla tabii tohumlama çalışmaları yapmaktadır. Bölgede yetiştirilen saf kan Arap Atlarından devletin atçılıkla uğraşan çeşitli kurumlarına ve özel yetiştiricilere damızlık sağlanmaktadır. 1980'de ilde 26.000 adet at varlığı Türkiye içindeki payı % 3.3'ü bulmaktadır.

Kurak bir bölge olan ilde eskiden çok sayıda deve vardı. Buna rağmen ilde 1980'de 1730 adet deve varlığı Türkiye deve varlığı içindeki payı % 14.4'ü bulmuştur.

İlde kümes hayvancılığı oldukça ilkelidir. Modern sayılabilecek tavukçuluk işletmeleri hemen hemen yok gibidir. Arıcılık gelişmemiştir. Modern kovan yok denecek kadar azdır. İlin yıllık bal üretimi yalnızca 44 tondur.

Şanlıurfa'da Ekili alanın Ana Ürünlere Göre Dağılımı (%)

	1950	1960-61-62 ortalama	1970-71-72 ortalama	1978-79-80 ortalama
Toplam Ekili alan (ha)	177.532	498.793	594.503	693.939
Toplam Tahıllar	88.0	92.2	89.6	89.5
Buğday	55.2	66.0	66.7	70.7
Arpa	21.7	23.8	20.8	18.7
Toplam Baklagiller	11.5	7.0	7.5	7.9
Mercimek	5.1	4.7	4.5	6.5
Burçak	3.4	2.0	1.8	0.8
Pamuk	—	0.2	2.2	2.1
Kenevir	0.1	0.3	0.3	—
Susam	0.1	0.1	0.1	0.2
Diğerleri	0.3	0.2	0.3	0.3

Şanlıurfa'da Ana Ürünlerin Üretim Miktarları (ton)

Ürün Türü	1950	1960-61-62 ortalaması	1970-71-72 ortalaması	1978-79-80 ortalaması
Toplam Tahıllar	119.669	476.013	550.198	462.850
Buğday	67.220	323.333	382.511	365.592
Arpa	27.485	140.333	149.828	96.108
Toplam Baklagiller	14.684	24.581	46.370	31.547
Mercimek	6.548	16.167	27.680	24.738
Burçak	4.479	7.017	10.993	4.347
Pamuk (Kütlü)	12	1.179	11.294	19.646
Kenevir (lif)	162	1.939	1.995	484
Susam	97	304	399	477

1980 yılında Şanlıurfa'da ekilen başlıca sebzelerin üretim miktarları ve bunların Türkiye içindeki payları şöyledir :

Üretim	(ton)	Türkiye Payı (%)
Domates	8.669	0.2
Patlıcan	4.608	0.7
Biber	2.183	1.0
Turp	886	4.9
Sarımsak	367	2.1
Semizotu	31	6.2

Şanlıurfa'daki Çeşitli Tarım araçları sayısı :

	1970	1980
Traktör	1.059	3.535
Harman Makinesi	120	326
Biçerdöğeri	427	474
Döven	15.070	46.850
Karabasan	34.585	20.286
Motopomp	1.735	6.149
Pülverizatör	354	1.299
Pulluk (Hayvan)	1.163	1.657
Pulluk (Traktör)	1.323	5.236
Mibzer	824	4.589

Şanlıurfa'da Türlerine göre hayvan Varlığı :

	1960	1970	1980
At	9.304	9.345	26.310
Eşet	36.274	51.445	15.670
Deve	5.312	3.580	1.730
Sığır	120.237	154.040	139.575
Manda	613	605	1.290
Koyun	1.015.913	710.840	2.116.100
Keçi (kıl)	562.230	328.670	414.270
Tavuk/horoz	425.000	399.300	507.400
Hindi	—	53.200	46.060
Arı Kovanı	52.637	21.805	11.475

ORMANCILIK

Urfa toprakları, Suriye çölünü kuşatan bozkır alanda kalmaktadır. Bu nedenle küçük koruluklar dışında Şanlıurfa'da orman yoktur. İlin çeşitli kesimlerine dağılan ve ovaları birbirinden ayıran, aşınmayla önemli derecede kütleleşmiş dağlar ve tepelerde tek ve çok yıllık otçul bitkiler dışında doğal örtüden yoksundur. Şanlıurfa topraklarında yalnızca 11.400 hektar fundalık alan vardır. Bu fundalıklar il alanının % 60'ını oluşturmaktadır.

MADENCİLİK

İlde madencilik yok denecek kadar azdır. Yeraltı kaynakları hem çeşit ve hem de rezerv bakımından çok sınırlıdır.

1978'de il madenciliğinin il gayri safi hasılası içindeki payı binde iki dir. Şanlıurfadaki yeraltı kaynaklarıyla ilgili çalışmalar 1962 yılında başladı. 1963'te Bozova İlçe'sinin Çatak, Şaşhan, Tatarhöyük, Saf ve Yaslıca köylerinde fosfor tuzu araştırmaları yapıldı. Siverekteki Kurşun madeni işletmesi ise araştırma ruhsatı iptal edildiğinden çalışmalar sürdürülememiştir. Halfeti ve Bozova ilçelerinde asfaltit, Suruç ilçesinde Tuğla-Kiremit hammaddesi, Germuş ve Tektek dağlarında ise mermer yatakları vardır. 1980'de MTA Viranşehir de Petrol arama çalışmalarına başladı. 1983'ten beri sismik araştırmalar devam etmektedir.

ENERJİ

Şanlıurfa 1971 yılına kadar bir dizel elektrojen gurubunun sağladığı enerjiden yararlanmaktayken o günden bu güne kadar Çukurova Hidroelektrik Santralından enerji almaktadır. Türkiye'nin en büyük hidroelektrik santrali ve barajı olması plânalanan Atatürk Barajının temeli 3 Kasım 1983 yılında Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından atıldı. 1994'te tamamlanması öngörülen baraj ve santral devreye girdiğinde 1983 ölçülerine göre dünyanın, yükseklik açısından 8., gözde dolgusu açısından 3., göl hacmi açısından 15., hidroelektrik enerji gücü açısından 17. büyük dolgu tipi bir baraj ve santral olacaktır.

ATATÜRK BARAJI

Şanlıurfa'nın Bozova İlçesi'ne 37 Km. uzaklıkta, Fırat nehri üzerinde yer alacak olan santralin ve barajın yapımında 7.000 kişi çalışacak, Santral tüm birimleriyle birlikte devreye girdiğinde 8 milyar 8 milyon Kw-saat elektrik üretebilecektir. Meydana gelen Baraj gölü Eğridir gölü'nün iki katı büyüklükte olacaktır. Yaklaşık 817 Km² Baraj gölü alanı meydana gelecektir. Atatürk Barajı, sulama ve enerji üretmek gayesiyle inşa edilmektedir. Barajın temelden yüksekliği 184 metredir. Baraj gölünde 48 milyar M3 su birikecektir. Bu gölde toplanan su ile Urfa tüneline Urfa-Harran ovasına 150.000 hektar, Mardin-Ceylanpınar ovalarına 342.100 hektar, Siverek-Hilvan ve Yukarı Mardin ovalarında 180.000 hektar, Bozova'da 55.300 hektar olmak üzere toplam 727.700 hektar arazi sulanmış olacaktır.

SANAYİ

Şanlıurfa, sanayi kesimi en az gelişmiş illerden biridir. İlin ekonomisi tarıma dayalıdır. Bu açıdan ticaret, sanayiden daha önemli bir yer tutar. Küçük sanayi işyerleri ve elsanatları Şanlıurfa ilinde ötedenberi yaygındır. İlde sanayinin gelişmesini engelleyen faktörlerden biri de eldeki sermaye birikiminin altına, toprağa ve ildişına yatırılmasıdır.

1968'de kalkınmada öncelikli 20 il arasında yer alan Şanlıurfa'da yatırımlara, kamu kesimi, kooperatifler ve şirketler öncülük etmiş ve bunlar 1970'lerin başında ilin başlıca sanayi girişimlerini kurmuşlardır. İldeki devletin kurduğu başlıca sanayi yatırımları şunlardır :

1. TZDK Urfa Tarım Alet ve Makinaları Fabrikası : 1977 yılında hizmete giren bu fabrikada 14'lü, 16'lı, 20'li ve 24'lü diskaro, 2,5 tonluk su tankı, Nizip tipi kültüvator, 5'li bağ pulluğu ve filitrelili kurum tutucu bacalar imal edilmektedir. Bu işyerinde 125 kişi çalışmaktadır.

2. Urfa Et Kombinası : (EBK) Et ve Balık Kurumuna bağlı olarak 1968'de işletmeye açılan kombinada 1980'de 2.289 sığır, 34.298 koyun kesimi yapılmıştır. 1975 yılında 310 kişinin çalıştığı bu iş yerinin yıllık kapasitesi 30.000 sığır ve 180.000 koyun kesimidir. 2.262 m²'lik bir soğutma deposu olan kombinadan, Suriye, ve Küveyt'e et satışı yapılmaktadır.

3. Hilvan Yem Fabrikası : Yem Sanayii Genel Müdürlüğüne bağlı bu kuruluş, ilin zengin hayvan varlığının yem ihtiyacını karşılamak üzere 1977 yılında kurulmuştur. Yıllık yem üretim kapasitesi 16.000 ton'dur. 1980 yılı yem üretimi 12.000 ton olmuştur. Bu fabrikada 23 kişi çalışmaktadır.

4. Urfa Şarap ve Sirke Fabrikası : 1976 yılında işletmeye açılmıştır. Yıllık üretim kapasitesi 3.225.000 Lt. dir. 1980 yılında 1.350.000 Lt şarap ve 668.000 Lt sirke üretilmiştir. Bu fabrikada 36 kişi çalışmaktadır.

5. Siverek Tereyağı ve Süt Fabrikası : (TSEK) Türkiye Süt Endüstrisi Kurumuna bağlı olan bu kuruluş 1976 yılında hizmete girdi. Yılda 6.000 ton çiğ süt işleyerek 140 ton süt ürünü üretebilecek kapasitededir. 1980 yılında fabrikada 20 işçi çalışmaktaydı.

6. **Ceylanpınar Peynir - Tereyağı Fabrikası** : Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı olup yıllık kapasitesi 15.000 ton süt işlemektir.

7. **Halı ve Yün İpliği Fabrikası** : Yapağı ve Tiftik Ananım Şirketi'ne bağlı bir kamu kuruluşudur. Yıllık kapasitesi 1.000 ton yün halı ipliği üretmektir. 1980 yılı sonunda fabrikada 124 kişi çalışmaktaydı. 1980 yılında 242 ton yapağı yıkanmış, 45 ton boyama yapılmış, 717 ton şraygran iplik üretilmiş, 8 m² deneme halı dokunmuş ve 31 ton boyalı iplik üretilmiştir.

8. **UPİSAŞ** : Şanlıurfadaki bu çok ortaklı ilk şirket, 1973 yılında çoğunluğunu tüccar ve çiftçilerin oluşturduğu bir kesim tarafından kurulmuştur. 292 ortakla kurulan bu şirketin adı Urfa Pamuk İpliği Sanayii AŞ. dir. Fabrikadaki makinaların montajı 1975 yılında tamamlandı. Aynı yılın Eylül ayında üretime başlanarak işletmeye açıldı. Yılda 4.000 ton'u aşkın 20 no.lu karde iplik üretebilecek kapasitededir. Bölgede çırçır fabrikası olmadığından hammaddesini çevre illerden sağlamaktadır. 1983'te çırçır ünitesi devreye girdi. Günde 100 ton kütlü işleyebilecek kapasitededir. UPİSAŞ'ın 1982 yılında sermayesi 100 milyon TL. ye ulaştı. 1983 yılında bu fabrikada 430 kişi çalışmaktaydı.

9. **Urfa Çimento Fabrikası** : Yılda 580.000 ton çimento üretmesi planlanan bu fabrika, kuruluş çalışmalarını tamamlamış olup montaj çalışmalarını bitirmiştir. 1985 yılı içinde deneme faaliyetine geçmiş 1986'da resmen üretime başlamıştır.

KÜÇÜK SANAYİ : 1980 yılında ilde 1.644 küçük sanayi işletmesi vardı. Metal eşya dalı 489 işyeriyle birinci, dokuma dalı 487 işyeriyle ikinci, Orman ürünleri işleme dalı 279 işyeriyle üçüncü, gıda dalı 270 işyeriyle dördüncü sırayı almaktadır. Küçük sanayi işletmeleri genellikle tarımsal ve hayvansal ürünlerini değerlendiren işyerleridir. Metal eşya dalında tarım alet ve makinalarının parçalarını yapan işyerleri, oto bakım ve onarım atelyeleri, geleneksel el sanatlarından olan kuyumculuğu sürdüren imalathaneler, Dövme tekniğiyle tepsi, işlemeli tabaka, ibrik üreten bakırcılar, «Hışır» denilen süs eşyası ve kadın takıları üreten kuyumcuları metal işyeri olarak sayabiliriz.

Geleneksel el sanatlarından kazzazlık, keçeçilik, kürkçülük, kendir örmeciliği gerilemiştir. Yok olmaya doğru gitmektedir. Ancak kırsal yörelerdeki el tezgahlarında bez, abalık şalkuşak, kilim, ke-

çe, çüval, çadır dokumacılığı hala sürmektedir. Yün ve pamuk boyamacılığı yapan işyerleri ise hala varlığını korumaktadır. Urfa'nın ünlü atları giderek azalınca eyer, yular, gibi koşum takımları kemer, tabanca kılıfı, para çantası yapan saraçlar bu arada sepiciler ve yemeni denilen ayakkabıları yapan köşkerlerde yok olmaya başlamıştır.

İşlenmesi kolay olduğundan ve yörenin sıcak olması nedeniyle ev yapılarında yumuşak işlenmiş kesme taşlar kullanılırdı. Yetenekli yonucular ve taş işleme ustalarının sayıları giderek azalmaktadır. Tuğla ve kiremik üretiminin yaygınlaşması, eski tip eyvanlı, hayatlı (avlulu) taş evlerin yerini beton apartmanların alması sonucu bu işkolu da giderek tarihe karışacaktır.

Şanlıurfa'da sığır kemiğinden tarak, boynuzdan bıçak sapı yapımı da ünlüdür. Bölgenin el sanatlarını başlıca onbir grupta toplamak mümkündür: 1. Dokumacılık, 2. Keçecilik, 3. Kürkçülük, 4. Dericilik, 5. Sarraçlık, 6. Bakırcılık, 7. Kuyumculuk, 8. Kazazlık, 9. Tarakçılık, 10. Taşçılık, 11. Ağaç işlemeciliği.

El sanatlarını sürdüren sanatkârlar genellikle şehrin güney kesimindeki çarşılarda sanatlarını icra etmektedirler. Bu çarşıların adları şöyledir Sipahi çarşısı, Mezat pazarı, Dabakhâne, Keçeci pazarı, Kürkçü pazarı, Kazancı pazarı ve Kezzaz pazarı.

TİCARET

Şanlıurfa ekonomisinin tarımdan sonra en önemli kesimi ticarettir. İlde ticaret sanayiden önde gelir. Osmanlı döneminde Halep'le yoğun bir ticaret trafiği içinde bulunan Şanlıurfa, Cumhuriyet döneminde demir ve karayollarının Diyarbakır ve Gaziantep'i bölge merkezleri durumuna getirmesiyle birlikte ticaret etkinlikleri de eski önemini yitirmiştir. İlde sermaye birikimi düşük olduğundan ticaret ilişkileri daha çok ilin zaruri ihtiyaçlarını karşılayan perakendeci küçük işletmeler tarafından sürdürülmektedir. Son yıllarda şirketleşmeye doğru bir gidiş gözlenmektedir. Ancak bu durum oldukça zayıftır ve ilde kollektif çalışma şuuruna pek itibar edilmediğinden ortak teşebbüslerde bir gelişme olmamaktadır. İlde ayrıca borsa yoktur. Buna karşılık her ilde olmayan buğday pazarı, hayvan pazarı ve giyim eşyası satılan bir Sipahi çarşısı vardır.

1980 genel nüfus sayım'ına göre Şanlıurfa'da il faal nüfusunun % 4.8'ini oluşturan 10.369 kişi ticaret kesiminde çalışmaktadır. Şanlıurfa'da ticaret ve sanayi odası 1921'de kuruldu.

Suriye ve Irak ile transit taşımacılık ilişkisi içinde olan ilde 15 adet TIR şirketi vardır.

Bir sınır ili olan Şanlıurfa'da yasadışı sınır ticareti oldukça yaygındı. 12 Eylül 1980'den sonra alman önlemler sonucu bu tür ticaret büyük ölçüde geriledi. Şimdilerde Akçakale sınır kapısından yasal olarak sınır ticareti yapılmasına ilişkin girişimler yapılmakta olup çok yakın bir zamanda gerçekleşeceği umulmaktadır.

İl'de ticarete konu olan başlıca mallar, tarım ürünleri ve geleneksel el sanatları ürünleridir. İl dışına buğday, arpa, yulaf, mercimek, nohut, antepfıstığı, zeytin, kendir, üzüm, canlı hayvan, tereyağı, yapağı, ham deri, telkâri ve diğer çeşit takılar satılmaktadır.

İle Kars, Bingöl ve Muş'tan gelen toptancı tüccar, kürk ve keçe, büyük yağ şirketlerinin temsilcileri ise yağ toplar. 1960'lara kadar ilde tereyağı üretimi çok iyi idi. Şimdilerde giderek önemini yitirmektedir.

1983 yılında 180 dolayında canlı hayvan ihracatçısı vardı. 1980 Sanayi ve İşyeri Sayımı'na göre Şanlıurfa'da 3.767 ticaret kuruluşu vardı. Bunların 244'ü toptancı geri kalanı perakendeciydi.

İlde bankacılık gelişkin değildir. 1983'te banka şube sayısı il olarak 39'dur. Merkez ilçede bu sayı 14 tür.

ULAŞIM

Şanlıurfa İl Merkezinin Çevre İllere ve Bazı Merkezlere Karayolu uzaklığı :

Şanlıurfa - Gaziantep	144 Km.
Şanlıurfa - Adıyaman	160 km.
Şanlıurfa - Diyarbakır	185 km.
Şanlıurfa - Mardin	188 km.
Şanlıurfa - Elazığ	338 km.
Şanlıurfa - Malatya	339 km.
Şanlıurfa - Adana	351 km.
Şanlıurfa - Ankara	829 km.
Şanlıurfa - İzmir	1.251 km.
Şanlıurfa - İstanbul	1.270 km.

Şanlıurfa İl Merkezinin İlçe Merkezlerine Karayolu Uzaklığı :

Şanlıurfa - Akçakale	52 km.
Şanlıurfa - Birecik	84 km.
Şanlıurfa - Bozova	38 km.
Şanlıurfa - Ceylanpınar	142 km.
Şanlıurfa - Halfeti	121 km.
Şanlıurfa - Hilvan	54 km.
Şanlıurfa - Siverek	93 km.
Şanlıurfa - Suruç	44 km.
Şanlıurfa - Viranşehir	90 km.

Ülkemizin güneydoğu sınırında ve Anadolu ile Arabistan arasındaki geçiş bölgesinde yer alan Şanlıurfa, her dönemde bölgeler ve ülkeler arası ulaşımda önemli rol oynamıştır. İlin karayolu taşımacılığındaki önemi, 1956 yılında Fırat Nehri üzerinde Birecik köprüsünün yapılmasıyla artmıştır. Bu kesimde taşımacılık daha önceleri sallarla yapılmaktaydı.

İlin en önemli karayolu, ilin doğu-batı doğrultusunda uzanan Gaziantep-Şanlıurfa-Nusaybin-Cizre-Habur devlet yoludur. Bu yola

İpek Yolu da denilmektedir. Yolun tümü asfalttır. 194 km. si il sınırları içinde kalan bu devlet yolunun bir diğer adı da E-24'tür. Yoldaki yoğun trafik nedeniyle 12 m. genişliğine çıkarılması için halen çalışmalar devam etmektedir. İl merkezinin tüm ilçelere olan bağlantıları karayolu ile yapılmakta olup bu yolların tümü asfalttır. 4.385 km'lik köy yolunun 40 km. si asfalt 2.254 km.si stabilize, 2.091 km. si ise tesviye edilmiştir.

Taşıt plaka numarası 63 olan il'de motorlu taşıt sayısı 1970'te 2.385 iken 1980 yılında bu sayı 7.560 olmuştur.

İldeki demiryolu ağı 1914 yılında yapılmıştır. Güney, orta ve Doğu Anadoludan gelerek Kahramanmaraş'ın Pazarcık İlçesi yakınında birleşik Gaziantep üzerinden güneydoğuya uzanan demiryolu Şanlıurfa'nın batısında il sınırı yakındaki Barak İstasyonunda birleşir. Bundan sonra tek hat olarak sınır boyunca Nusaybin'e oradan Suriye'ye geçer. Demiryolunun il sınırları içindeki uzunluğu 221 km. dir. Bu hatta günde karşılıklı olarak 3 yük ve 1 yolcu treni çalışmaktadır.

HABERLEŞME

İl'de 23 PTT şube ve işyeri vardır. Şanlıurfa'daki haberleşme ağı ülke genelindeki hizmet düzeyinin hayli gerisindedir. İl merkezinde 4.000 ilçelerde toplam 2000 telefon abonesi vardır. Halen il merkezinde 12.000 kişi telefon almak için sıra beklemektedir. 1986 yılında PTT merkez binasının yapımının tamamlanması ile birlikte il merkezine 4.000 abonelik bir santral eklenecektir. 17 Haziran 1983'te otomatik konuşmaya açılan Şanlıurfa İli'nin Kod. No.su 8711'dir. 1980'de ilde 10 teleks abonesi vardı, 1983'te merkezde 15.500 olmak üzere toplam 32.000 televizyon bulunmaktadır. TV yayınlarını düzgün izleyebilmek amacıyla Topdağında kurulan yansıtıcının zaman zaman arızalanması nedeniyle yayınlar düzgün izlenememektedir.

EĞİTİM

Şanlıurfa ili okuryazarlık oranı düşük olan illerimizden biridir. 1975 yılında bu oran % 35,2 idi. Türkiye genelinde Hakkâri, Van ve Siirt'ten sonra okuryazarlık oranı en düşük il Şanlıurfadır. 1980'de bu oran % 38 ve 1985'te % 40'tır.

1869 Maarif Nizamnamesiyle ilk defa ilkokullar kurulmuştur. 1923 yılında ilde 100 adet ilkokul vardı. 1943'te ildeki ilkokul sayısı 64 tür. 1980'de ilde 748 ilkokul vardı ve bunların % 93'ü köylerdeydi. Bu rakam olarak 698 dir. İlçelerdeki okul sayısı ise 1980 yılında 50 adettir. 1983 yılında 7 ilçesinde bölge yatılı ilk öğretim okulu mevcuttu. 1980 yılında ilk okul çağındaki nüfusun sadece % 59'u okula gidiyordu. Bu rakam olarak 74.000 kişidir.

1980'de Şanlıurfa'da 52 genel ve mesleki ortaöğretim kurumu ve kurumlarda okuyan 15.600 öğrenci vardı. Ortaöğretim gören öğrencilerin % 52'si ortaokullarda, % 24'ü ise liselerde ve % 24'ü de mesleki ve teknik okullarda okumaktaydı. 1955'te 4 adet olan ortaokul sayısı 1980 yılı sonunda 21 adet olmuştur. 1982'de Şanlıurfa ilindeki 28 ortaokulun 12'si bağımsız, 10'u liselere bağlı ve 6'sı da temel eğitim yatılı bölge okuluydu.

1946 yılında açılan Urfa Lisesi, uzun yıllar il merkezinin tek lisesi olmak durumunda kalmıştır. 1980'de ildeki lise sayısı 11, 1984'te 18 dir. 1980'de lise öğrencileri arasında kız öğrencilerin oranı % 13'tür.

Mesleki ve Teknik okullar 1940'larda açılmıştır. Bu yıllarda il merkezinde bir kız enstitüsü ve bir de Erkek Sanat Enstitüsü kurulmuştur. 1980'de ilde 8'i ortaokul düzeyinde 20 mesleki ve teknik okul vardı. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı 3.800 civarındaydı. 1980'de il düzeyinde 1 Öğretmen Lisesi, 3 İmam Hatip Lisesi, 3 Kız Meslek Lisesi, 3 Endüstri Melsek Lisesi, 1 Ticaret Lisesi, 1 Sağlık Meslek Lisesi olmak üzere toplam 12 tane Mesleki ve Teknik lise vardı.

1976 yılında özel idareye ait bir binada geçici olarak Meslek Yüksek Okulu ile başlayan lise sonrası yüksek öğretim çalışmaları Harran Üniversitesine doğru gitmektedir. Meslek Yüksek Okulunda 1980-81 öğretim yılında 243 öğrenci ve 24 öğretim elemanı vardı. 1978 yılında kuruluş çalışmaları tamamlanan ve 1980-81 akademik yılında 19 öğrenciyle öğretime başlayan Ziraat Fakültesi 1984 yılı sonunda 2 kız ve 17'si erkek olmak üzere toplam 19 mezun verdi. Ziraat Fakültesinde Tarla bitkileri, Tarımsal Mekani-zasyon ve Zootekni Bölümleri mevcut olmasına rağmen, öğretim sadece tarla bitkileri bölümünde sürdürülmektedir. Fakültenin Öğretim elemanları rotasyon usulüyle diğer Ziraat Fakültelerinden karşılanmaktadır. 1984-85 öğretim ve Eğitim yılında eski öğretmen okulu binasında 56 öğrenciyle İnşaat Fakültesi hizmete açılmıştır. Meslek Yüksek Okulu, Ziraat Fakültesi ve İnşaat Fakültesi Diyarbakır Dicle Üniversitesine bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Şanlıurfa'da Harran Üniversitesi adlı bir üniversite kurulması için 1973 yılında başlayan yayın ve dernek çalışmaları giderek meyvelerini vermeye başlamış, fakültelerin çoğalmasıyla geçmişte olduğu gibi bugün de bir ilim ve irfan şehri olmaya doğru gitmektedir.

Yaygın ve örgün eğitim programları gereğince Halkeğitim başkanlığınca 1982-83 öğretim yılında 140 adet okuma - yazma ve biçki - dikiş kursu açılmıştır. İl düzeyinde aynı yıl kurslara 5.600 kişi katılmıştır. 1950 yılında il merkezinde açılan yetiştirme yurduna sadece erkek öğrenciler kabul edilmektedir. 1984 yılında bu yurta barındırılan öğrenci sayısı 100'ün üzerindedir.

SAĞLIK

Şanlıurfa sağlık düzeyi düşük olan illerimizden biridir. İlin başlıca sağlık sorunları bulaşıcı hastalıklar ve ana - çocuk sağlığıdır. İldeki bebek ölüm oranı Türkiye ortalamasının 2 katıdır. Bulaşıcı hastalıklar ancak koruyucu sağlık hizmetlerinin yeterli ve gerekli bir biçimde verilmesiyle önlenir. Altyapı hizmetlerinin yetersiz kaldığı ilde sağlıkla ilgili sorunların çözümü de güçleşmektedir. İlde görülen hastalıkların başında özellikle çocukları etkileyen kızamık, zatürre, yaz ishalleri, boğmaca, sarılıktır. Ayrıca sıtma, şark çıbanı ve verem de ilde sağlık sorunu boyutuna ulaşan hastalıklardandır.

Çevre sağlığı açısından Şanlıurfa'da içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri yetersiz olduğundan sorun vardır.

Şanlıurfa'da sağlık hizmetleri 1965 yılında sosyalizasyona alınmıştır. Koruyucu sağlık hizmetleri, 152 sağlık evi, 46 sağlık ocağı, ana - çocuk sağlığı, sıtma eradikasyonu, verem savaş, frengi - lepra savaş ve trahom savaş başkanlıklarınca yürütülmektedir.

1980'de Şanlıurfa devlet hastanesinde 200, doğumevinde 125, SSK hastanesinde 120 yatak vardı. İlçelerde sadece Viranşehir, Birecik ve Siverek'te yataklı tedavi kurumu açılmıştı.

Sağlık kurumlarının yetersiz olduğu ilde personel yetersizliği de düşünülecek olursa mevcut kurumların dahi verimli bir şekilde hizmet sunması oldukça zordur.

IV. BÖLÜM KÜLTÜR

Uria bölgesi tarihin en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Yerleşmeye elverişli tabiat şartları, yolların kavşak noktasında bulunması çeşitli kültürlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Anadolu'nun en eski medeniyetlerinin yanında bölgeye istila veya yerleşme amacıyla gelen Persler, Helenler, Romalılar'ın bıraktıkları kültürel miras, sonradan bölgeye gelen Araplar ve Türklerle intikal ederek, tarih içinde şekillenerek günümüze intikal etmiştir.

Harran ve Edessa (Urfa) İslâm medeniyetinin zamanında en önemli merkezleriydi. Halife Hz. Ömer döneminde Araplar buralara nüfus yerleştirerek yörede hakimiyet kurmuşlardır. Diyarı Mudar (muzar) olarak adlandırılan Harran, Urfa, Rakka, Suruç, Birecik bölgesi Mudar araplarından Kays kabilesinin çeşitli kollarının yurduydü. IX. ve X. yy.'larda Harran ve Urfa, önemli bilim merkezleriydi. Harran'da yetişen matematikçi ve astronom el-Bettani'nin bilim tarihinde özel bir yeri vardır. XI. ve XII yy.'larda Eyyubiler ve Selçukîler arasında el değiştiren bölge, bir süre askerî hizmet karşılığında Harezmliler'le ıkta edildi. Karakoyunlular ve Akkoyunluların egemenliğinde de bir süre kalan Urfa, 1517'de Osmanlı sultasına girdi. XVI. yy. ortalarında Urfa, surlarla çevrili, el sanatları gelişkin canlı bir şehirdi. Evliya Çelebi XVII. yy. ortalarında ziyaret ettiği şehirde; 2.600 ev, 22 cami, 67 mescit, 3 medrese, 8 hamam, 5 han 2 bedesten olduğunu kaydetmektedir.

Şanlıurfa'daki İslâm medeniyeti dönemi yapıları, Anadolu ve Suriye mimarilerinin özelliklerini taşır. Eski bir geleneğin izlerini taşıyan Ulu Cami (mescid-ül Hamra) bunların en önemlisidir.

XIX. yy.'da şehir halkının başlıca geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturuyordu. Dokumacılık ve kuyumculuk çok gelişmişti. Kervan yollarıyla Diyarbakır ve Halep'e bağlanan Urfa'da ticarî hayat oldukça canlıydı.

Cumhuriyet dönemine girildiğinde kentteki geleneksel öğelerin, bütün kültürel ve toplumsal yapıyı etkilediği görülmektedir.

Büyük toprak mülkiyeti, aşiretçilik, üretim ve insan ilişkilerinin başlıca belirleyicisiydi. Sıtma ve trahom hastalığı oldukça yaygındı. Bu dönemde Şanlıurfa'da açılan halkevi Cumhuriyetin benimsediği kültürel biçimi halka benimsetmek için çabalar göstermiştir.

1960'tan sonra kültürel değişme süreci giderek hızlanır. Tarımda makina kullanılması çok sayıda insanın köyden şehire göç etmesine sebep olmuştur. Şanlıurfa'da oluşan gecekondu alanları ve kenar mahalleler bu göçün bir neticesidir. Bu alanlarda köy kültürü ve hayat tarzı halen varlığını sürdürmektedir. 1970'lerden sonra üst gelir guruplarının yerleşme alanına dönüşen Atatürk Caddesi çevresinde 8-10 katlı apartmanlar, yapılanmanın temel niteliğini oluşturmaktadır. Bu konutlarda geleneksel hayat tarzının kimi öğelerinin varlığını sürdürmesi ilgi çekicidir. Meselâ apartmanlarda, eskiden tek katlı ve hayatlı evlerde yapılan yufka ekmeklerin yapılması gibi. 1970'lerden sonra ulaşım imkanlarının artması sonucu il dışına artan göç, kültürel etkinliklerden birini oluşturmaktadır. Televizyon - Radyo kullanımının giderek artması sonucu ilde bariz bir şekilde kültürel değişimi izlemek mümkündür.

HAYAT TARZI

İlin büyük merkezlere uzaklığı, elverişsiz iklim şartları ve büyük toprak mülkiyeti, hayat tarzını önemli ölçüde etkilemiştir. Geleneksel yapı hemen tüm kurum ve ilişkileriyle ayakta kalmıştır. Osmanlı döneminden süregelen aşiret yapısı, yörede üretim ve insan ilişkilerinin ve hayat tarzının temel belirleyicilerindendir. Aşiret reislerinin kendi bölgelerindeki toprakları «yurtluk, ocaklık» şeklinde ellerinde bulundurmaları, Osmanlı döneminde aşiretlere özerk bir konum kazandırmakta idi. 1950'lerde toprak düzeni yanında, ulaşım imkânlarının sınırlılığı da geleneksel yapıyı ayakta tutan etkenlerdendir. Kimi ailelerin parçalanmış olması, topraklarının bir bölümünün Suriye'de kalması ve bu etkenlerle doğan pasavanla geçiş uygulaması, ülke içi ulaşım ve etkileşimden çok Suriye bağlantısını güçlendirmiştir. Kaçakçılık, canlı hayvan satımı başlıca geçim kaynakları arasındadır. Yine bu kanalla sağlanan elbise, kumaş ve ev eşyası gibi mallar da ayrı bir çekici unsur olmuştur. Öteyandan beslenme kültürü, müzik beğenisi gibi konularda da Suriye'nin etkisi vardır. Ulaşım ve kamu hizmetlerinin yetersizliği, özellikle susuzluk 1950'li yıllarda yöre halkının hayatını derinden etkilemiştir. Trahom, sıtma ve «şark çıbanı» gibi hastalıklar insan hayatını etkileyen bir başka menfi öğedir. İl merkezindeki o yıllarda yedi ilkokuldan dördünün trahomlulara ayrılması oldukça ilginçtir.

1950'lerde tarıma traktör'ün girmesiyle başlayan makineleşme, 1943'te 'Urfa Gurup Amirliği' adıyla çalışmaya başlayan çiftliğin 1950'de «Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği»ne dönüşmesi, 1956'da Birecik Köprüsü'nün yapılması, yörenin kültür hayatında sınırlıda olsa bazı değişimler meydana getirmiştir. Özellikle bölgesel merkez durumundaki komşu il Gaziantep'e açılım tarımda ve ticaretle bazı geliştirici etkiler meydana getirmiştir. 1960-1970 döneminde şehire yapılan göçlerle geleneksel yerleşim alanları geçekondularla çevrelenmiştir. Aşağı çarşı kesimi, bu değişimlerden uzak geleneksel yapısını koruyabilmiştir. Ancak yöre hayatında

önemli bir yeri olan atın yerini otomobile bırakmasıyla buna bağlı eyer, yular, koşum takımı, kemer, tabanca kılıfı, çanta ve benzeri eşyaları üreten saraçlık, köşkerlik, keçecilik gibi iş alanları giderek kaybolmaya yüz tutmuştur. Aynı dönemlerde ticaret ilişkilerinin geleneksel işlerin ve tarımsal faaliyetlerin önünde yer aldığı görülmüştür. Bu ise kent dokusundan konut biçimlerine kadar köklü değişimler ortaya koymuştur.

Kentin geçmişte toprak sahiplerinin yerleştiği batı kesiminde yeni ticari işlerle uğraşmalarından ötürü zengin olanlarda konut edinir olmuşlardır. Üst gelir guruplarına yönelik hizmetler de bu kez doğmuştur. Geleneksel bahçeli, hayatlı evlerin yerini ise 8-10 katlı apartmanlar almıştır. Apartman hayatı, kendi çağdaş kültürünü de beraberinde getirmiştir. Bir yandan geleneksel bir kültüre sahip olan Urfalı bir yandan bu değişim sonucu ortaya çıkan türedi kültürü özümleme zorunda kalmıştır. Bu ise kişilik farklılaşmasına, kültürlerin yer yer çatışmasına kadar varmıştır. Bu kesimde oturanlara «Şehirli» Kenar mahallelerde oturanlara «köylü» denilmiştir. Böylece Eskiden sık sık sorulan «kimlerdensiniz» sorusunda giderek cevapsız kalmaya mahkum olmuştur. Kent nüfusunun 2/3'ü gecekondualarda oturmakta olup gece kondu kültürü ile beslenmektedirler.

Bölgenin ve kentin en önemli sorunu sudur. Hem sulama gayesiyle hemde içme suyu olarak. 1980'lerde bu soruna yönelik girişimler sonucu bir kısım çevre köyler ve bu arada kentin büyük ölçüde su sorunu çözülmüşse de, giderek artan şehir nüfusu ve yerleşim alanlarının su sorunu bitmiş değildir.

BASIN HAYATI

Gazete, Dergi ve Yıllıklar

1920'lerde cumhuriyetle başlayan basın çalışmaları 1950'lerden sonra çok partili hayata geçişle beraber canlılık kazanmıştır. 1925'te Vali Faut Bey ilk basımevini kurmuş ve **Urfa** adıyla ilk gazete yayına girmiştir. Yarıresmi hüviyette olan bu gazete, uzun süre haftalık olarak yayımlandıktan sonra 1949'da gün aşırı çıkmaya başlamıştır. Aynı yıl **Yeni Urfa** adını alan gazete, 1960'a kadar CHP'nin yayın organı olarak çıkmıştır.

Siverek ilçesinde **İrfan** (1928) ve **Halkın Sesi** (1929) gazeteleri yayınlanmıştır. **İrfan** 1 yıl sonra, **Halkın Sesi** 1931 sonrasında yayını Mardin'de sürdürmüştür.

1930'larda Merkez İlçe'de **Milli Gazete** (1930-34), **Akgün** (1936-38), ve **Işık** (1938-40) yayına girmiştir. **Milli Gazete**'yi Musa Kâzım, **Akgün**'ü Gani Akgün, **Işık**'ı Ali Rıza Bey çıkarmıştır.

1938 sonrasında duraklayan basın hayatı 1950'lerden başlayarak belirgin bir canlılık kazanmıştır. Dönemin ilk gazetesi **Demokrat Urfa** adıyla merkez ilçede yayına girmiştir. Celal Ulusoy'un kurduğu gazetenin yönetimine 1952'de Celal Özbek, daha sonra Ahmet Haberveren katılmıştır. 1972'ye kadar yayını sürdürülen gazeteyi 1951'de **Demokrat** (Sami Akgün), **Urfanın Sesi** (Ahmet İşgör, Halil Güneş), 1952'de **Urfa** (Naci İpek, Celal Ulusoy), 1954'te **Feryad** (Mehmet Akça) ve 1959'da **Karakoyun** (Naci İpek) izlemiştir.

Bunlardan muhteva açısından en zengin olan ve edebiyat ve folklor çalışmasına da yer veren gazete **Feryad** idi. **Demokrat Urfa** ve **Urfanın Sesi** yerel haberlere, **Demokrat**, ilânlara ağırlık vermiş, **Urfa** ve **Karakoyun** ise yayınlarını daha çok muhalefet gazetesi niteliğinde sürdürmüştür. Birkaç defa el değiştiren **Karakoyun**, 1969'dan sonra **Bizim Karakoyun** adıyla yayını sürdürmüştür. 1960'ların ilk gazeteleri arasında **Fırat** (1960), **Urfa Postası** (1963) **Viranşehir** (1965), **Şafak** (1965), **Doğuş** (1965), **Meşale** (1966), **Hudut Eli** (1966), **Kalkınan Birecik** (1967) sayılabilir.

Harran ovasının sulanmasında Fırat Nehri'nin öneminden söz eden yazılara geniş yer veren Fırat Gazetesi döneminin en etkili

sesidir. Naci İpek ve Hasan Soyak'm çıkardığı gazetenin yayını 1964 sonrasında Hasan Kapaklı sürdürdü. Gazete 1967'de kapandı.

Fethi Döğücü'nün kurduğu 'Şafak'ı 1970 sonrasında A. Fazıl Döğücü yayınladı. Sanat haberlerine ve sanat çalışmalarına iç sayfalarını ayıran gazete bu yönüyle ilin önemli gazetelerinden biriydi. **Hudud Eli**, ve 1975'te yayına giren **Büyük Ay** (Behiç Ayhan), **Güneş** (Mehmet Çalışkan) gazetelerinin 1976'da **Şafak**'la birleşmesiyle gazete daha geniş bir yazar kadrosuna kavuşarak günlük çıkmaya başlamıştır. 1970'lerde **Türkiye-Yeni Haber-Hizmet-Güneydoğu**, **Pınar Sesi-Akçakale-Özgür-Urfa için Hizmet** yayın hayatına girmiştir. Bunlardan bugün merkez ilçede yayını günlük olarak sürdüren üç gazete vardır. **Şafak**, **Hizmet** (Nuri Okutan, 1976), ve **Güneydoğu** (Kemal Kapaklı 1978).

DERGİLER : Urfa'da 1950'lerin sonunda yayımlanmaya başlayan dergilerin çoğu kısa ömürlü olup bir süre sonra kapanmıştır. 1958'de Cemâl Kayar'ın çıkardığı **DERYA** bu dergilerin ilkidir. 9 sayı çıktıktan sonra 1962'de kapanmıştır. Yazarları ve Kurucuları içinde Abdülkadir Billurcu, Nihat Armağan, Zübeyir Yetik, M. Akif İnan gibi bugün tanınmış imzalar yer alıyordu. **ANZELHA** : 1966'da Naci İpek tarafından çıkarılan dergi, 2 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. 1978'de tekrar yayınlanan dergi, bu kez 7 sayı çıkabildikten sonra tekrar kapanmıştır.

BALIKLIGÖL : 1966'da Mehmet Taplamacı, A. Fazıl Döğücü tarafından 8 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. **NABI** 1967'de Balıklıgöl'ün kapanmasından sonra yayına girmiştir. Sabri Haberveren tarafından çıkarılan bu dergi, 19 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. (1969). On yıl aradan sonra Şanlıurfada Yayınlanan en uzun ömürlü dergi **HARRAN**'dır. 18. sayıya kadar sahipliğini A. Fehmi Apaydın, 19. sayıdan 24. sayıya kadar da Yusuf Demirkol yapmıştır. Dergi 24 sayısını tamamladıktan sonra yayını durdurmuştur. (1983). Derginin iki cildi Urfa ansiklopedisi durumundadır. Folklor ağırlıklı olan dergide şu imzalar sürekli yazmıştır : M. Adil Oymak, İ. Halil Çelik, M. Emin Ergin, M. Atilla Maraş, Emin Beyazgül, Adil Saraç, A. Cihad Kürkçüoğlu, Mahmut Karakaş, Mehmet Çini,

YILLIKLAR : Urfa vilayetinin katkılarıyla bugüne kadar üç yıllık çıkarılmıştır. 1. **Urfa Salnamesi** : (1927), 2. **Urfa İl Yıllığı** (1967), 3. **Urfa İl Yıllığı** (1973) Yıllıklarda genel olarak Urfa'nın Tarih, Coğrafya, Folklor, Tarım ve çeşitli konulara ait istatistiki bilgilere yer verilmiştir.

Şanlıurfa Evleri

Anadolunun geleneksel ev mimarisi içinde özel bir yeri olan Şanlıurfa evleri, bölgenin sıcak iklimi ve İslâm'a bağlı bir hayat tarzının şekillendirdiği bir üslupta gelişmiştir. Gerek malzeme seçimi ve gerekse plân uygulaması yönünden kesme taştan (kalker) kalın ve yüksek duvarların ve toprak örtülü tonozlu damların kullanılması yaz aylarının bölgede 40-45 dereceye kadar varan sıcaklığı büyük ölçüde hafifletmiş, sokakların dar, duvarların yüksek tutulmasıyla da hemen günün her saatinde güneşte yanmadan yürünebilecek gölgelik bir kesim elde edilmiştir.

Dar ve yüksek duvarlı sokaklar, zengin taş süslemeli kapılarıyla sokağa taşkın çıkartmalı ikinci kat odalarıyla (çardak - köşk), soğuk demir işçiliğinin ürünü olan stilize bitkisel süslemeli pencere kafesleriyle «kabaltı» denilen ve sokağın, 10 metrelik bir bölümünü örten beşik tonozlu kısımlarıyla, mermer parke taş döşel yollarıyla bölgeye özgü bir görünüm arzederler.

Eve girerken bizi karşılayan ilk eleman sokak kapıları malzeme yönünden tahta ve saç kaplı tahta olmak üzere iki guruba, şekil yönünden ise «tek çenetli» (tek kanatlı), «çift çenetli» ve «enikli» (büyük kapı içine yerleştirilen küçük kapı) olmak üzere üç ana guruba ayrılırlar. Kapı üzerlerine iri yuvarlak başlı çivilerle süslemeler yapılmış, sanat değeri taşıyan el emeği ürünü çeşitli şekillerde tokmaklar yerleştirilmiş, ahnlıklarına zengin taş oyma motifler işlenmiştir.

Urfa evleri genellikle «haremlik», «selamlık» denilen iki bölümden oluşurlar. Bazen bu iki bölüm aralarından bir duvarla ayrılmış sokak tarafından ayrı ayrı birer kapıları olan iki ayrı ev görünümünü verdikleri gibi, bazen de tek kapıyla girilen, bir iki odalı ve küçük avlulu selamlıktan sonra ikinci kapıyla haremlığe geçilen bir plân gösterirler.

Selâmlık ve haremlik arasındaki duvara, kadınlarla erkeklerin birbirini görmeksizin haremden yemek almaya, erkek hizmetçilere iş sipariş etmeye veya eşya alıp vermeye yarayan, dikine bir mil üzerinde dönen bir tarafı açık ve raflı silindirik dönme dolap yerleştirilmiştir.

Eve gelen erkek konukların ağırlandıkları selamlık bölümünde küçük bir avlu, bir veya iki oda, eyvan, konukların binek hayvanlarının barınabileceği büyük bir ahır ve tuvalet bulunur. Bitişikteki haremliğin avlusunun ve buradaki kadınların görülebileceği endişesiyle selâmlığa ikinci bir kat yapılmamıştır. Yapılmış olsa bile bu kat haremliğe ait olup geçişi de buradandır.

Ev halkının ve kadınların oturduğu evin esas kısmını oluşturan haremlik, selamlığa nazaran daha genişçe ve teşkilatlıdır. Haremlik avlusunun kuzey tarafında cephesi güneye bakan ve «kış oturacağı» denilen ortada bir eyvan, yanlarında birer oda, güney tarafında ise bunun simetrisi durumunda cephesi kuzeye bakan «yaz oturacağı» denilen bölüm bulunur.

Sedir görevi gören iki yanı taş sekili eyvanların arka duvarlarına hava cerayanını sağlayan ve yazın serinlik veren «dam» ile bağlantılı hava kanalları açılmıştır. Nadir de olsa bazı eyvanlara bölgedeki Artuklu geleneğini sürdüren Selsebiller yapılmıştır. Eyvanların ikinci katta olanları genellikle cepheden iki sütun ve «sâkallı kemer» denilen kemerlerle üç göze ayrılmıştır.

Eyvan ve odalar bazen yerden 1-2 metre yükseklikte olup alt kısımlarda «zerzembe» denilen kiler odaları ve mahzenler yer alır. Haremlik avlusunun diğer cephelerinde «tandırılık» (mutfak), hamam, odunluk gibi bölümler yer alır. Bazı evlerde hamanların 3-4 kurnalı, kubbeli ve külhanlı olanlarına rastlanır.

Düzgün kesme taş döşemeli «hayat»ın (avlu) ortasında vazgeçilmez bir unsur olan mermer havuz, kuyu, içinde nar, dut, incir, portakal, asma gibi ağaçlardan bir veya bir kaçının bulunduğu «çiçeklik» bulunur. Çiçeklik aynı zamanda çöpe atılması günah sayılan ekmek kırıntılarının silkelendiği yer ödevini de görür. Avlunun çevresindeki oda duvarlarının dama yakın kısımlarına dik dörtgen nişler şeklinde yapılan ve «kuş takkası» diye adlandırılan, kuş evlerinde yaşayan kuşlar, çiçeklikteki bu kırıntılarla beslenirler.

Haremligin alt katından sokağa pencere açılmamış, tüm pencereler avluya ve eyvana açılmıştır. Haremligin «çardak» veya «köşk» denilen sokağa konsollarla çıkartmalı ikinci kat odalarının sokağı gören pencereleri ev kadınının dışarıya açılan dünyası durumundadır. Bu odanın avluya bakan tarafları sütunlar üzerine oturan ve «gezenek» denilen balkon şeklindedir. Avlunun bir kenarında boydan boya uzanan bu sütunlar revak görünümü verirler.

Urfa evlerinde odaya girilen kısım «Gedemeç» adını alır ve buradan 20 cm. kadar yüksekte odanın oturma zemini bulunur. Gedemeç ve oturma zemini çoğu kez ahşap trabzanla ayrılmıştır.

Odanın avluya ve eyvana bakan tarafları demir parmaklıklı (demircağ) pencerelidir. Pencerelerde cemekân dışında ayrıca iç taraftan açılıp kapanabilen tahta kanatlar kullanılmış, bu kanatlar mahalli bir üslupla ağaç oyma süslenmiştir. Geçmeli ağaç oyma oda kapıları ve pencere kanatları göstermiş oldukları motif zenginliği bakımından ayrı bir inceleme konusunu teşkil eder.

Oda içersinde 'camlı dolap' denilen ve kıymetli cam eşyanın sergilendiği dolaplar, sandık, ayna veya yatak konulmaya yarayan 'camhane' denilen nişler ve süslemeli tahta duvar kaplamaları birer dekorasyon unsurudurlar. Ayrıca bazı evlerdeki odaların tavanlarına ve duvarlarına kendir suvası denilen bir çeşit sıva üzerine yapılmış renkli bitkisel süslemeler, duvarlara asılmış mahalli hattat **Behçet Arabî** imzalı levhalar dekorasyonu tamamlayan diğer unsurlardır.

Odalarda sergi olarak ailenin ekonomik durumuna göre halı, kilim, keçe, sedir, yerminderi, kullanılmış, odanın etrafı 'sap yastık' denilen duvar yastıklarıyla çevrelenmiştir. Yastıkların üzerini boydan boya kaplıyan üzeri keneviçe işlemeli patiska bezler odaya ayrı bir hava vermektedir.

Böylece ana hatlarıyla anlatılan eski Urfa evleri, aslında plân, taş ve ahşap süslemeciliği ve daha birçok bakımdan gösterdikleri zenginlik ve özellikleri nedeniyle tek tek incelenmesi gereken mimari eserlerdir. Urfa kent siti içinde yukarda sayılan özellikleri taşıyan yaklaşık 300 ev bulunmaktadır. Ancak bunlardan 110 adedi tescil edilmiştir. En eski evlerin yapım tarihleri 250 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Ancak günden güne ilgisizlikten yıkılmakta ve yok olmaktadır.

TARİHİ ESERLER

KALE : Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İç kalede 1462 - 1463 tarihli onarım kitabesi vardır. Yuvarlak plânlı iç kale 25 burçla güçlendirilmiştir. Sarp kayalıktaki kalede cephanelik, su sarnıçları ve anbarlar vardır. Batısındaki demir kapıyla dış kaleye geçilir. Dörge plânlı dış kalenin Bey kapısı, Harran Kapısı ve Samsat kapısı adıyla üç kapısı vardır. İç kalenin üç tarafı derin hendeklerle çevrilidir. İç kalenin çevresi 1500 metre, dış kalenin çevresi 3 - 4 km. kadardır. İç kalede bulunan ve halk arasında mancınık denilen çift sütunu Osroen krallarından Eftuha yaptırmıştır. Sütunların yüksekliği 17,25 m. çapı 4,60 m. dir.

HARRAN : Harran'ın M.Ö 6000 - 5000 yılları arasında Sümerler tarafından iskân edildiği sanılmaktadır. 2000 yıllarında ise Sami ırkıdan gelen kavimlerin hüküm sürdüğü görülmektedir. Kesin olarak M.Ö 2000 ortalarından 612'ye kadar olan süre içinde Asur egemenliği vardır. Daha sonra Med ve Babil, Büyük İskender, Selçukoşlar, Romalılar, Bizanslılar, Abgarlar, Sasaniler, İranlılar, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve 1516'dan itibaren Osmanı hakimiyeti sürmüştür.

Bu gün ayakta kalan Harrandaki medrese (üniversite) Abbasiler döneminde yapılmıştır. Bu güne kalıntılar şunlardır : dört kapı, ortada bir şadırvan ve yanında derin bir kuyu, mihrap ve rasat kulesi ve üniversitenin suyunu sağlayan pörenkler.

Harran kalesi birisi iç, diğeri dış kale almak üzere iki beden halindedir. Dışkale 1 km. uzunluğunda olup yuvarlaktır. Dışkale 20 burçla tahkim edilmiştir. Duvar kalınlıkları 2 - 4 m. kadardır. Dış kalede 6 giriş - çıkış kapısı vardır. Halep, Rakka, Bağdat, Musul, Aslanlı ve Anadolu kapıları adıyla adlandırılmıştır.

İç kale 7 - 10 m. üzerinde yığma birtepe üzerine inşa olunmuştur. Burada üç katlı burçlara rastlanır. Surlarının yüksekliği 7 - 8 m. burçların yüksekliği 10 - 15 m. dir. İç kale 6 burçludur. İç ka-

lede, askerlere ait barınaklar, silah ve erzak depoları, su sarnıçları vardır. İç ve dış kalenin ilk onarımı Bizans kralı Justinien tarafından yapılmış sonra sırasıyla İran, Araplar, Selçuklu ve Osmanlılar tarafından yaptırılmıştır. Bu gün de onarım çalışmaları devam etmektedir.

Harran, Şanlıurfa'ya 44 km. uzaklıktadır.

ŞUAYP ŞEHİRİ : Şanlıurfa'nın 75 km. doğusundadır. Yolu düzgündür. İlk çağlarda Kefe adını taşıyan bir Süryani Piskoposluğunun merkezi olduğu bilinmektedir. Burada Şuayp şehri harabeleri ve kale kalıntıları vardır.

SOMATAR : Şanlıurfa'nın 80 Km. güneydoğusunda ve Tektek dağları üzerindedir. Burada Asur devrine ait barınaklar ile Romalılara ait kaya mezarlar bulunmaktadır. Daha çok Süryaniler tarafından dini bir merkez olarak kullanıldığı bilinmektedir.

CAMİLER

1. ULU CAMİ: (Camii kebir) En eski camilerdendir. M.S. 475 yıllarında inşa edilen ve kırmızı mermer sütunların çok sayıda olması sebebiyle 'Kızıl Kilise' diye adlandırılan bir kilisenin yerine inşa edilmiştir. Bu kilisenin avlusuna ait olduğu sanılan duvarlar bazı sütun ve sütun başlıkları ile Çan Kulesi halen ayakta. Batı kapısındaki kitabe tamir kitabesi olduğundan inşa hakkında bir fikir vermez. Ulucaminin güneydoğusuna bitişik olan 1191 tarihli Eyyubi Medresesinin camiden sonra yapıldığı tahmin edilmektedir. Ulu caminin, Eyyubilerden önce Irak ve Suriye'de hüküm süren Zengi Devletinin hükümdarı Nurettin Zengi zamanında 1170-1175 yılları arasında yaptırıldığı fikri ağırlık kazanmıştır.

Şanlıurfa Ulu Camii, payeler üzerinde kible duvarına paralel üç sıra çapraz tonozlarla yatık dikdörtgen şeklinde uzanır. Orta eksenden biraz doğuya kaymış olan mihrap önü bölümü, sivri kemerler üzerine tromplu bir kubbe ile örtülmüştür. İç mekândaki payelerin kalın ve alçak tutulması cami içersindeki basık ve kasvetli bir havanın doğmasına neden olmuştur. Düz toprak dam olan caminin dış örtüsünde sadece kubbe yükselmektedir. Payeler üzerine oturan çapraz tonozlu ondört sivri kemerli avluya açılan son cemaat yeri, Anadolu'da ilk defa Urfa Ulu Camii'nde ortaya çıkmıştır.

Caminin son cemaat yerinin orta bölümündeki döşemede bulunan ve Zengi süsleme sanatının özelliğini taşıyan renkli mermerden yapılmış yıldız süslemeden başka camide hiçbir süsleme yoktur.

Caminin Kızıl Kilise'ye ait kalın duvarlarla çevrili oldukça geniş avlusunun batı kesimi mezarlık olup bu mezarlıkta Haçlılara karşı şehit düşen yedi kumandanın mezarı ile Nakşi büyüklerinden Mevlana Halid-i Bağdadi'nin oğluna ait tek kubbeli bir türbe vardır. Avlunun kuzey duvarına bitişik olan ve camiden epek uzak-

ta olan Kızıl Kilise'nin sekizgen çan kulesi, bugün minare ve saat kulesi olarak kullanılmaktadır.

2. Halilürrahman CAMİSİ (döşeme camisi) :

Gölbaşı mahallesindedir. Halilürrahman gölünün güneybatısında. Caminin güneydoğu köşesindeki minarenin kitabesinden 1211'de Selahattin Eyyubi'nin yeğeni Melik Eşref Muzafferüddin Musa'nın yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ana mekân, kareye yakın dikdörtgen plânlı mihraba paralel üç neflidir. Mihrap önü nefi ve kuzey nef üçer çapraz tonozlu, orta nef, merkezde kubbe, yanlarda birer çapraz tonozludur. Kasnaksız kubbeye geçiş, küresel üçgenlerle sağlanmıştır. Ziyaret bölümü de cami kubbesine yakın büyüklükte bir kubbe ile örtülmüştür. Mihrap iç içe geçmiş iki sivri kemerli nişten oluşmaktadır. Kesme taştan minber iki tam, iki yarı mayaya oturan basık piramidal birçatı ile örtülüdür. Gövdesindeki iki yatak kabartma frizle üçe bölünmüş kare plânlı minare, özgün yapısıyla günümüze gelmiştir. Üst bölümde minarenin yüzlerinde kemerli ikişer büyük pencere açılmıştır. Pencere kemerleri ortada yuvarlak, yanlarda yarım yuvarlak ayaklara oturmuştur. Minarenin kapısı, camiin iç mekânına açılır. Halilürrahman Camisi'nin batısındaki medrese odalarını 1871-1872'de Urfa Evkaf Müdürü Mustafa Efendi yaptırmıştır. Doğuda ise hazire ve türbeler yer almaktadır. Tek kubbeli Şeyh Ali Dede Türbesi buradaki en eski türbedir. (Şazeli Şeyhi)

3. Hasan PADİŞAH CAMİİ : Gölbaşı mahallesi ile Akarbaşı arasındadır. Tek kubbeli bölümü Tokdemir adlı bir Türk beyinin, bitişikteki ana yapıyı ise 1499'da Uzun Hasan adına Şeyh Yakup'un yaptırdığı bilinmektedir. Tokdemir mescidine sonradan eklenen üç kubbeli Hasan paşa Camisi, mihrap duvarına paralel üç nefli, yatkıkdörtgen plânlıdır. Dikdörtgenin avlunun doğusunda bir medrese bulunduğu anlaşılmaktadır. Avlunun kuzeyindeki medrese odaları yol genişletilirken yıkılmıştır. Kuzey doğudaki minare yapıdan oldukça kopmuş durumdadır. Kare tabanlı kesme taştan sekizgen planlı minare, taştan yarım küre külahla son bulur. Son cemaat yeri, kare ve dikdörtgen ayaklara oturan sekiz sivri kemerlidir. Tüm mekân çapraz tonozlarla kaplıdır. Onarım kitabeleri bulunan iki küçük mihrap, beş dilimli kemerle çevrilmiştir. Son cemaat yerinden bir kapıyla kare plânlı Tokdemir Bey mescidine girilir. Öbür üç kapı ise ana mekâna açılmaktadır. Mukarnaslı mihrabın yanlarında başlıkları mukarnaslı köşeli sütunçe-

ler yer alır. Koyu sarı, pembe kesme taştan yapılmış minareye dokuz basamakla çıkılır. Enüste kemerlerle bağlanan dört sütuna oturan ahşap sivri külah vardır.

Cami avlusundan geçen Halilürrahman suyu avluya ayrı bir güzellik verir.

4. AK CAMİİ (NİMETULLAH CAMİSİ) : Nimetullah mahallesinde olup yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Camideki kitabeler onarımlarla ilgilidir. En eski kitabe cami avlusunun kuzeyindeki türbedir. Kitabede Nimetullah Bey (1521) ile Ali Bey, İbni Lütfi Bey'in (1594) bu türbede yattığı yazılıdır. Camiyi Nimetullah Bey'in yaptırdığı tahmin edilmektedir. Batı ve güneydeki kapıların avluya girilir. Medrese odaları, türbeler avlunun kuzeyindedir. Beş bölümlü son cemaat yeri, ortada kubbe, yanlarda çapraz tonoz örtülüdür. Camiye beş dilimli kemerle çevrili taçkapıdan girilir. Altıgen plan şemasının güneydoğu anadoludaki en önemli örneği bu camidir.

MEVLEVİHANE : Kunduracı pazarındadır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Kesme taştan yapılmıştır. Mimari tarzına göre Selçuklu dönemine ait olduğu sanılmaktadır.

GÜMRÜK HANI KERVANSARAYI : Kazazlar çarşısındadır. İki katlıdır. Kanunun Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır.

MAĞARALAR ve GÖLLER

a. Hz. İBRAHİM'İN DOĞDUĞU MAĞARA : Şanlıurfa kalesinin eteğindedir. Mağaranın içinde su vardır. Bu su zemzem gibi kutsal sayılmaktadır. Mağaranın yanında bir mescid, hücreler ve yeni inşa olunan büyük bir cami yer almaktadır. Bu mescitte iki yüzyıldan beri sabah ve ikindi namazlarında zikr-i cehri yapıldığından buraya halk tarafından **DERGÂH** denilmektedir. Caminin avlusundan balıklı gölden gelen su akmaktadır. Mağaranın üstü kayalık olup güvercinlerle doludur.

b. Hz. EYYÜB'ÜN ÇİLE MAĞARASI : Şanlıurfanın Akçakaleye giden yoluna 500 m. uzaklıkta içtedir. Mağaraya 5-6 basamakla inilir. Sabır timsali Eyyub Peygamber'in bu mağarada çile çektiği söylenir. Bu mağarada yedi yıl hasta yattığı ve sonra iyileştiği söylenmektedir.

GÖLLER : Şehrin gölbaşı mahallesinde ve kalenin eteğindedir. Halilürrahman ve Aynüzleyha göllerinin yeri Hz. İbrahim ateşe atıldığı yer olarak bilinir. Yakmayan ateş'in daha sonra Allah'ın emriyle suya, balıklara ve gül bahçesine dönüştüğü söylenmektedir. Göldeki binlerce balık kutsal sayıldığından dokunulmaz. Göller karpostallarda Şanlıurfa'yı simgelemektedir.

TARİHİ HAMAMLAR

Şanlıurfa'da Osmanlı döneminden kalma yedi hamam vardır. Cıncıklı Hamam, Vezir Hamamı, Şaban Hamamı, Velibey Hamamı, Sultan Hamamı, Serçe Hamamı, Eski Arasa Hamamı. Bunlardan bazıları bugün artık kullanılmamaktadır.

ESKİ ARASA HAMAMI : Urfa merkezi, İsoçu pazarı mevkiinde olup bir yer altı hamamıdır. Bu gün kullanılmamaktadır. Kuzey ve güneyden merdivenli kapılarla soyunma yerine gidilir. Tromplu ve sekizgen kasnaklı büyük bir kubbe ile örtülü soyunma yerinin kuzeyinde beşik tonozlu bir eyvan, ortasında fiskiyeli küçük havuz bulunur. Soyunma yerinin kuzey - doğu köşesinden bir kapıyla beşik tonozla örtülü tuvalet ve soğukluk, bunun güneyinden beşik tonozlu bir koridorla da sıcaklık kısmına geçilir. Orta mekânı kubbe ile örtülü sıcaklığın her köşesinde birer olmak üzere dörtköşe hücre, doğu, batı ve güney tarafından birer eyvan bulunur. Köşe hücrelerinin üzerleri kubbe, eyvanların üzeri beşik tonozla örtülüdür. Kitabesi bulunmadığından hamamın inşa tarihi bilinmemektedir.

SERÇE HAMAMI : Urfa merkezi Su Meydanı mevkiinde olup bir yeraltı hamamıdır. Kitabesi olmadığından kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Hamama doğudaki kapıdan girilir. Merdivenlerden inildikten sonra soyunma kısmına geçilir. Burada ılıklığa geçilir. Serçe hamamının sıcaklık kısmı diğer Urfa hamamlarından tamamen ayrı bir özellik gösterir. Soyunma kısmındaki eyvan sonradan bozulmuş bugün buraya betondan kabinler yapılmıştır.

SULTAN HAMAMI : Şanlıurfa merkezi Kazancı mahallesindedir. Kuzey - güney doğrultusunda dikdörtgen planlı hamama kuzeydeki kitabeli kapıdan girilir. Halk arasındaki söylentiye göre IV. Murat Bağdat seferine giderken bu hamamda yıkanmış ve bu yüzden hamama «Sultan Hamamı» adı verilmiştir. Merdivenli ve beşik tonozlu bir girişle soyunma kısmına girilir. Dört pencere

kasnaksız büyük bir kubbe ile örtülü olan soyunma yerinin etrafı balkon şeklindeki kabinlerle çevrilidir. Ortada havuz içinde fiziye görevi yapan bir curun bulunur. Güneydoğudaki bir kapıyla tuvalet kısmına buradanda bir kapıyla ılıklik kısmına geçilir. Ilıklıkta küçük bir havuz bulunur. Buradan dar bir koridorla yıkanma yerine geçilir. Sıcaklığın orta mekanı bir kubbe ile örtülüdür.

Orta mekânın üç yönünde üç eyvan, eyvanlara bitişik üzeri pandantifli kubelerle örtülü yıkınma hücreleri vardır. Her hücrede üçer adet kurna bulunmaktadır. Sultan hamamı, Zincirli kapı semtinde bulunan Vezir hamamı ile aynı plan özelliğine sahiptir.

V. BÖLÜM
FOLKLOR

GİYİM - KUŞAM

Şanlıurfa'da geleneksel giyim - kuşam yaygınlığını korumaktadır. Şehirlerde oturan zengin çevrelerin giyiminde çağdaş eğilimler belirgin bir haldedir. Geleneksel giysilerde kadınlarda çarşaf, ehram, erkeklerde şalvar hakim kıyafettir.

Geleneksel Kadın Giyimi : Yaşmak denen ipekli başörtüsü ile kara eşarp bağlanır başa. Eşarp ağzın üstünde elle tutularak (iki parmakla) örtülür. Buna bürük veya bürüklenme denir. Genç kızlar çarşafa girmeden önce 'Fıta'ya girerler. Fıta da bir çeşit örtüdür. Genç kızlar al fes üstüne puşu sararlar. Altınlarla süslü üstüne 'neçek', veya 'yaşmak' bağlanan tepelik biçimindeki gelin baylıklarına 'köfü' denir. Köylerde alna puşu bağlanır, üzerine yaşmak sarılır.

Uzun etekli entarilerin üstüne zengin kesimlerde kadifenin sırma işlemeli dize kadar uzanan ceketler giyilirdi. Köylerde kadınların entarileri ayak topuklarına kadar uzanır. İçte dokuma kumaştan yakasız gömlek giyilir. Ayağa 'Kalıç' denen potin giyilir. Topuzsuz ağzı geniş postal da yaygındır.

Geleneksel Erkek Giyimi : Erkek giyiminde önu kapalı, göksu açık entariler, abani, cebeliye, çıta, atlas, yandı döndü, ipekli alaca kutnu gibi değerli kumaşlardan yapılır. Açık kalan göğüs, sıkma (bir yelek çeşidi) ile örtülür. Kış aylarında yün dokumadan abalar giyilir. Aراكın denen takke, işlemeli puşu, cemedan (örtü) cemedanın üstüne sırma işlemeli keçi kılından burma (İlgal) geçirilerek oluşturulan başlıklar bugün de yaygınlığını özellikle köylerde korumaktadır. Gömlek, şalvar, yerli deriden postal erkek giyiminin vazgeçilmez öğeleridir. Şehirlerde potin, kundura yanında özellikle yaşlılar mest - lastik kullanmaktadırlar.

BESLENME BİÇİMLERİ VE URFA MUTFAĞI

Yağlı, unlu ve baharatlı yiyeceklere dayanan beslenme alışkanlıkları Urfa'luların önemli özelliklerindedir. Sebze yemeği yapımı oldukça sınırlı olup buna karşılık et yeme alışkanlıkları daha fazladır. Yabancı yiyecek olarak nitelenen domates «frenk», salçaya da «frenk suyu» denir. Kırmızı pul bibere «isot» denir ve Urfa isot'u çiğköftenin en önemli katkı maddesidir. Yağlı ve baharatlı yeme alışkanlığı yaygındır. Ancak sade yağın dışında margarin kullanılmakla beraber zeytinyağı ve çiçek yağı çok az kullanılır. Özellikle kızartmalarda.

Kışlık ihtiyaçlar yazdan hazırlanır. Buna 'zahire' denir. Çiğköftelik bulgur, pilavlık bulgur, domates salçası, kırmızı pul biber, Kırmızı biber reçeli, yazın temin edilen yiyeceklerdendir. Mercimekli bulgur bilavı, «mığrıba» denilen Buhara pilavı, yaygın bulgur pilavlarındandır. İçli aya köftesi, bulgur ve et yoğrulup oyularak hazırlanan parçalara kavrulmuş kıyma, ceviz ve baharatla hazırlanmış iç konur ve avuç içinde yuvarlanarak hazırlanır. Sonra suda haşlanır. «Lıklık köfte» ise, içyağı, soğan, kırmızı biberle hazırlanan karışım bilya büyüklüğünde yuvarlanarak köfte hamuru içine yerleştirilip avuç içinde küre haline getirilip sıcak suda kaynatılarak pişirilir. Pişim sırasında içi erir, donmaması için sıcakken yenir. «Kaburga»da yörenin özgün yemekleri arasında yer alır. Tatlı olarak Katmer, peynirli kadayıf, peynirli helva, baklava ve şıllık ilk akla gelen tatlılardır. «Paluza» denilen pelteyi de tatlılar arasında saymak yerinde olur.

Kışın yapılan yemekler : Boranı, Tiritli köfte, dolmalı köfte, içli köfte, ekşili köfte, aya köftesi, semsek, ağzı yumuk, ağzı açık, mercimekli bulgur pilavı, şehriyeli bulgur pilavı, kuzuçi yüzlemeli pilav, mimbar, firik pilavı, lıklık köfte, kelle, kışkabağı tirit, **Yaz Mevsiminde Yapılan Yemekler :** Karnıyarık, Söğülme, Kazan kebabı, ölü balcan, Firenk tavası, Çömlek (güveç), Su kabağı, Dolma, Soğan aşısı, Döğmeç, Oturtma, Bamya, Fasulye, Türlü, Tepsi kebabı, domatesli kebab, Balcanlı kebab, soğanlı kebab, lebeni,

sarma Balcan kavurması, Çöğköfte (her mevsim yapılır). Etlisinden başka yağlı, yumurtalı çeşidide vardır. **Salatalar** : Bostana, Cacı, Ekşili,

İNANÇLAR VE TÖRESEL YAPI

Yöre 'peygamberler diyarı' diye bilinmektedir. Adem peygamber'in Harran'da yaşayıp toprağı ilkin harranda, sabanla sürdüğüne inanılır. Hz. Eyyübün Hz. İsanın da Urfa'ya geldiğı söylenir. Eyyüp Peygamberin Urfa'da çile çektiğı, Hz. İbrahim'in Urfa'da 'doğup Nemrutla mücadele ettiği bilinmektedir. Şuayp Şehri harabelerinin, Hz. Şuayp ve Hz. Musa'nın da Harran da bir süre yaşadıklarına bir delil sayılmaktadır. Yöredeki güçlü din kültürü ve töresel yapı yöre hayatının hemen her alanına yayılmıştır. Bedii-üz-zaman, Abdurrahman Dede, Hekim Dede, Nebi Efendi çeşitli amaçlarla ziyaret edilen, nezr (adak) adanan yerlerdir.

EVLENME VE DÜĞÜN

Yörede görücü usulü ile evlenme yaygındır. Bunun yanında «Beşik kertme» ve «değişik» denen uygulamalar da evlenme adetleri arasında sayılır. «Beşik kertme», yakın ailelerin aynı günlerde doğan çocukları (kız ve erkek) arasında söz kesmeleridir. Çocuklar ergenlik çağına kadar sözlü kalırlar. Daha sonra nişan ve düğünleri yapılır. «Değişik» ise, evlenme çağındaki iki erkeğin kız kardeşlerini birbirleri ile değiştirmesidir. Güvey adayları kendi aralarında anlaşır. Aile reislerinin de onayı alınır. İki evden yola çıkan gelin alayları yarı yolda karşılaşırlar. Yaşlı bir erkek gelinleri değiştirir. Gelinin güveyi evine gitmesinden sonra dini nikâh kıyılır. Gelinlerden biri ölürse öbür taraf kızını geri alır. Çocuklu olması durumu değiştirmez. Gelin geri verilmek istenmiyorsa başlık ödenir. Gelinlerden birinin küsüp baba evine geçici bir süre dönmesi halinde diğer gelinde baba evine bir süre geri döner.

Kızların genellikle evlenme yaşı 15-16 dır. Erkeklerde evlenme çağı ise genellikle asker dönüşüdür. Şehirlerde iş edinme döneminde evlenme yaşının geldiğine işaretler. Güvey adayının anası, ailenin önde gelen kadınları, kız evlerine görücülüğe giderler. Önceden aracılarda kız evinin görüşü öğrenilir. Düğünler, bayramlar, hamama gidişler, mesire yerlerine gidişler, kız bakma, görme ve beğenme için en uygun fırsatlardır. Görücülük olumlu geçmişse durum aile reisine açılır.

Kız isteme perşembe veya cuma günleri yapılır. Erkek «dünür» kız babasını evinde ziyaret ederler. Niyet ve isteklerini söyler. Kız babası birinci ziyarette bu işi duymazlıktan gelir. İstek ikinci defa tekrarlanır. Topluluktakilerden biri, «kısmetse ne diyelim» diyerek kız babasını uyarır. Bu defa da kızın babası veya yakınları mal varlıklarını sayarak güvey adayının durumunu, çevredeki konumunu sorar. Başlık olarak düşünülen para ve takılacak takıların miktarı açıklanır. Pazarlığa geçilir. Anlaşma sağlandıktan sonra kız evine ve yakınlarına verilecek eşya ve armağanlar tesbit edilir. Nişan için ayrı bir tören düzenlenmesi pek yaygın değildir. Yalnız nişandan önce kız evine bir nezaket ziyareti yapılır. Buna «Sakal Öpümü» denir. Oğlan evinin erkekleri kız evinin erkekleri ile, oğlan evinin kadınları kız evinin kadınları ile bir

araya gelirler. Bu ziyarette genellikle çiğköfte, baklava, kadayıf, çeşitli mevsimlik meyveler, çay ve kahve ikram edilir. Bu ziyarette evlenecek olan kız ve erkek birbirlerini göremezler. Nişan günü dahi oğlanla kız biraraya gelmez. Dini nikâh yapılmadığı için nişanlıların birbirlerine görünmeleri, konuşmaları çevre örfüne göre ayıp sayılır. Nikâh, dini ve resmi olmak kaydıyla iki şekildedir. Resmi nikâh'a yörede 'saray nikâhı' denir. Dini nikâhlar genellikle kız evinde yapılır. Nikâhı kıyacak hocanın karşısına oğlanın ve kızın vekilleri oturur. Kız ve oğlan bu kişilere kendi rızalarıyla akit vekâletnâme vermişlerdir. Hoca evvela kızın sonra oğlanın vekillerine sorular sorar. Topluluğun duyacağı bir sesle oğlan ve kızın vekilleri «Vekâletim hesabıyla aldım, helallığa kabul ettim» diyerek dini nikâh akti tescil edilmiş olur.

Düğün; cuma günü öğleden sonra davul - zurna eşliğinde başlar. Düğünde şehirde kadınlar ayrı, erkekler ayrı oynarlar. Köylerde ise kadın, erkek karışık oynarlar. Cumartesi günü erkek evinin aldığı çeyizler çalgılar eşliğinde siniler içinde kız evine gönderilir. Kız evinden gönderilen erkek giysileri de güveye önceden süslenmiş bir taht üstünde kirvesi (sağdıç) tarafından giydirilir. Bu sırada oyun hâvaları çalan çalgıcılara, acı kahve dağıtan kahveciye, (Bu özel acı kahveye *mırra* denir.) güney yemeği pişiren aşçıya bahşişler verilir. Konuklar akşam yemeğini güvey evinde yerler. Aynı akşam kadınlar arasında «kına gecesi» eğlenceleri yapılır. İki tarafın konukları kız evinde toplanır. Yüzü al bir ipek duvakla örtülü olan gelin adayı getirilir. Mumlar yakılır. Halaylar çekilir. Kirvenin eşi geline armağanlar verdikten sonra karşılıklı maniler söylenir ve bu sırada gelinin ellerine kına yakılır. Kınası yakılan gelin baba evinden ayrılırken büyüklerin ellerini, küçüklerin yüzlerini öperek ve ağlayarak ayrılır. Damat evine gelinle birlikte kızın yakınlarından birkaç yaşlıda gider. Gelin gerdeğe girdikten sonra geri dönerler. Gelin önceden kendisine hazırlanmış özel bir odada karşılanır. Kapıdan girerken kendisine verilen bir narı kapının üstüne vurarak kırar. Gelin geldiği günden gerdeğe gireceği geceye kadar kimseyle konuşmaz. Yatsı namazını müteakip güvey, arkadaşlarının yumruklarıyla gerdek odasına sokulur. Düğünden sonra gelin görme ziyaretleri yapılır. Ziyaret günleri genellikle cuma günleridir. En çok üç cuma «gelin göre» mesarimleri yapılır. Gelen konuk kadınlar çeşitli hediyeler getirirler. Konuklar giderken gelinin çeyizi ve oğlan evinin verdiği çeyizler görülür.

YÖRESEL EL SANATLARI

Şanlıurfa'da sanayi olmadığından daha çok insan emeğine dayanan küçük el sanatları gelişmiştir. Kuyumculuk, dokumacılık bakırcılık, keçecilik, kürkçülük ve taşçılık bu gün de sürdürülen el sanatlarıdır. Bunlardan başka bu gün giderek nesli tükenmeye başlayan el sanatları ise şunlardır : Kazzazlık, Tarakçılık, Sarracılık, Dericilik,

1. **DOKUMACILIK** : Şanlıurfa'da dokumacılığın özel bir yeri vardır. Hammaddeden mamül hale gelinceye kadar dokuma işleminin tümü elde yapılmaktadır. İlkel bir çıkırıkla yün ve pamuk, iplik haline getirilir. Bu iplikler «**Culha Dezgahı**» denilen küçük dokuma tezgahlarında yerli bezler, aba, şal kuşak ve yerli kilimler ve **Margizet** denilen erkek başörtüleri dokunur. İplik haline getirilen yün ve pamuklar özel olarak hazırlanan yerli ilaçlarla boyahanelerde boyanır. (Bu gün bu boyahanelerin de sayısı giderek azalmaktadır). Ve renklendirilir. Şanlıurfa'da işlenen kuşak ve başörtüler kendine özgü stilize edilmiş bitki ve hayvan motifleriyle süslenmektedir.

Bunlardan başka bir de kadınların örtüsü olan 'İhram'lar dokunur. İhramların gerek dokuma tekniğinde ve gerekse üzerindeki motiflerden dolayı Erzurum'un etkisi vardır. İhramların tümü yündür. Tezgâhtaki genişliği 80-100 cm. arasında değişen ihramlar, kullanılmak üzere yanyana getirildiklerinde genişlikleri 180 cm. boyları da 225-280 cm. olur. Saçaklar, çözgü uçlarının düğümlemesi veya bastırma ipliği kullanmak suretiyle yapılır. Ak, süt-lü kahve, havai, şekeriboz denilen renkleri yaygındır. Eriş, mekik, baklava dilimi, payam, dut, kepenek ve sandıklı denilen başlıca motifleri vardır.

2. **AĞAÇ İŞLEMECİLİĞİ** : Geçmişte Şanlıurfa'da oldukça yaygın bir elsanatıydı. Rızvaniye camisi ve Eyyubiye Medresesindeki (bu günkü Vakıflar Mdüürlüğü) süslemeler bu sanatın en eski örnekleridir. Günümüzde bir çalışma alanı olmaktan çıkmıştır. Oy-

ma, geçme, kafes, muşarabiye ve kakma ağaç işlemeciliğindeki yaygın olan tekniklerdir.

3. KEÇECİLİK : Çok eskiye dayanan bir el sanatıdır. Sümer ve Asurlardan kalma bir el sanatı olan keçecilik bu gün tamamen makineleşmiş ve el sanatı olmaktan çıkmıştır. Keçe yapılması için önce yünün atılması (hallaçlanması) gerekir. Atılan yünlere bir şekil verilmek üzere ıslak bir bez üzerine aynı kalınlıkta serilir. Ve su verilerek sarılır ve yün ayak tepmeleriyle (bugün makina ile) sıkıştırılır. Sargı açılır Yünün keçe haline gelmesi için 'Keçeci hamamı'nda özel keçe pişirme yerine götürülerek burada göğüs vurulmak suretiyle enaz 24 saat sıkıştırılır. Böylece keçe meydana gelmiş olur. Keçede en belirgin özellik, beyaz yün üzerine siyah yünle stilize edilmiş bitki ve geometrik şekillerle yapılan desenlerdir. İyi yapılmış bir keçe bir İsparta halısı değerindedir.

4. KÜRKÇÜLÜK : Kuzu derisinden yapılan kışlık bir giyim eşyası olan kürk de oldukça ünlüdür. İçi beyaz kuzu derisi, dışı parlak saten kumaştan yapılır. Kışın erkekler pardesü ve palto yerine kullanır. Ayrıca çevre illere mamül ve yarı mamül olarak satılır.

5. DERİCİLİK - DABAKÇILIK : Koyun keçi, oğlak, kuzu, sığır, deve ve av hayvanlarının derileri ilkel bir usulle terbiye edilir. Bu işlem bu gün de mevcut olan tabakhane semtindeki dükkanlarda yapılmaktadır. Bu deriler kürkçülükte kullanıldığı gibi yemeni ve postal yapımında da kullanılır.

6. SARRAÇLIK : Motorlu vasıtaların artması dolayısıyla taşıma işlerinde kullanılan hayvanların azalması sonucu bu sanatta giderek işlevini yitirmiştir. Çok az sayıda bugün devam etmektedir. Özellikle çanta, kemer, tabanca kılıfı, ve hayvan yuları yapılmaktadır. Önceleri ulaşımda taksi yerine faytonların kullanıldığı 15-20 yıl öncesine kadar bu sanat oldukça gelişmişti.

7. BAKIRCILIK : Dövme bakır sanatı Şanlıurfa'da çok ileri olan bir sanattı düne kadar. Bakır mutfak eşyaları arasında tepsililer, siniler, leğenler, tabaklar, sü tasları, melles, süzek, kevgir, başta olmak üzere hamam tasları ve hamam leğeni, teşt denilen büyük leğenler, kazanlar ibrikler vs. elle dövülerek yapılmaktadır. Bu kaplar mahalli motiflerle süslenmektedir. Buna bağlı olarak kalaycılık sanatıda gelişkindi. Ancak bugün için kalaycılık ve bakırcılık giderek azalmaktadır.

8. KUYUMCULUK : Şanlıurfa'nın çok eski bir el sanatıdır. Altından yapılan bilezik, küpe, gerdanlık, dal, kordon, akıtma bilezik, gibi kadın süs eşyaları yapılır. Özellikle oymalı kalem işleri, örme ve telkâri bilezikler, ince bir sanat eseri olan kordondan Şanlıurfa kuyumculuğunu tanıtmıştır. Ayrıca gümüş işleri de yapılmaktadır.

9. TARAKÇILIK : Kemik ve tahta olmak üzere iki çeşit tarak vardır. Bugün hemen hemen yok denecek kadar azalmış olan bu el sanatı yakın bir gelecekte kaybolup gidecektir. Kemik taraklardan özellikle fildişi tarak çok değerlidir. Bu gün için fildişi bulmak mümkün olmadığından deve, sığır gibi hayvanların kalça ve kürek kemiğinden tarak yapılmaktadır. Ayrıca süsleme gerektiren 'sürmedenlik mili' başlıbaşına bir sanat eseri sayılmaktadır. Kemik taraktan başka tarak olmaya elverişli şimsir, dişbudak, dut, ceviz gibi sert ağaçlardan da tarak yapılmaktadır.

10. KAZZAZLIK : Bedesten denilen kapalıçarşıda bulunan kazzaz esnafı süsleme ve süs eşyası yapımında kullandıkları ipek iplikleri ile çeşitli işlemler yapmaktadırlar. Köylü kadınların saçlarına bağladıkları ipekli püsküller (beli)'e tezgâhlarında dokunmuş yaşmak ve margizet kenarlarına püsküller, ayrıca aba, fermana, malluta gibi mahalli köylü kadın giysilerinin göğüs ve eteklerini süslüyen sarı ipek süslemeler yapılır. Bu sayılan giysiler ayrıca çiçek motifleriyle de bezenirler. Bu stilize edilmiş çiçek motifleri genellikle koyu renk kumaş üzerine altın sarısı ipek işlemek suretiyle yapılır. Kazzazlık sanatı, alıcılarının giderek azalmasından ötürü bugün kaybolmaya yüz tutmuş bir el sanatıdır.

11. TAŞÇILIK : Çimento kullanılmadan önceki dönemlerde Şanlıurfa'daki bütün evler beyaz kesme taştan ve işlenmiş olarak yapılmaktaydı. Bu taşlar şehrin yakınlarındaki kalker kayalarından kesilerek getirilmektedir. Urfalı taş ustaları ki bunlara 'yonucu' denilmektedir, bu taşları büyük bir sanat ustalığı ile işleyerek çeşitli şekiller verir. Eski konaklar, evlerin avlu duvarları, camiler, kervansaraylar, mescitler, türbeler, evler hep bu taşlardan yapılırdı. Bugün bu iş çok pahalıya mal olduğu için yerini biriket ve tuğlaya bırakmıştır. Ancak yeni yapılan camiler yine taş ustalarının yonttuğu taşlardan yapılmaktadır. En son örneği bugün Derğâh civarında yapılan taş camidir.

HALK OYUNLARI

Halk oyunlarını iki grupta toplayabiliriz : 1. Fasil, 2. Halay

1. **FASIL** : a. **Kadınların oynadığı karşılıklı fasıl oyunu** : Burada hanımlar ellerindeki mendillerle müzik ritmini vücut ve ayak figürleri ile birleştirerek hünerlerini ortaya koyarlar. Genellikle yaşlı hanımlar tarafından oynanır. Oyunun başından sonuna kadar ağırbaşlılık hakimdir.

b. **Erkekler tarafından oynanan Fasil** : Dört kişi ile oynandığı gibi yerine göre altı ve sekiz kişi ile de oynanır. Fasil oyunu tam anlamıyla, erkek oyunudur. Oyunda baştan sona kadar mertlik, yiğitlik hâkimdir. Oyun oynanırken seyircilerin gözleri yaşarır, kadınların zılgıtları yeri göğü inletir. Fasil oyunları beş ana kısımdan meydana gelir. 1. Ağırlama, 2. Az hareketli, 3. Harbi hareket, 4. Düz hareketli, 5. Ceng-i harbi. Bu oyuna değenek oyunu da denir. Oyun şöyle başlar : Dört kişi bir dörtgen meydana getirirler. Oyun ağır bir gösteri figürü ile başlar. Ayak el ve mendil figürleri dikkati çeker. Sonra oyun giderek hızlanır. Dört oyuncu ritmik bir şekilde yer değiştirerek aynı merkez etrafında dönerler. Vücudun tümü hareketli figürlerle oyuna iştirak eder. Sonra önceden hazırlanmış bir metre uzunluğundaki sopalar oyun alanının ortasına atılır. Her oyuncu bu değnekleri alarak döğüş gösterisi yapar. İki oyuncu bu oyunu oynarken birbirlerine göz dağı verirler. Diğer oyuncular da oturarak oynayanlara alkış (çepik) tutar. Karşılıklı hamleler başlar, «Sulhçu» araya girerek oyuncuları barışa davet eder. Ancak sopayla ceng devam etmektedir. Neden sonra oyuncular birbirlerine sarılarak barışırlar ve oyunda son bulur. Aynı oyun kılıç ve bıçakla da oynanabilir.

2. **HALAY** : Şanlıurfa'da halay oyunları pek çoktur. Halay oyunları köylerde kadın - erkek karışık, şehirlerde ise kadın, erkek ayrı oynanır. Oyunlar isimlerini ya hareketliliği ve ayak figürleri sayısından veya oyunun doğuşuna neden olan bir olaydan alır. Bu olay, bir sevgiyi simgeleyen kız veya erkek kahramanın adı, bir yiğitlik veya bir felakettir.

Halay Oyunları : 1. **AĞIRLAMA** (Girani) Genellikle halaylar bu oyunla başlar, Çok ağır ayak figürleri vardır. Halay soldan sağa gider.

2. **DÜZ :** Çok hızlı figürleri vardır Ekip başı ekipten koparak kişisel gösteri yapar. Davulun önünde hünerini gösterir. Bu gösteri sırasında zılgıt çalınır. Silah sıkılır, hoyrat veya uzun hava okunur.

3. **SÜSE :** Çok oynanan ve sevilen bir oyundur. Bulgur dövme ile ilgisi olduğu söylenir. Yalnız kız, yalnız erkek veya karışık oynanır.

4. **İKİ AYAK :** Oyuna başlarken sol ayak iki defa öne vurduğundan oyunun ismi iki ayak olmuştur.

5. **TÜRK-İ BEREZA :** Suruç ovasında Aladdin aşiretine ait olduğu söylenmektedir. Genellikle göçer türkmen aşiretleri tarafından oynanmaktadır. Beraberliği ve kardeşliği vurgulamaktadır.

6. **ABRAVİ :** Dik, Lörke de denir. Kız-erkek ekip halinde oynanır.

7. **DERİK :** (tek ayak) Sevilen bir oyun olup hareketli ve vücudun tümü oyuna katılır. Kız, erkek ayrı veya karışık oynanır. Güzel bir kız için oynandığı rivayet edilir. Kızın adı Derik'tir. Derik bir kuş kadar hafif, çekirge gibi çeviktir.

8. **KİMİL :** Kımıl süne adıyla tanınan buğdaylara büyük zarar veren bir parazittir. Yörenin bu parazitten çektiği acılar folklore ve oyuna yansımıştır. Çok sayıda kadın ve erkeğin katılmasıyla geniş alanlarda oynanan bir halaydır. Oyuncular Kımıl Türküsünün bir bölümünü ezgiyle söylerler. Ardından aynı ezgi davul ve zurna ile tekrarlanır. Oyun figürleri, ekin ekme, ekin biçme, kımıl toplama, şişelere kımıl doldurma, avuç arasında buğday öfelleme, üfleme, üzülme, yaka silkme, yakarış ve kafa tutma hareketlerinden oluşur. Ekin ekmede sol diz kırılır. Sağ ayak sağdan sola sallanır. Bu figürler tohumun atıldığı izlenimini verir.

9. **DEPÇE OYUNU :** Günlük meşgalelerin canlandırıldığı bir halay türüdür. Tarla veya bağ belleme figürleri vardır.

DiĞER OYUNLAR : Çeçankızı, Cezayir, üçayak, kayak, Güle, Salih Can, Ayşo, Şevko, Alaya, Döne, Göven, Mim Havası, Mimi Teşi, Penk, Demirci, Galuç, Keçik, Seyrani, Kerey Boz, Çey, Kosari, Rişko, Dıng, Teşi, Serejeri, Koçeri, Karaçı, Delal-ı Mihrican. Dıl, Fatmalı, Bendik, Demo, Leylo Cem, Cemo, Nure, Lore, Çuvaldız, Kartalo, Kör beşik

HALK OYUNLARI GIYSİLERİ :

A - Kadın Giysileri : BAŞ : Genç kız başıdır. Köylerde genç kız başına taç denir. Takı yönünden çok zengindir. Kırmızı fes üstüne puşu sarılarak meydana gelir. Fesin üst kısmına gümüşten tepelik, önüne üçkor ve reşme denilen takı takılır. Arkaya floşta örülmüş saçlarla beraber bele kadar uzanan saç bağı bağlanır. Kızlar evlenince taçın yerini **Köfü** alır. Diğer takılar : Boyuna gümüş tasma, Buruna Altın **Hızma**, Kollara enli geniş bilezikler, ayak bileklerine **Halhal** takılır. Küfe ve yüzükte önemli süs eşyasıdır.

BEDEN : Enüste üç etek giyilir. Üçeteklerin üstü mahalli motiflerle işlenmiştir. Üçeteğin içine fistan (entari) giyilir. Veya beyaz etek üstüne **sıkma** denen yelek giyilir. Üçeteğin üstüne belde gümüş kemer bağlanır. En alta şalvar vardır. Rengi, buğday sarısıdır.

Fistanın bel kısmına bağlanan yerli dokumadan yapılmış siyah renkli **Önlük** (berfang) vardır. Üzerinde yöresel motifleri içeren nakışlarla bezenmiştir.

Mendil, yerli dokumadır. Marhama da denir. Kırmızı ve beyaz ipekten yapılır. Beyaz mendil dostluğu simgeler. Kırmızı mendil gerektiğinde sevgi uğruna kanını akıtabileceğini vurgular.

AYAK : Yünden örülmüş desenli çoraplar, ve yörede yapılan kırmızı postallar giyilir. Postaın bir adı da yemeni'dir.

B - Erkek Giysileri : Ayakta kırmızı postal ve beyaz yünden yapılmış çorap vardır. Şalvar **kabardin** kumaşandır. Şalvarın ayak bileğinden dize kadar olan kısmı dardır. Uçkuru ipekten olup ucuna renkli püskül takılır. Köynek (Gömlek) yerli dokumadan yaka-sız, nohutlu, puanlı desenlidir. Gömleğin kol ağzı saat kapağıdır. Gömleğin üzerine kabarden kumaştan göksü işlemeli **Kırkdüğme yelek** giyilir. **Şal**, Culha işi, hışvalı yamşaktır. Bele sarılır. Buna neçek de denir. Başa puşu bağlanır. Rengi beyazdır. Renkli puşular da kullanılır. Erkeklerin koluna boncukla işlenmiş **Pa-zubent** takılır. Elde merhama (mendil), boyuna hamaylı takılır.

Makyaj : Kızlarda ; ellere kına, gözlere sürme, yüze **döğün** yapılır. İs ve öd suyu karıştırılarak meydana getirilen mürekkep döğün yapımında kullanılır. Erkeklerde ; kına yalnız parmak uçlarına ve avuç içine yakılır. Ellerin üstüne ve şakaklara ise döğün yapılır.

HALK MÜZİĞİ GELENEĞİ ve TÜRKÜLER

Halay bölgesinde yeralan Şanlıurfa'da çok köklü bir halk müziği geleneği vardır. Hançere nağmeleri ve dil özellikleriyle öbür yörelerden ayrılan Urfa'da hoyratların yanında Barak ağzı ezgileri de oldukça yaygındır. Öte yandan burası her bölge oyunlarının kaynaştığı bir yer görünümündedir. Müslüman Arap ve Müslüman Türk kültürünün içiçe girerek kaynaştığı bir yapının sonucu olarak yörede, karasal - çöl ikliminin de etkisiyle oluşan bir ortamda birçok makamda ve çeşitli formlarda klâsik ve halk müziği örneklerine bolca rastlamak mümkündür. Yöreden derlenen ezgiler, Urfa'da çok köklü bir müzik kültürünün olduğunu göstermektedir. Nitelikli sesleriyle dikkat çeken Urfalılar için uzun hava okumak, türkü söylemek günlük hayatın bir parçası gibidir adeta. Türkülerin, gazellerin, hoyratların söylenişinde bir makam sırası vardır. Bu sıra o kadar kalıplaşmıştır ki buna «**makam Geleneği**» denilmektedir. Müziğe başlangıç genellikle '**Rast**' makam ile olursada esasında «Hüseyni» ve «Divan» makamıyla 'açılış' yapılır. Giriş makamı olarak 'rast'la başlanmasının asıl nedeni, pes sestten başlanması ve ilerde söylenecek tiz makamlarda sesin yolulmasını önlemek içindir. Rast makamında bir iki türküden sonra rast gazel okunur. «**Mahur**» makamına da girilebilir. Tekrar rast'a dönülerek bu makam son bulur. İkinci olarak «**Nevruz**» makamına girilir. Arada «**Beşiri Hoyrat**» okunur. Üçüncü sırada «**Hicaz**» vardır. Meyanı yapıldıktan sonra «**Garip Hicaz**»a geçilir. «**İsfahan**» okunur. Mesnevi yapılır. Tekrar Hicaz'a dönülür. Hicaz'dan sonra Uşşak makamı onu da Segâh makamı takip eder.

Kış geceleri yapılan sıra gezmelerinde çalınıp söylenen ezgiler '**fasıl**' denilen bir düzen takip eder. Önce ağır havalar, buna bağlı divanlar - hoyratlar okunur. Sonra oynak havalara geçilir.

Şanlıurfa'da hem **Makam** hemde **Ayak** deyimi kullanılır. Ezgilerin çoğu Garip, Kerem, Yanık Kerem, Kesik Kerem, Bağrıyanık,

Muhallif Beşirî, Yahyalı Kerem, İbrahimî, İsfahan, Maya ayaklarındadır. Bunlar ince seslerden başlayarak inici bir seyir izlerler.

Urfada ağıt yakma geleneği de yaygındır. Bu ağıtlardan en ünlüsü **Nezif'in ağıt**'idir.

Halk Müziği Araçları : Tezeneli sazlardan bağlama ailesi, di-
van, bağlama, cura, tambura, sinek kemane (Birecik yöresinde),
zurna, çeşitli boylarda kaval, davul ve darbuka olarak sayabiliriz.

Divan edebiyatımızın güçlü şairlerinden Yusuf Nabi'nin ye-
tiştiği Urfa toprağından Cumhuriyet döneminde isim yapmış saz
ve ses ustalarını şöyle sıralayabiliriz :

Mukîm Tahir, Hafız Nuri, Cemil Cankat, Hamza Şenses, Bekçi
Bakır, Şükrü Çadırcı, Aziz Çekirge, Tenekeci Mahmut - Kazancı Be-
diî, Nuri Sesigüzel, Ahmet Alaybeyi, Ahmet Cankat, Abdullah Ba-
lak, Mehmet Özbek, Mehmet Güçlü, Seyfettin Sucu, Yavuz Tapu-
cu, İbrahim Tatlıses, Necip Mirkelâmoğlu, Eyyüp Uyanıkoğlu, Mah-
mut Tuncer.

Yörenin Ünlü Türküleri :

Seherde İndim Ben Bağa, Bülbülün Göğsü Al Olur, Düğün Ey-
ler, Ayağına giymiş Kara Yemeni, Kardeş Gitme, Urfa'nın Etrafı
Dumanlı Dağlar, Güvercin Vurdum Kalkmaz, Tıfıdır Hastahane
(kurtuluş Türküsü), Pınara Varmadın mı, Seher Oldu Vakt Oldu,
Gele Gele Geldim anam, Çay İçinde Adalar, Ne Çemen Ne Saye-i
Gül, Urfalıyam Ezelden, Giderim Burdan Artık, El Zanneder Ben
Deliyem, Ben Bir Altın Fenerim, Siyah Zülfün, Harman Yeri Sür-
seler, Urfaya Paşa Geldi, Urfa Divan Ayağı, Kapuyu Çalan Kim-
dir, Bugün Bayram Günüdür, Hüseyinî Gezinti, Ağam Etme Bu
Nazı, Arabası Yeşil Boya, Bağın Bağımca, Ben Bu Dağın Ağacı-
yam, Getirin Hakkoyu, Evlerinde Vardır Arış, Gittim Baktım, İki Ba-
cı, Kalanın Ardında, Kara Çadırın Kızı, Kımıl, Kırmızı Gül Kon-
cası, Daracık Sokakta Yara Kavuştum, Ayrılanı Yay, Dön Beni Dön
Beri Yüzün Göreyim, Yar Yüreğim, Kışlalar Doldu Bugün, Duman
Duman Olmuş, Karşısaki Dağlar, Mesnevî, Bu Handan, Yaram Sızlar,
Bir Daracık Pencere, Kalalıyam Kalalı, Bu Yoldan Hanım Geçer,
Bağda Güller, Gitti Canımın Cananı, Tanburam, Diyarbekir Bu-
mudur, Ben Bir Yakup, Buradan bir Ath Geçti, İsfahan Ağır Hava,

ÜNLÜ TÜRKÜLERDEN BİR DEMET

KAPUYU ÇALAN KİMDİR

Kapuyu çalan kimdir
Aç bakım gelen kimdir
Yaram derine düşmüş
Belki gelen hekimdir

Uy desinler desinler
O dilleri yesinler
Halepli bahçesinde
Nesimem oynar desinler

Liverimin kaytanı
Sen geldin yarin hanı
Dıştan yananı nedim
Candan sevenim hanı
Nakarar

KURTULUŞ TÜRKÜSÜ

Makam : Hicaz

Kolumu salladım toplar oynadı
Kara daş içinde çete kaydadı
Yaşasın Urfa'lılar teslim olmadı

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Tıfındır hastahana karşıma karşı
Hayın Fransızın bomba atışı
Urfa çetelerinin süngü takışı

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Hızmalı köprüden atladım geldim
Cebirhanam töküldü topladım geldim
Hayın Fransızı pâkladım geldim

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Fransızın başında kırmızı fesler
Atılıyor bombalar gelmiyor sesler
Ruhları çekilmiş kalmış kafesler

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

KARA ÇADIRIN KIZI

Makam : Muhayyer

Kara çadırın kızı
Fermanası kırmızı
Gah giyer gah sallanır
Hep kırar belimizi

Le yar, le yar, le yar, le yar
Le yar, le yar le yar, ley

Kara çadır var benim
Yüzüğüm var dar benim
Şu Urfa'nın içinde
Güzel yarım var benim

Le yar, le yar, le yar, le yar
Le yar, le yar le yar, ley

ANAM OLASAN ÖMER

Urfa'lıyam ezelden
Göynüm geçmez güzelden
Göynümün gözü çıksın
Sevmeseydim ezelden

Anam olasan Ömer, babam olasan Ömer
Yetim kalasın Ömer, benim olasan Ömer vay

Urfa bir yana düşer
Zülûf gerdana düşer
Bu nasıl baş bağlamak
Her gün bir yana düşer

Anam olasan Ömer, babam olasan Ömer
Yetim kalasan Ömer, Benim olasan Ömer vay.

AĞAM DA ŞİMDİ GELİR

Urfalıyam dağlıyam
Bahçalıyam bağlıyam
Ben yürekten vurulmuş
Ciğerimden dağlıyam

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

Urfa bir dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Urfayı hak saklasın
Bir yarım var içinde

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

Urfanın bedenleri
Çevirin gidenleri
Tutun tutun öldürün
Yarı terk edenleri

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir

URFAMIZIN DÖRT ETRAFI BAĞÇALAR

Makam : Mahur

Urfamızın dört etrafı bağçalar
Yar oturmuş pencerede saz çalar
Senin için kazanmışım akçalar

Yengi de duydum sevdalısın sevdalı
Kaşlar kara, kirpiklerin belâh

Urfamızın bağçaları bir sıra
Elâ gözlüm kalk gidelim Mısıra
Şan verelim şu girminci asıra

Yengi de duydum sevdalısın sevdalı
Kaşlar kara, kirpiklerin belâh

URFANIN ETRAFI

Makam : Hicaz

Urfanın etrafı dumanlı dağlar (anam, anam)
Yüreğim yanıyor aney, gözlerim ağlar
Benim zalım derdim cihanı dağlar (anam, anam)

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar
Anaydan, babaydan yardan ayrı koyarlar.

Urfa dağlarında gezer bir ceylan (anam, anam.)
Yavrusunu kayıp etmiş ağlıyor yaman
Yavrumun derdine bulmadım derman (anam, anam)

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar
Anaydan, babaydan yardan ayrı koyarlar.

KAHVEYİ KAYNADIRLAR

Makam : Uşşak

Kahveyi kaynadırlar (havar yazey)

Fincana damladırlar (vay vay)

Sehepsiz aşıkları (havar yazey)

Vururlar ağladırlar (vay vay)

Sus emi hanım canım sus emi (vay vay)

Bozulsun tamburamın düzeni (vay vay)

Sevsinler gurbet eli gezeni (vay vay)

Kahve yemenden gelir (havar yazey)

Bülbül çimenden gelir (vay vay)

Yarı güzel olanlar (havar yazey)

Hergün hamamdan gelir (vay vay)

Sus emi hanım canım sus emi (vay vay)

Bozulsun tamburamın düzeni (vay vay)

Sevsinler gurbet eli gezeni (vay vay)

KÖYÜN DEVELERİ

Makam : Uşşak

Köyün develeri çekilir dağa
Anası hatundur babası ağa
Köyün devesi çok bilmem kim sağa

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

Köyün develeri gider geç gelir
Haftadan haftıya karnı aç gelir
Elin dedikleri bana güç gelir

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

Köyün develeri çekilir çöle
Anası hatundur babası köle
Yarım hestelenmiş korkaram öle

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı.

KALANIN ARDINDA

Makam : Hicaz

Kalanın ardında ekerler darı
Ekerler biçerler yarı ba yarı
Yar bana göndermiş hayvaynan narı

Kalmıya kalmıya ahım kalmıya
Beni yardan ayıran murad almıya

Kalanın ardında ekerler küncü
Ekerler biçerler bir avuç inci
Yar bana göndermiş hayva turuncu

Kalmıya kalmıya ahım kalmıya
Beni yardan ayıran murad almıya

İKİ BACI

Makam ; Hüseyini - divan

İki bacı durmuş bacadan bakar (le le le le)
Gören aşıkların bağrını yakar
Gamzen cellad olmuş çok canlar yakar (le le le le)

Şahbudağın bağında vurdular beni
Yarın çevresine sardılar beni

Evimin önünden gelip geçersin (le le le le)
Çekme hançerini kanım saçarsın
Ne beni alırsın ne vazgeçersin (le le le le)

Şahbudağın bağında vurdular beni
Yarın çevresine sardılar beni

BÜLBÜLÜN GÖKSÜ

Makam : Hicaz

Bülbülün gögsü al olur
Gerdanda çifte hal olur (gel aman)
Bülbül onbir ay lâl olur

Gül açılmış gül fama gel gel aman
Şu meclis-i irfana gel gel aman

Bülbül küçücek bir kuştur
Seher ötüşü ne hoştur (gel aman)
Bülbül onbir ay sarhoştur

Gül açılmış gül fama gel gel aman
Şu meclis-i irfana gel gel aman

Bülbül daldan dala seker
Göz yaşını güle döker (gel aman)
Bülbür onbir ay yas çeker

Gül açılmış gül fama gel gel aman
Şu meclisi irfana gel gel aman

NE ÇEMEN NE SAYE-İ GÜL

Makam : Kürdi

Ne çemen ne saye-i gül
Ne bahar ne bûy-û sümbül
Bana vasıf etme bülbül

Ben esir-i kakülü yare
Can kurban o şivekâre
Ya leyli bir daha ya leyli
Gam etti öldürdi beni
Dert etti soldurdi beni

Gel benim kakül-i kemendim
Boyu boyuma menendim
Sen benim ağam efendim

Ben esir-i kakülü yâre
Can kurban o şivekâre
Ya leyli bir daha ya leyli
Gam etti öldürdi beni
Dert etti soldurdi beni

ÇAY İÇİNDE ADALAR

Makam : Kürdî

Çay içinde adalar
Saki doldur badeler
Şirin canıma gelsin
Şiye gelen kadalır

Hele yar yar hain yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan gelen var

Çay içinde eşme çok
Tabib yaram deşme çok
Ben dedim sen olasan
Biye göre aşna çok

Hele yar yar hain yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan gelen var

EL ZANNEDER

Makam : Hicaz

El zanneder ben deliyem
Dost bağının bülbüliyem
Ben o yarin meftunuyam

Gönül sabreyle sabreyle
Mevlamin muradı böyle

Gül idim sarardım soldum
Yana yana ben kül oldum
Dermansız derde düş oldum

Gönül sabreyle sabreyle
Mevlamin muradı böyle

ALAYDIM ELİN ELİME

Makam : Hicaz

Alaydım elin elime
Varaydım baban evine
Merhamet eyle halime

Kurbanın olam yâr senin
Hayranın olam yâr senin

Başına örtmüş valalar
Yüreğim başı paralar
Korkaram seni alalar

Kurbanın olam yâr senin
Hayranın olam yâr senin

ARAP ATI GİBİ

Makam : Uşşak

Arap atı gibi sallar başını
Ne dedim de yıktın kara kaşını
Al mendili sil gözünün yaşını

Vermem seni yad ellere ellere hey sevdalım hey
Kaşı gözü kirpikleri belalım hey

Arap atı binmeyinen yorulmaz
Beşli mavzer ile bir genç vurulmaz
Çeyrek altın ile bir yâr sevilmez

Vermem seni yâd ellere ellere hey sevdalım hey
Kaşı gözü kirpikleri belalım hey

AYAĞINDA KUNDURA

Makam : Muhayyer

Ayağında kundura
Yar gelir dura dura

Ölürem ben ölürem vay

Genç ömrümü çürüttüm
Göğsüme vura vura

Ölürem ben ölürem vay

Ölürem ben ölürem
Nere gitsen gelirem
Ben bir fakir uşağam
Arar seni buluram vay
Çıktım kerpiç duvara
El ettim nazlı yara

Ölürem ben ölürem vay

Eski yâr söyle dursun
Can kurban yengi yâra

Ölürem ben ölürem vay

Ölürem ben ölürem
Nere gitsen gelirem
Ben bir fakir uşağam
Arar seni buluram vay

YÖRESEL HALK EDEBİYATI

Şanlıurfa folkloru, renkliliği, canlılığı ve orjinallliği ile ülke folkloru içinde ayrı bir yer tutar.

MANİLER VE HOYRATLAR :

Şanlıurfa'da mani ve hoyrat söyleme günlük hayatın adeta bir parçasıdır. Gece toplantılarında (sıra gezmeleri) kına gecelerinde, tarlada, çeşme başlarında, yaya yapılan yolculuklarda söylenir maniler.

Kadınların söylediği maniler daha çok düz manilerdir. Erkeklerin söylediği manilerse cinaslı manilerdirki buna hoyrat denir. Bunların ilk mısraı genellikle üç yada dört hecedir. Kafiye yarım-
dır. Diğer mısraların kafiyeleri ise cinaslıdır. Cinas : Manaları farklı söyleyiş ve yazılışları benzer kelimeleri ard arda kullanarak gerçekleştirilen söz sanatıdır.

Yörenin zengin bir mani ve hoyrat dağarcığı vardır. Bunlar nerdeyse halk şiirinin yerini tutmuş gibidir. Şanlıurfada halk müziğinin canlı oluşunuda yöredeki mani ve hoyrat söyleme geleneğine bağlayabiliriz.

Manilere örnekler :

Kaşların kaşlar beni
Aşkın ataşlar beni
Ben felege neyledim
Her gelen daşlar beni

Urfalıyam tahtım yoh
Tüfengim var rahtım yoh
Yar gögsüne gül dizmiş
Bir gül kadar bahtım yoh

Urfalıyam ağam ben
Dertlere ortağam ben
Yarıma haber edin
Ölmemişem sağam ben

Urfalıyam dağlıyam
Bahçalıyam bağılyam
Ben yürekten vurulmuş
Cigerimden dağlıyam

Cinaslı Maniler (Hoyratlar) dan örnekler :

Deli koyun
Deli kurt deli koyun
Yarından ayrılanın
Adını deli koyun
Derde kerem
Rabbimdir derde kerem
Tarlam gam çiftim hicran
Sürduhça dert ekerem

Ter sinemi
Çürüttü sinemi
Felek gözi kör ola
Her işi tersine mi
Yarı yolda
Kim gördü yarı yolda
Yar getti menzil aldı
Ben kaldım yarı yolda

Gül düğümü
Çözülmez gül düğümü
Bunca bayramlar geçti
Kim gördü güldüğümü
Kara göz
Kırpık siyah kara göz
Ataş beni yakmazdı
Yaktı beni kara göz

Ağa siz
Hizmetkâr biz ağa siz
Ölürse kullar ölsün
Kul kalmasın ağasız
Alma yanı
Kızarmış alma yanı
Nasıl kabre koyarlar
Muradın almayanı

URFA AĞZI

Güneydoğu Anadolu ağızları içinde Şanlıurfa ağzı'nın kendine özgü bir yeri vardır. Şehrin eski ticaret yollarının üzerinde olması çeşitli kültürlerin etkisi altında kalmasına yolaçmış ve giderek bu kültürlerin tesiriyle yerel bir ağız oluşmuştur. Şehire uzun süre Arap ve Süryani kültürü hâkim olmuştur. XI. yy.'dan sonra Türkmenlerin yerleşim yeri olan Şanlıurfa, Arap, Fars ve Azeri dillerinden izler taşıyan dilyapısı zamanla kendine özgü yerel bir dil oluşturur. Urfa ağzı, genel hatlarıyla Azeri lehçesini yansıtmaktadır.

Urfa ağzında yazı diline oranla büyük sese uyumu daha yaygındır. İsim ve sıfatların ilk hecelerindeki ünlü kalınsa öbür ünlülerde kalın, inceyse öbür ünlüler de incedir. Bayaz (beyaz), zulüm (zulüm), çemen (çimen), dellek (dellak) gibi. Genel yazı dilinde kurala uymayan yağmur, çamur, kabuk gibi kelimeler Urfa ağzında yağmır, çamır, kabık şeklinde söylenir.

Mastar eki 'mak, kök ister kalın ister olsun Urfa ağzında 'mah' olarak söylenir. Kırmah (kırmak), gitmah (gitmek), sevmah (sevmek), Yatmah (yatmak) gibi.

'Ci' ve 'cü' ekleri Urfa ağzında 'çi', 'cı', 'cu' ekleri de 'çi' şeklinde kullanılır .Deveçi (deveci), Kömürçü (kömürçü), kuşçı (kuşcu), Yazı dilinde bazı kelimelerin başında bulunan 'b' sesi, Urfa ağzında 'p' olarak okunur. Pozmah (bozmak), pakır (bakır), pıçah (bıçak), Kelimelerin başındaki 'd' ünsüzü 't' olarak söylenir. Tiken (diken), tök (dök), tüken (dükkan) gibi. Yine kelimelerin başındaki 'p' ünsüzü 'b' gibi söylenir. Bışmış (pişmiş), boyraz (poyraz), balcan (patlıcan), Genel yazı dilinin sadece ikinci tekil 'n' sesleri Urfa ağzında 'y' sesine dönüşür. Babay (babın), dayıy (dayın), Dayzay (teyzen) seniy (senin), yeri (yerin), 'g' sesi kelime başlarında 'k' gibi okunur. Kömlek (gömlek), kölge (gölge), gibi. 'k' sesi de 'g' gibi okunur Gemir (kemir), geçi (keçi), gişi (kişi), Bazı kelimelerde 's' harfi yerini 'z' harfine bırakır. Sekzen (seksen),

dokzan (doksan), zuvah (sokak) gibi. Kelime başlarındaki 'y' sesinin düşmesi oldukça yaygındır. Üskek (yüksek), ürek (yürek), üz (yüz), üzük (yüzük), ilan (yılan), Ünsüzler arasında yer değiştirmeler oldukça yaygındır. Eşgi (ekşi), argı (ağrı), öskirih (öksürük), sıfra (sofra) çılpah (çıplak) havla (helva) gibi. Bazı sessizler doğu türkçesinde sık görüldüğü gibi ikizleşir. Yeddi (yedi), seggiz (sekiz), Eyyi (iyi), hille (hile).

Şanhurfa Ağzına Ait Bazı Kelimeler :

AĞABANI (Başa örtülen beyaz başörtü), AĞBATI (darısı), ARAHÇIN (takke, küllah, başlık), ARCA (temiz), ATAŞ (ateş), BABAT (kat, çeşit.), BADIYA (içine yağ ve su konulan tencereden büyük kap), BALAH (paça), BAYAH (demin, biraz önce), BAZRAKI (sümüklüböcek), BEHTENİZ (maydanoz), BERSİM (yonca), BETRE (gözbebeği, BIBI (hala), BİKİR (katı), BOSTANA (salata) BÖKE (elebaşı, yiğit), BUĞIR (erkek deve, buğra), BURI (karın sancısı, ishâl), BÜRÜK (yüz örtüsü), CEMEL (duvar), CENİK (şakak), CERP (sövme, küfür), CİP (büsbütün), CİRTENE (sebatsız), ÇİN (omuz), CÜNK (köşe), ÇALGIN (sakat), ÇINDİR (sinir), ÇITRIH (kıvılcım), ÇİLLEK (obur), ÇİZO (zayıf, sıska, kısa) ÇOR (grip, salgın hastalık), ÇÖGEN (baston), ÇÖGÜR (bağlama, saz), ÇÖRTEN (yağmur oluğu), DELEME (tahta topaç) DEMLEĞİ (egzema) DIBIH (yapışkan), ENGUT (kırmızı renkli güvencin), ENİK (hayvan yavrusu), ERİŞ (asma ağacı), ERK (nüfus, hatır, kuvvet), ERZELE (asma çatısı), EŞKİN (asma filizi, sürgün), EYZE (entari), EZZAP (erkek hizmetçi), FAK (kapan, tuzak) FERMANA (entarinin üzerine giyilen aba), FETİR (ham), FITA (peştemal), GEDEMEÇ (eşit, papuçluk), GES (çamaşır, giysi), GEZENEK (sofa, koridor), GİZZİK (arının iğnesi), GÜLLE (bilya, misket), HAH (el yabancı) HAL (beng, benek, ben), HAMPARA (yontulmamış taş), HAPAN (aşırı derecede acıkmak) - HAPHAP (takunya), HAR (gül diken), HARHUT (bozuk), HAS (marul), HAVAR (feryat), HAVRUZ (oturak), HAYAT (avlu) - HEKKE (çapa), HENİN (yumuşak huylu), HET (sicim), HATRA (defa), HEZİRAN (kamuş baston), HİLLESİ (beceriksiz, zavallı), HİLDAN (bir çeşit kürdan), HİMBİL (beceriksiz), HIRA (zayıf, cılız), HIRHANA (bir sürü, fazla kalabalık), HIRIF (bunak), HIRPO (saf insan), HIRTLEK (boğaz), HIŞİR (ziynet eşyası), HİTTİ (bir cins salatalık), HIZMA (buruna takılan bir çeşit takı), HİM (temel, duvar temeli), HILF (İnce ağaç dalları), HİNDİ (şimdi), HULH (moral), HURÇ (büyük heybe) HURP

(darbe), HUVA (avanta, haraç), İCBAR (zorlama), İCRAN (irin), İLANGEÇ (yengeç), İSOT (taze yeşil biber, kırmızı kuru biber), İZAR (patiska), KAB (kemerli çatı, tonoz), KABALA (götürü), KAĞ (meyve kabuğu kurusu), KAHINÇ (kakinç, ayıplama), KAMKA (yonga, talaş), KARAÇI (çingene), KARLAMAÇ (pekmezle kar karıştırılarak yapılan tatlı), KAZZAZ (ipekçi), KEÇEL (kel), KEHKE (simit), KEKEÇ (kekeme), KENGER (yabani bir sebze), KENNE (cam), KEPKEPE (gösterişil, heybetli), KERBİGİT (fakir, yoksul), KERÇ (alay istihza), KERİP (yabancı, el), KERKERE (iri, büyük), KERME (kesek), KESMİK (iri saman), KESTEL (çeşme), KEŞMER (maskara), KETMER (bir çeşit tatlı), KINIFIR (karanfil), KIRNAZ (cimri), KİMİN (gibi), KULUNÇ (sırt, sırt ağrısı), KÜLÜNÇE (peksimet), KÜNCÜ (susam), KÜŞNE (burçak), LEC (hile), LOĞ (ufak taş silindir), LOLAZ (börülce), LOPPE (şişman, göbekli), MARHAMA (mendil), MEKİR (şakacı, sevimli), MIĞAL (ürün), MIKRIZ (cimri), MIH (çivi), MIRRA (acı kahve), MİBAR (turfanda), NAĞARA (davul), NEÇİYE (kaça), OFIN (alınan), OT (ilâç), PALIZA (nişasta peltesi), PEHKEM (kuvvetli), PIHERİ (baca), PIRPIRIM (semizotu), RAHT (deriden yapılmış mermi muhafazası), REHEN (fesleğen), REŞME (yular), RİK (inatlaşma), RİZE (demir kanca), RUT (çıplak, iflas etmiş), SAPKANA (şimdiye kadar, hiçbir zaman), SEKEMET (kaza), SEKLEM (sanki, mesela), SERİNÇ (sarınc), SİRF (özellikle), SITIL (kova), SİLEPÇE (ibrik altına tutulan leğen), SİYENÇ (çit), SIYRINÇAH (kaygan), SUHRA (angarya), ŞADI (maymun), ŞAKŞAKO (gelincik çiçeği), ŞİRLOP (bedava), ŞİTİL (fidan), ŞIVAN (ağıt), ŞÖRİK (salya), TAKA (pence-re), TARIT (yayvan toprak mangal), TAVLI (şişman besili), TEBERİK (andiç, hatıra eşya, fetiş), TELTİK (çapraşık), TEŞT (geniş leğen), TETİRBE (çıkamaz sokak), TEZ (çabuk), TIFIL (çocuk), TIKTIKI (cimri, hasis), TILF (posa), TIREFE (alınan), TİKE (parça), TOLAZ (işsiz, parasız), TOR (ağ, tuzak), TÖZ (kulak arkası), TÜLBEGİ (mayhoş), ÜSKÜRE (büyük tas), ÜZERLİK (nazar otu), VİRA (devamlı), YALAVIZ (yalnız), YANFIRI (çarpık, eğri), YUSUBTUTAN (kumru), ZAHAR (galiba), ZARINCI (üzgün) - ZEBİYE (kurbanlık), ZENK (meyvelerde külleme hastalığı), ZERZEMBE (kiler), ZIFIR (yağlı), ZIMZIRIH (yumruk), ZIRRIKI (deli), ZİLKARA (simsiyah), ZIBIN (erklök entarisi), ZUVAH (sokak).

ATA SÖZLERİ

Atasözü, genel bir adlandırmadır. Bunun içinde darbimeseller ve deyimler de yer alır. **Atasözü** : İçinde bir hikmet taşıyan, vecize veya özlüsöz şeklinde kalıp haline gelmiş bir sözdür. **Darbimesel** : Bir olay veya bir oluşumun eş veya benzer manasını kapsayan bir halk düşüncesini veya felsefesini dile getirir. İçinde mutlaka bir hüküm taşır. **Deyimler** ise ; bir hali ifade ederler ve içlerinde bir hüküm unsuru bulunmaz. Deyimler, bir meramı anlatmaya yarayan teşbih, istiare, mecaz, kinaye unsurlarıyla bir şeyi, bir olayı ifade ve tasvir etmek için kullanılırlar.

Şanhurfa'dan Derlenmiş Atasözlerinden Bir Demet :

1. Acı işletme, toku tepretme
2. Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü
3. Adam adama yük, mahkeme kadiya mülk olmaz
4. Ağa borç eder, azap harçeder
5. Akça sayış öğretir, kaftan yeriş öğretir
6. Alışmış kudurmuştan bêterdir
7. Allah var, gam yok
8. Anası gözde olanın uşağı dizde olur
9. Ar eden kâr etmez
10. Asil at yemini artırır
11. Aslımı inkâr eden haramzadedir.
12. At, at olana kadar sahibi malamat olur
13. Ata eğer gerek, eğere er gerek
14. Bal kokmaz, asil azmaz
15. Beleş katran baldan datlıdır
16. Belini egene daş koyan çok olur
17. Bir gülnen bahar gelmez
18. Bir sürü devenin başını bir eşşek çeker
19. Boş oturmaktansa beleş işle
20. Cana gelen mala gelsin
21. Comerdin eli tutulmaz

22. Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme
23. Çerçi ölbesindekini satar
24. Dabbağ sevdiği postu yerden yere çarpar
25. Daş yerinde ağırdır.
26. Deli ağlamaz, divana gülmez
27. Deli deliyi görende degenegini saklar
28. Deli sevilir, densiz sevilmez
29. Deveyi almak kolay satmak zordur
30. Dilenci bir olsa adam şekerlen besler
31. Dostluk dağca, hicap kılca(dır)
32. Dost malını düşman kimin yememeli
33. Dünya malı dünyada kalır
34. Akıllar mezata çıkmış herkes aklını beğenmiş
35. El atına binen tez iner
36. Er nerde avrad orda
37. Eskisi olmayanın yengisi olmaz
38. Eşşegiy pehkem bağla, konşiyi hırhız çıhatma
39. Eyyi nam altın kemerden evladır
40. Gavür ekmegi yiyen gavür kılıcı çeker
41. Gönül kimi severse güzel odur
42. Gönül umduğu yerden küser
43. Göynü namazda olanın kulağı ezanda olur
44. Göz, gördüğünden korkar
45. Gün var ayı besler, ay var günü besler
46. Hatun gerekki beg doğura
47. Halep ordaysa, arşın burda
48. Halep malnan, Antep haramnan, Urfa yalannan batar
49. Herkes tabağındakini satar
50. Her sakalın bir tarağı vardır.
51. Hazıra dağ, taş dayanmaz
52. Hiyleynen kâr eden mihnetnen can verir
53. Horozu çok olanın sabbahu geç olur
54. İlanın büyüğü, küçüğü olmaz
55. İt ürür kervan yürür, yel kayadan ne aparır
56. Karaçı kızı hatın olmaz, dilenmesse karnı doymaz
57. Kaşnan göz, gerisi söz
58. Katırın ardısıra getme, babası eşşektir
59. Kaynayan kazan kapak tutmaz
60. Kırk inne bir çuvaldız olmaz
61. Kör bazara varmasın pazar körsüz kalmasın

62. K r kurdun rızıkı ayağına gelir
63. Kötü konşu adamı mal sahibi eder
64. Kuştan korkan darı ekmez
65. Laligin dilinden sehebi aynar
66. Molla evinden aş, k r gözden yaş umma
67. Muhammed dini eşkere gerek
68. Namaz kılana abdest dayanmaz
69. Nerde hareket orda bereket
70. Oğlan yer oyuna,  oban yer koyuna gider
71.  l  bir, herkes ölüsüne ağlar
72. Para vermah can vermah
73. Sağ gözün sol göze faydası yoh
74. Sebbehin sehebi Allâh
75. Sehebini kapmıyan iti makbul saymazlar
76. Son sözü evvel söylemezler
77. Söz var hal içinde, söz var hulk içinde
78. Őaşkın  rdek suya tersten dalarmış
79. Őirinnen Çor, ke elnen k r olmaz

DEYİMLER :

Alçaçık duvar : Kıymet verilmeyen kişilere denir.

Altry daş üsti tokkaç mı : Sıkıntıda olmadığı halde öyle görünenler için söylenir.

Alt yanı kiraz bahçası : Kendini olduğundan başka gösterenler için kullanılır.

Ayah pehlivanlığı ediy : Bir işi yapmadığı halde yapmış görünenler için söylenir.

Arpayı samanı genni yiyiy, torbiy başkasının boymına asiy : Çevresini aldattığını sananlar için kullanılır.

Ataş almağa mı geldiy : Acele gitmek isteyen misafirler için söy.

Atların yerine itleri bağlamışlar : İşin ehil ellerden çıkması.

Ayağıma yer edim gör bah siye ne edim : İş bitinceye kadar iyi görünmek zorunda kalanlar için kullanılır.

Bağrıma bastık daş çıktı : Umulanı vermeyen kişiler için söylenir.

Başşım gözüm üstüne : Kendine tevdi edilen işi memnuniyetle yapacağını belirtmek için.

Bazlamaç kimin açıldı : Bir işin içyüzünü tüm ayrıntılarıyla ortaya koymak için kullanılır.

Bekmezci ağlar, balcı şivan eder, yerre gire şekerçi : Zengin olduğu halde durmadan yakınanlar için kullanılır.

Ben deyem fedemdeme o deyi damdan dama : Saçma sapan konuşup karşısındakini haksız çıkarımlar için.

Ben deyem hadımam, o deyi oğlandan, kızdın ne haber : Muhatabın sözü anlamazlıktan gelmek üzere kullanılır.

Bırınsıza hızma, kulahsız küpe veren Allah : Allah'ın verdiği ne yer ve ölçü olmadığı anlamında.

Bırnı kaf dağından su içiy : Kibirli insanlar için kullanılır.
Bi abam var ataram, nerde olsa yataram : Bağımsız kişiler için kullanılır.

Bi harbıl samanı iki eşşege bölemez : Beceriksiz insanlar için kullanılır.

Biri dalbaşı, biri kızıl eşki : Şedid rakipler için kullanılır.

Biye göre hava hoş : Yapılan işin kendisini ilgilendirmediği.

Bizim muhumuz hahın divarında olsun : Çekinecek yanımız yok anlamında.

Boyına bahtım boyı hoş, elimi attım cebi boş : Gösterişinden başka varlığı olmayanlar için kullanılır.

Bulduh bekmez küpünü itirmessah eyi : Belaya çattık anlamında.

İllâ Cehenneme zümera : Cehenneme kadar yolun var anlamında

Çağala herkes evine dağala : Toplantıyı sona erdirmek isteği

Çapıt başta, çarpana ayakta : Çok gezen kadınlar için söylenir.

Çarşıda ye, handa yat, ev de seniye gel de git : Sorumsuz aile reisleri için kullanılır.

Çayı görmeden çemreniy : Zamanından önce bir işe teşebbüs etme

Çirpısı seyrek : Geri zekalı anlamında kullanılır.

Dadandiy datlı hevliya : Oturduğu sofrada güzel yemek umanlar için

Dadımız duzumuz kalmadı : Düzeni bozulan kişiler için kullanılır.

Dam direği çadır mertegi : Uzun boylu fakat işe yaramazlar için

Daşlar bağh, itler seyyip : Etrafa zarar vermeye kalkan kişilere «serbestsin ne yaparsan yap» anlamında.

Değirmenin alt tayı rehet, üstü çabıya düşmüş : İşin sahibi sakin, başkası telaşlanır anlamında kullanılır.

Deli deyende damarına yayılıy : Şımarık kişilerin üzerine gittikçe daha da şımarır anlamında

Deli gitmiş düğün evine demiş ki «burası bizim evden hoş» : Ziyarete gittiği yerden ayrılmak istemeyen kişiler için kullanılır.

Deli söyledi akıllı inandı : Çabuk kanan kişiler için kullanılır.

Densiz deve, girmez eve : Sözüünü savını bilmeyenler için kullanılır.

HALK ARASINDA YAYGIN KARGIŞLAR (BEDDUALAR)

- Balıklara yem olasan
- Kapiy kilitli kala, kör baykuş takayda yuva yapa
- Mezarında tik otura
- Nakış tahtasına gelesiz
- Sıccah yatasan, savuh kahasan
- Dügin evi degil, ölü eviy ola
- Dilenmez dilenci olasan
- Ölmiyesen örnek olasan
- Allâh belâyı avıcıya koya
- Çifte pıçağa rastgelesen
- Postalıyin altı ola üstü olmaya
- Betrey söne (gözbebegin sönsün)
- Beyniy tökile, torbiya gire, biye gele
- Dağ gibi durasan duz gibi eriyesen
- Şitilken devrilesen
- Ferc olup yerde yatasan
- Kıran seni süpüre
- Külüm zıbılım başıya

HALK ARASINDA YAYGIN ALKIŞLAR (DUALAR)

- Allâh mırazi vere
- Allâh seni var ede
- Allâh senden razı ola
- Allâh siye ağ beht, altın teht vere
- Ağbatı siye ola
- Cani arğı sızı görmiye
- Hanay mağmur ola
- Hoca-yı Hızır yardımcıy ola
- Her-bar göresen
- İşi güci rastgele

- Tuttuğı altın ola
- O gün ola hec Őerbeti ićah
- Yeddi oğlan babası olasan
- Dırnağı daŐa degmeye

BİLMECELER

Şanlıurfa'da çocuklar arasında, toplantılarda, uzun kiş geerlerinde bağ yatılarında, sıra gzmelerinde bilmece sorma geleneği günümüzde bile eski canlılığını korumaktadır. Çocuklar yada büyükler arasında yarıŐmalar yapılır, kaybeden kazanana önceden kararlaŐtırılmıŐ hediyeeler alır. Yada İstanbul, Ankara İzmir gibi Şehirlerinden birini ona bađıŐlar.

ŞANLIURFA BİLMECELERİNDEN ÖRNEKLER :

- İnce yemeni/İncitme beni/çıktım ardağa/İndirme beni (Ekmek)
 Dört lap/Bir küp/Eğri hıyar/Nenni yar (Deve)
 Ayakları su içer/üstünden gelin geçer (Köprü)
 Dumanı tüter/İsterse gider/Balık değildir/Denizde yüzer (Gemi)
 Altı ataş/üstü taş/İçinde var/Binbir baş (Hamam)
 Altı mermer/üstü mermer/İçinde bir hanım terler (Dil-damak)
 Yazın giyinir/Kışın soyunur (Ağaç)
 Fincan gibi gözü var/Acı acı sözü var (Baykuş)
 Etten ŐiŐ/Demirden kebab (Parmak-yüksük)
 Uzun uzun uzaniy/Haftada bir bezeniy (amaŐır ipi)
 Ektim nohut/çıktı söğüt/Yaprağı dut/Kendi armut (Pamuk)
 Uzun uzada gidiy/l mezara gidiy/Babası  aylıkken Oğlu bazara gidiy (Patlıcan)
 Mantosu yeşil/Ayzesi kırmızı/Pulu kara (Karpuz)
 BiŐirirse y aş olur/BiŐirmessey kuş olur (Yumurta)

Mimsiz ayet / Dilsiz hayvan / çiçeksiz meyve
 (Kevser) (Balık) (İncir)

URFA İÇİN YAZILMIŞ ŞİİRLER

URFA KURTULUŞ MARŞI

Söz : Hulûsi KILIÇASLAN

Dağlarda uğuldular, göklerde gürler
Yankılar dinmeden söyler o günü
Urfa'yı bir daha kükrer görürler
Her 11 Nisanda anarken dünü.

Tarihe nişandır kurtuluşumuz
Bize armağandır kurtuluşumuz
Bir eşsiz destandır kurtuluşumuz
En büyük şereftir Türk oluşumuz

Dur o gün kanlarla ıslanan yerde
Yükselen sesleri duy perde perde
Bir eli bağrında, bir el ilerde
Haykıran erlerin dinle ününü

Tarihe nişandır kurtuluşumuz
Bize armağandır kurtuluşumuz
Bir eşsiz destandır kurtuluşumuz
En büyük Şereftir Türk oluşumuz

Atalar kanıyla bağliyoruz yurda
Kuzu kaptırmayız sırtlana kurda
Sırası gelince biz bu uğurda
Kuruyoruz yine o şanlı düğünü...

Tarihe nişandır kurtuluşumuz
Bize armağandır kurtuluşumuz
Bir eşsiz destandır kurtuluşumuz
En büyük Şereftir Türk oluşumuz

URFA DESTANI

Halide Nüsret Zorlutuna

Kahraman yatağı erler otağı
Bir eşi bulunmaz diyar bu Urfa
İç açar kırları, bahçesi, bağı
Yılın her ayında bahar bu Urfa

Taşları cevherdir takasım gelir
Otunu gül gibi kokasım gelir
Durup şen yüzüne bakasım gelir
Gönlümden kaygıyı atar bu Urfa

«Karakoyun» çöşar döner bir sele
«Ahzılha» sefası girince ele
Gamı, kasveti verir de yele
Cihanı bir pula satar bu Urfa

Bülbülü susturan şakrak sesi var
Tadına doyulmaz çiğ köftesi var
Dünyaca bilinir efsanesi var
Cana yakın cennet kadar bu Urfa

Bir yüce tarihtir '11 Nisan'ı
Duymayan var mı o şanlı destanı
Uğrunda sel gibi akıtır kanı
Sonra da cana can katar bu Urfa

Kadını, erkeği soyca kahraman
Yurda yan bakana sillesi yaman
Aslan yetiştirir bağrında aslan
Yiğitler kalbinde yatar bu Urfa

URFA'DA BAHAR

Mehmet H. ÖCAL

Yar elinde 'Tüba dalı'
Girmiş Urfa'ya Urfa'ya
Ak mekikle yeşil halı
Örmüş Urfa'ya Urfa'ya

'Eyyub'un sabır gelini
Baldan tatlı hoş dilini
Yeşil fişkirtan elini
Sürmüş Urfa'ya Urfa'ya

Pınarlar coşmuş da burdan
'Dergâh'a varan huzurdan
Zaman kanat açmış nurdan
Germiş Urfa'ya Urfa'ya

Gök kuşağından nakışlar
Şen duyguları alkışlar
Aşk'ı murad eden kuşlar
Ermiş Urfa'ya Urfa'ya

Kumrular başlarken yade
Açılmış en kutsal vade
Bülbüller, gülden seccade
Sermiş Urfa'ya Urfa'ya

Şehitler kılmış namazı
Eylerken Hak'ka niyazı
Mevlâm en mübarek nazı
Vermiş Urfa'ya Urfa'ya

Şebeke'de şakır bülbül
Onbir Nisan'dadır gönül
Yar Erenler'den binbir gül
Dermiş Urfa'ya Urfa'ya

URFA İÇİN GAZEL

H. Abdurrahman RAHMI

Cengi milliyetle oldu gazi-i azam Ruha
Yurt içinde her yönüyle belde-i ekrem Ruha
Kenz-i gayret merkezi namus iffet madeni
Bahr-i ismet cay-ı akdes sami-i afham Ruha
Mevlidi Ali makam-ı nuru cedd-i Enbiya
Menba-ı Ayn-ı Züleyha melce-i eslem Ruha
Hem Halil Rahman suyudur menbayı abı hayat
Macma-ı ervahı kudsi kevser-i adem Ruha
Secdegâhı Enbiya feyzi cemi-i mürselin
Mazhar-ı esrar-ı Rahman maksad-ı âlem Ruha
Kâmi rahmettir seriri evliya vü erbain
Meskeni aktab-ü evtad mâdeni an'am Ruha
Hazreti Eyyub makamı sırrı Rabbi müsta'an
Menzil-i Cibril tecelligâhı hep adem Ruha
Merkez-i ilm ü maarif burcu şems-i ârifin
Kasr-ı şahı evliyâdır matlab-i âlem Ruha
Gavs-ı Âzam Hazreti Yahya İmam Bakır-ı Veli
Kenc-i feyzi kibriya hem menzil-i erham Ruha
Rahmi'ya hamd eyle rahm-i hak'ka eyle iltica
Daima cay-ı mukaddes melce-i âlem Ruha

ŞEHR-İ RUHA'DIR BU

N A B İ

Bilâd-ı hâyır-ı Halkillâh olan Şehr-i Ruha'dır bu
Zülâl-ı müciz-i cari makam-ül enbiyâdır bu
Hicaz-ı Kudsi'den gayri makamlardan ulâdır bu
Letâfette zerafette müzeyyen dilküşadır bu
Bu mevlüd-ü Halilüllâh bu cedd-ül enbiyadır bu
Halil'e ateş-i berden selâm eden Ruha'dır bu

A N E Y

Mehmet Atilla MARAŞ

Bu akşam aklıma yine sen geldin
Dersi bıraktım, çalışmadım
Saat bire geliyordu Aney
Yatamadım, uyku gözüme girmede.
Sen bu saatlarda eskiden
Benim beşiğimi sallardın
Uykunu harap ederdin benim için
Ağladığım zaman
Sancılandığım zaman
Kalkardın süt verirdin
Nane kaynatırdın.

Aney

Canım Aney Kurban Aney
Hayalin önümde şimdi bir anıt gibi durur
Sen şimdi leğenin başına oturmuş
Hamur yoğuruyorsun
Yarın ekmek yapacaksın akşama kadar
Gözlerin tezek dumanından yaşaracak
Alnında ter bulgur bulgur kabarmak
Sıcak bazlamalar yapacaksın
Ben orda yokum ağlayacaksın...
Ağlama Aney ağlama
Gündür bu nasılsa geçer
İnsan insana tez kavuşur.

Mektubunda diyorsunki
Bu gece çiğ köfte yaptık
Lokmalar boğazımdan geçmedi
Her sofraya oturduğumuzda
Senin yokluğun belli oluyor...
Biliyorum Aney biliyorum

Senin kalbin ipek gibidir
İncedir, yufkadır
Benim yokluğuma dayanamazsın
'Özledim' diyorsun benim için
Ben de özledim seni ley
Babamı da, bacımı da, kardaşlarımı da
Karayazılı memleketimi de
Hepinizi özledim
Özledim ama gel gör ki kader bu
Elvermiyor ne yapacaksın...

Rızvaniyede SELA şimdi
Sisleri perde perde dağıtan bir ses
Sonsuzda ALLAH'a ulaşan bir yankı
Bir EZAN sesiyle uyanır insanlar yorgun gecedен
Uyanır herkes.
Köyden şehire saman taşıyan
Deve kervanları gelir bu saatlerde
Çıngırak sesleri
Geceyle gündüzü birleştirir
Sabah olur
Babam erkenden işe gider...

Eney
Evimiz yine o yokuşta mı
Dar sokaklar, taş duvarlar arkasında mı
Eskisi gibi yıkık dökük mü yine
Ah Aney ah
İnan unuttum evimizin şeklini
O ev denen köstebek yuvalarını
Kerpiç damları, kuyu suyunu
Sıra gecelerini,
Bağ yatılarını
Yağmur dualarının anılarını yitirdim

Hele sen buraya bir gel de gör
Sonsuza uzanan gökdelenleri
Sıra sıra taksileri
Geceleri renk renk ışıkları
Denizde vapurları, balıkçıları
Kızları, erkekleri

İnsan selini...

Ama benim hiç birinde gözüm yok

Ne kızlarında ne taksilerinde

Ne de gökdelenlerinde

Benim aklım sizde ve memleketimde

Ben okuyorum Aney okuyacağım

Göreceksin bak mühendis olacağım...

Bizim orda 'Ezo gelin' türkü türkü uzanır

Düğünlerde davullar vurulur

Zılgıtlar çalınır

Lorke, Delilo oynanır

Böylesine gitar denen çalgıyla

Sabahlara kadar ye ye ye diye bağırmazlar

Değil mi Aney?

Hani yaz geldi mi

Evimizin o küçük penceresine

Bir çift 'yusufututan' kuşu konar ya

Hani asmamız üzüm tutar, sumaklar sakızlanır

İnsanlar çalışır harıl harıl kiş için

Güneş yandırır o kavuruk yüzlerini

Hani senin elinde 'sıtıl' suya gidersin

İşte o zaman geleceğim

Bekle beni.

Ah Aney ah

Daha neler neler var sana yazamadığım

Mektubumu burada bitirirken

Beni büyüten ellerinden

Binlerce kerre öperim

Canım Aney, kurban Aney...

AĞLAYAN ŞEHİR

M. Akif İNAN

İhmalin vefasız, alçak hükmüne
Sabırla elini bağlayan şehir
Haşmetli devrinde gördüğü güne
Bakıpta anarak ağlayan şehir

Yürekler parçalar sahipsiz halin
Masal mı kalacak söyle ikbalin
Görüpte utansın yüzü ihmalin
Bin va'de kanarak ağlayan şehir

Affetsen kınamaz artık nemrudu
Şimdiki çektiğin aştı hududu
İnsanlık namının bizde mevcudu
Yok imiş yanarak ağlayan şehir

Kavrulan bağrına Fırat'tır derman
Asırlık ağrına Fırat'tır derman
Can çeken çağrına Fırat'tır derman
Bizi dost sanarak ağlayan şehir

URFA ÜSTÜNE

Necip MİRKELEMOĞLU

Kara gözlü ceylan gezer dağında
İlgıt ılgıt esen yeller konuşur
Al göğüslü bülbül öter bağında
Mor sümbülleer sarı güller konuşur

Bu cihanda rastlanılmaz eşine
Şehit makberidir basma taşma
Mübarek şehirde adım başına
Öksüzler, yetimler, dullar konuşur

Tanrı'nın busesi parlar alında
İmtihan vermiştir vatan yolunda
Gayret zamanında namus gününde
Mavzer kabzasında eller konuşur

Seher bülbül gül'e geldiği zaman
Dertli mızrap tele geldiği zaman
Mukim Tahir dile geldiği zaman
Gamlı saz göğsünde teller konuşur

İhvanlar yine doldurmuş eyvanı
Sazlarda çalınan Urfa Divanı
Türkü İbrahimi, hoyrat şirvanı
Halepli'de ehli diller konuşur

Urfalıyam gam dilini bilirem
Bülbül gibi gam dalına gelirem
Ölürem ben gam olmasa ölürem
Böyle ancak Urfalılar konuşur

İBRAHİM

Ahmet Kutsi TECER

Bir gece Urfa'da Halil-rahman'da
Suda ay doğduğu garip zamanda
İçimde hicranlı bir bülbül sesi
Altımda seccade bir gül bahçesi
Üstümde yıldızlar önümde havuz
Pırıl pırıl bir aşk gecesi temmuz
Orada sularla başbaşa kaldım
Asırlar boyunca hülyaya daldım

Hâcer'den uzakta Kâbe'den ırak
Ne gökte bir haber ne kuş ne burak
Sanki Tanrısından uzak kederde
Nemrud'un ateşe attığı yerde
Şimdi oturduğum gibi İbrahim
O benim yerimde, ben o, o benim

İbrahim'i dile getiren masal
Bu gece içimde canlandı dal dal
Nemrud'u, ateşi yanımda duydum
Gurbeti, hicranı canımda, duydum
Ayıldım hülyadan bülbül sesiyle
Ayın doğmasıyla suyun aksiyle

Urfa, destan yurdu bu eski belde
Nice efsaneler yaşar dilinde
Toprağın öz oğlu öz kızı Urfa
Bin kere hem şehit hem gazi Urfa
Güneyde Türklüğün demir kalesi
Bu gece içimde Urfa'nın sesi

ÇİĞKÖFTE DESTANI

(ANONİM)

Köfte başımın tacı
Ayran onun ilacı
Tez yoğur gelin bacı
İlle yerim çiğ köfte

Köfte dağları aştı
Ayran ardına düştü
Çok yedim karnım şıftı
Gene yerim çiğ köfte

Kavaklar uzun uzun
Yaprağı düzüüm düzüüm
Ev sahibi iki gözüm
Hani bize çiğköfte

Çiğköftenin bulguru
Boğazdan inmez kuru
Bacı ayranın duru
İster gönlüm çiğköfte

Çiğköfteyi yoğuran
Kimdir seni doğuran
Bol ayran taze soğan
İster gönlüm çiğköfte

Köfte gider Bağdad'a
Ayran yetiş imdada
Bitirdim tada tada
Yine yerim çiğköfte

VI. BÖLÜM
İLÇELER

1. AKÇAKALE

M.Ö. II. binde Asur'ların egemenliğinde olan Akçakale'nin M.Ö. 612'de Babil'in sınırları içindeydi. M.Ö 332'de Mekadonya İmparatorluğu'na katılan yöre, sonraları Roma ve Bizansın etki alanına girmiştir. M.S. 750'de Araplar tarafından işgal edilen yöre, Malazgirt savaşından sonra çeşitli Türk beyliklerinin egemenliğinde kaldı. Yavuz Sultan Selimin Mısır seferi sırasında Akçakale'yi ele geçiren osmanlılar, Beyliklerin hakimiyetine son vermiştir. Antik adı Karae olan, Arap ve Osmanlılar döneminde Harran diye anılan Akçakale 1946'da ilçe oldu.

İlçenin yüzölçümü 1.903 km², 1985'de nüfusu 63.636 dır. Şehir içi nüfusu 20.223'tür. İlçeye iki bucak merkezi (Harran ve Nusretiye) olan 117 köy bağlıdır.

İlçe toprakları, batıdan Nemrut ve devreş gibi yükseltilerle, doğuda tektek dağları ile çevrilidir. Daha az engebeli orta kesimde yer alan ova Culap Suyu ile sulanır. Ova kesiminde buğday yetiştirilen ilçenin dağlık kesiminde hayvancılık yapılır. İlçe Suriye sınırında yer alması nedeniyle, yörenin sınır ticaretinin merkezi durumuna gelmiştir.

Şanlıurfa'ya 52 km uzaklıkta olan ilçe merkezi Haydarpaşa-Bağdad demiryolu üzerinde yer alan bir sınır şehridir. Yöredeki eski medeniyetlerden kalma Üniversite, rasathane, şadırvan gibi yapılarla, tektek dağlarında Şuayp şehri harabeleri görülmeye değer. Akçakale'den geçen demiryolu 1914 yılında yapılmıştır. 1962'de ilçe elektriğe kavuşmuş, su şebekesi 1965'te tamamlanmıştır

2. BİRECİK

M.Ö. II. binde Hitit'lerin elinde bulunan Birecik'in ilk adının **Birthe** olduğu ve bugünkü adının da buradan geldiği sanılmaktadır. Batıdan Gaziantep'in Nizip ilçesiyle, kuzeybatıdan Halfeti donya, Roma, Bizans egemenliğinde kaldıktan sonra M.S 780'de Araplar tarafından işgal edildi. 1040'ta Büyük Selçuklu Devleti sınırları içinde kalan yöre, 1096'da Bizanslılarca alındıysada sonraları Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Artuklu beyliklerinin eline geçti. 1426'da Safevi egemenliğine giren Birecik, 1517'de bu devleti yıkan Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı.

Birecik ilçesi, ilin güneybatısında Suriye sınırında yer almaktadır. Batıdan Gaziantep'in Nizip ilçesiyle, kuzeybatıdan Halfeti ilçesiyle kuzeydoğudan Bozova ilçesi ve doğudan Suruç ilçesiyle çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 852 km² 1985 yılında nüfusu 56.148'dir. İlçe merkezinin nüfusu 28.370'dir. İlçeye 1 bucak merkezi (Böğürtlen) ile 40 köy bağlıdır.

Genellikle toprakları dalgalı olan Birecik, doğudan Arat ve Babahat dağları, güneydoğudan Beko dağı ve kuzeybatıdan da Kalazan Dağı ile çevrilidir.

Birecikte zeytin ve fıstık yetiştirilmektedir. Fıratın kollarını oluşturan akarsularla sulanan Birecik ovasında kenevir, pamuk ve kendir yetiştirilir.

Birecik Şanlıurfanın 84 km batısında Fırat nehri kıyısında kurulmuştur. Fırat üzerindeki ulaşım sebebiyle ilk çağlardan beri hep önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Fırat üzerindeki ulaşım, sal ve tekne yapımıyla başka dallarında gelişmesine yolaçmıştır. XVI. yy.'da Birecik'te Fırat ve Dicle üzerinde çalışan, küçük ırmak gemileri yapan bir tersane vardı. 1956'da Fırat üzerine Birecik Köprüsü'nün yapılmasıyla ilçenin ekonomisi giderek canlanmıştır.

Birecik'e elektrik 1968'de gelmiştir.

3. BOZOVA

Asurlular'ın 'Asuraniau', Romalılar'ın 'Tormanapa' Araplar'ın ise 'Tel-Hüvek' adını verdikleri şehir, Osmanlılar döneminde Yaylak Cumhuriyetten sonra da 'Bozova' diye adlandırıldı. Halep, Samsat, Malatya yolu üzerinde bulunması nedeniyle sık sık işgale uğradı. Malazgirt savaşından sonra kısa bir süre Türk egemenliğine giren şehir, sık sık el değiştirdikten sonra kesin olarak 1526'da Osmanlılarda kaldı. Bozova 1930 yılında ilçe oldu.

Bozova, Batıdan Halfeti, güneybatıdan Birecik, güneydoğudan ve doğudan Merkez, kuzeydoğudan Hilvan ilçeleriyle, kuzeyden Adıyaman ilinin Samsat ve merkez ilçeleriyle çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 1.550 km² olup 1985 yılında nüfusu 51.905'tir. İlçenni merkez nüfusu ise 10.759 dur. Toplam nüfusun % 85'i köy nüfusudur. İlçeye bağlı 2 bucak merkezi (Kanlıavşar, Yaylak) ile 77 köy bağlıdır.

İlçenin toprakları genellikle engebeldir. Kuzey ve doğusu dağlık olan ilçenin güneyinde, Fırat'ın kollarının suladığı geniş ovalar yer almaktadır. İlçenin hayvancılık yapılan dağlık kesimlerinde çok sayıda mezra (köyaltı) vardır. Hayvancılığa bağlı olarak ilçede yağ, peynir, yün ve kıl gibi hayvansal ürünler üretimi gelişmiştir. Dağlık kesimlerin yamaçlarında fıstık yetiştirilir ve meyvecilik yapılır. Tahıl ve kenevir ziraatı yaygındır.

Osmanlı döneminde Yaylak diye bilinen Bozova ilçe merkezi, Şanlıurfanın 38 km kuzeybatısındaki bugünkü yerleşim yerine 1930'da taşınmıştır. Sapa olması nedeniyle fazla gelişmemiştir.

İlçeye elektrik 1953'te gelmiş, su şebekesi ise 1966 da tamamlanmıştır.

4. CEYLANPINAR

1981'e kadar Viranşehir ilçesine bağlı bir bucak merkezi iken 1981 Eylülünde Şanlıurfa'nın 9. ilçesi olmuştur.

İlçe, batıda Akçakale, ve merkez, kuzeyde Viranşehir, doğuda Mardin ili ve güneyde Suriye sınırı ile çevrilidir.

Türkiyenin en büyük ve dünyanın sayılı deneme çiftliklerinden olan Ceylanpınar Tarım İşletmesi, ilçe topraklarının önemli bir bölümünü kaplar. İlçenin yüzölçümü 2.020 km² olup 1985 yılında nüfusu 54.326 dır. Merkezin nüfusu 40.430'dur. İlçeye 47 köy bağlıdır.

Toprakları, Habur Çayı'nın suladığı geniş ve verimli düzlüklerden oluşur. Sulanabilen kesimlerinde pirinçle yem bitkileri ve diğer kesimlerde tahıl yetiştirilen Ceylanpınar'da, Devlet Tarım İşletmesi (çiftlik) şekerpancarı, yerfıstığı ve pamuk gibi bitkileri denemesini de yapmaktadır. İlçede ivesi koyunları ile sığır yetiştirilmektedir.

Ceylanpınar Şanlıurfa'ya 142 km uzaklıktadır. Bir yandan Gaziantep-Nusaybin demiryolu, bir yandan da karayolu ulaşımından faydalanan bir sınır kapısı olmasına rağmen asıl gelişmesini Devlet Üretim çiftliğine borçludur. Nesli bu gün tükenmekte olan ve ilçeye ad veren Ceylanlar, üretim çiftliğinde koruma altına alınmıştır.

5. HALFETİ

Romalılarca 'Ekamia' adıyla kurulan Halfeti Memluk sultan Eşref tarafından ele geçirildi. Daha sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Halfeti 'Rumkale' ismiyle de anılmaktadır. 1954 yılında ilçe olmuştur.

Batıdan Gaziantep, kuzeyden Adıyaman illeriyle, doğudan Bozova, ve güneyden Birecik ilçeleriyle çevrilidir.

Yüzölçümü 646 km²'dir. 1985 yılında nüfusu 30.665 tir. İlçe merkezinin nüfusu ise 2.332'dir. İlçeye bağlı 34 köy bulunmaktadır. Nüfus, batıda Fırat vadisinde yoğunlaşmaktadır. Bağcılık, fıstıkçılık ve zeytinciliğin yanında meyve, sebze yetiştirilmekte, tahıl üretimi ile hayvancılık yapılmaktadır.

Şanlıurfaya 121 km uzaklıkta olup Fırat kıyısına kurulmuş olan Halfeti'ye elektrik 1964'te gelmiştir.

6. HILVAN

Hilvanda ilk yerleşimin 1820 yılında Hacı Musa adında bir aşiret reisince gerçekleştirildiği sanılmaktadır. Uzun bir süre küçük bir köy durumunda kalan Hilvan, 1927 yılında ilçe olmuştur. Güneyden Bozova ve merkez, doğudan ve kuzeyden Siverek ilçeleriyle, Kuzeybatıdan ve batıdan Adıyaman iliyle çevrilidir.

Yüzölçümü 1.278 km² dir. 1985'de ilçenin toplam nüfusu 31.503'tür. İlçe merkezinin nüfusu ise 10.286'dır. İlçeye bağlı iki bucak (Gölcük ve Ovacık) ile 55 köy bağlıdır. Nüfus daha çok Fırat vadisiyle Fıratın kolları olan akarsu boylarında yoğunlaşmaktadır. Bağcılık ve bahçeciliğin yanında ilçede hayvancılık yapılmakta ve tahıl üretilmektedir.

Hilvan, Şanlıurfa - Diyarbakır karayolu üzerinde yer almakta olup Şanlıurfa'ya uzaklığı 54 km'dir. 1927 yılından önce Karacurun (curn-i reş) adıyla bir köy olarak kurulmuş olan Hilvan, yol üzerinde oluşu, gelişmesine neden olmuştur. 1977 yılında ilçeye bir yem fabrikası açılmıştır. 1968'de elektriğe kavuşan Hilvan'da içme suyu şebekesi 1958 yılında yapılmıştır. 1972'de ilçe merkezi belediyesi kurulmuştur.

7. SİVEREK

Tarihi boyunca Hitit, Asur, Hurri Mitanni, Bizans ve Sasani egemenliklerini yaşayan Siverek, M.S 700'lerde Arapların eline geçti. Malazgirt savaşından sonra 1097'de Urfa Haçlı Kontluğu'na, 1200'lerde de Musul Atabegliği'ne bağlanan Siverek, Hülagu zamanında Moğollar tarafından, 1400'lerde ise Timur tarafından işgal edildi. 1451'de Safavi egemenliğine giren Siverek, 1517'de Osmanlı topraklarına katıldı. 1926'da ilçe oldu.

Siverek, kuzeybatıdan Adıyaman ve kuzeyden Diyarbakır illeri ile, doğudan Viranşehir, güneyden merkez ve Hilvan ilçeleriyle çevrilidir. Yüzölçümü 4.314 km², nüfusu 1985'te 137.203'tür. İlçe merkezinin nüfusu 71.593'tür.

İlçenin kuzeybatısında Fırat Vadisi ,kuzey ve kuzeydoğusunda Ziyaret, Gâvur dağları ve Karacadağ yer almaktadır.

İlçede tahıl, pirinç yetiştirilmekte, bağcılık yapılmaktadır. İlçede 6'sı bucak merkezi olan 65 köy vardır. Siverek, Viranşehirden sonra Şanlıurfanın en gelişmiş ilçesidir. Siverek, Şanlıurfa-Diyarbakır yolu üzerinde olup Şanlıurfaya uzaklığı 93 km. dir. Elektriğe 1950'de kavuşmuştur.

8. SURUÇ

M.Ö II. binde Asurluların elinde olan Suruç, M.S 650'lerde Abbasilerin elinde idi. 1090'da Urfa Haçlı Kontluğu'na bağlandı. Timur ordularına karşı koyan Suruç Mogollarca yıkılıp, yıkıldı. 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Suruç 1923'te ilçe olmuştur.

Suriye sınırında yeralan ilçe batı ve kuzeyden Birecik, kuzey ve doğudan merkez ilçe ile çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 799 km² dir. 1985'te toplam nüfusu 74.780 dir. İlçe merkezinin nüfusu ise 1985'te 31.438 dir.

İlçe batı, kuzey ve doğudan Babahat, Gevercik, Cudi ve Devreş dağları ile çevrilidir. Şanlıurfanın en önemli ovalarından biri olan Suruç ovası yeraltı sularıyla pompajla sulanmakta ve pamuk ziraatı yapılmaktadır. Pamuktan başka kendir, kenevir de yetiştirilmektedir. Kırsal nüfus 1'i bucak merkezi (Mürşitpınar) 73 köyden oluşmaktadır.

Şanlıurfaya 44 km, Mürşitpınar sınır kapısına 10 km uzaklıkta olan Suruç, sınır ticareti ve sulu ziraat sayesinde gelişmiş bir ilçedir. Elektriği olan ilçenin su şebekesi 1967'de yapılmıştır.

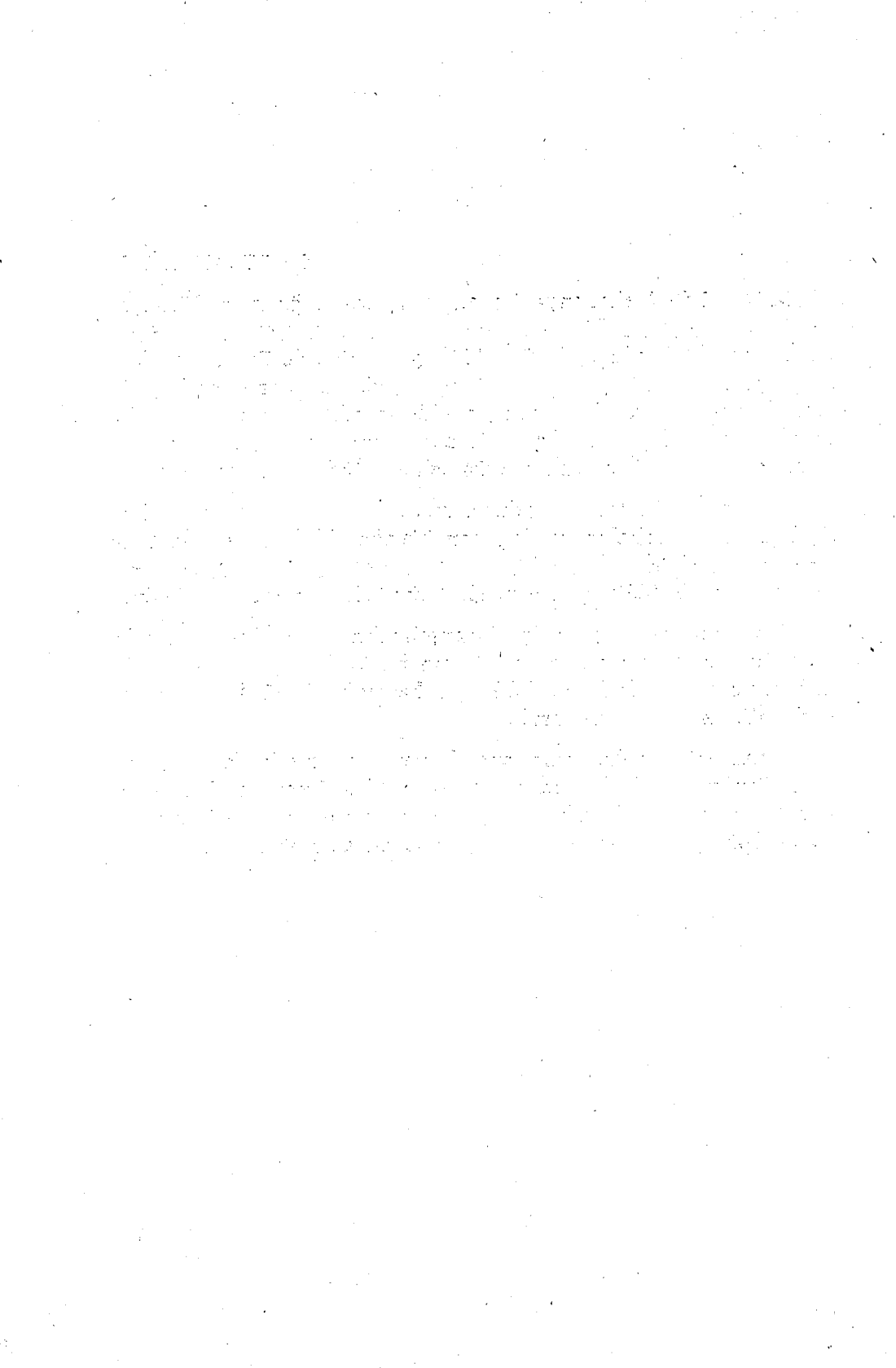
9. VIRANŞEHİR

M.Ö 332'de Makedonya imparatorluğuna bağlı olan Viranşehir, M.Ö. 163'te Roma egemenliğine girdi. M.S. 660'ta Hemdani araplarınca işgal edildi. 1258'de Hülagu, 1400'lerde Timur tarafından yağma edilen Viranşehir, sırasıyla Akkoyunlular, Karakoyunlular, Araplar, Safaviler arasında eldeğiştirdikten sonra 1516'da Osmanlı topraklarına katıldı. 1792'den sonra Mardin'in kazası durumuna getirilen Viranşehir, 1924 yılında Urfa'ya bağlandı.

Viranşehir, Batıdan Akçakale, merkez ve Siverek ilçeleri, kuzeydoğudan Diyarbakır ve doğudan Mardin illeri, güneyden Ceylanpınar ilçesi'yle çevrilidir. Yüzölçümü 1.431 km² ve 1985'te toplam nüfusu 101.533'tür. İlçe merkezinin 1985'te nüfuu 64.299'dur.

Ceylanpınar'ın ilçe olup Viranşehirden ayrılması nedeniyle ovasında bir azalma olmuştur. İlçenin büyük bir bölümünün dağlık olması nedeniyle hayvancılık ağır basmaktadır. Tek tek dağları ilçenin en önemli dağlarıdır.

Viranşehir Şanlıurfanın önemli yerleşme merkezlerinden biridir. Şanlıurfaya 90 km uzaklıkta, Şanlıurfa - Nusaybin - Cizre - Habur karayolu üzerindedir. (tarihi ipek yolunun devamı) Tarih boyunca çok işgal ve yıkım gördüğünden bu adla adlandırılmıştır.

VII. BÖLÜM
TURİZM

ŞANLIURFA'YA NASIL GİDİLİR?

İl merkezine karayolu ulaşımı bütün merkezlerden sürekli olarak yapılmaktadır. Adanaya 364 km., Ankara'ya 850 km., İstanbul'a 1288 km., ve İzmir'e 1283 km. uzaklıkta bulunan Şanlıurfa'nın ulaşım konusunda bir sorunu yoktur. İl merkezine 51 km. uzaklıkta bulunan Akçakale ilçesinin diğer merkezlerle demiryolu bağlantısı bulunmaktadır.

Gaziantep'e 144 km, Diyarbakır'a ise 184 km. uzaklıkta bulunan il merkezine bu illerimizden hava yolu ile ulaşmak imkânı vardır. Otobüslerle yapılacak aktarma sonunda 2-3 saat sonra Şanlıurfa'da olunabilir.

NERELERDE KALINABİLİR

İlin konaklama konusundaki imkânları giderek gelişmektedir. 105 yatak kapasiteli **Turban Urfa Oteli**, 120 lüks yatak kapasiteli **Harran Oteli** ilin turistik belgeli otelleridir. Yatak kapasiteleri 700'e ulaşan belediye belgeli oteller ise şunlardır. Kapaklı, Güven, İpek palas, Altay, Doğu, 11 Nisan, Kristal Park, Cumhuriyet, ve Uğur Palas.

KAMPİNG ALANLARI

Akçakale yolu üzerindeki karayolları parkı, Diyarbakır yolunun 5. km. sindeki Karaköprü mevkii, Viranşehir yolunun 30. km. sindeki Çamlıdere mevkii ve Bozova ilçesindeki göller çevresi kamp ve piknik yapmak için aranılan yerlerdir.

LOKANTALAR

İl merkezinde yöresel yemeklerin yenilebileceği çok sayıda lokanta bulunmaktadır. Ayrıca kebab ve tatlıcı dükkanları vardır. Harran ve Turban otellerinin lokantaları ise özellikle tavsiye edilir.

NERELERİ GÖRÜLÜR?

İl merkezindeki tarihi eserler kitabın ilgili bölümlerinde anlatılmıştır. İlçelerinde görülmeye değer tarihi eserler oldukça boldur. Zaten Şanlıurfa Peygamberler şehri ünvanıyla tarihi bir kimlik arz etmektedir. Harran, Şuayp şehrini, Soğmatar'ı görmek gerekir. Şanlıurfa müzesi görülmeye değer nitelikte eserlere sahiptir.

VIII. BÖLÜM
ŞANLIURFA'DAN YETİŞMİŞ
ÜNLÜLER
(BİLİM VE SANAT ADAMLARI)

Şanhurfada doğup büyümüş ve sonrada sanat ve ilim dünyasında ünlü olmuş insanların sayısı oldukça kabarıktır. Bunlardan geçmişten günümüze kadar bazılarının kısa hayat hikayeleri şöyledir :

1. **İBN-İ TEYMIYE** : (1263 - 1330) Harranda doğdu Moğol istilasında ailesiyle birlikte Şama yerleşti. Bilgin bir aileden gelmektedir. 1282'de vefat eden babasının yerine müderris oldu. Özellikle fıkıh konusunda tanındı. Sapık mezheplerle mücadele etti. Mısırdaki 7 yıl hapiste kaldı. Serbest kalınca Şama dönerek derslerine devam etti. Şamda vefat etti.

İbn-Teymiye bilgin, hatip ve savaşçıydı. 46 yıl ders okutmuştur. 500 dolayında eseri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır :

1. El, Cevabus-Sahihelimen Beddele dinel Mesih, (4. cilt),
2. Feteva (5 cilt), 3. Nakdul Mantık, 4. Minhâcus-Sünne,
5. Er-Reddül Mantık, 6. Er-Reddül Felasife, 7. Tefsir Risalesi (30 cilt), 8. Kitab-ul İman, 9. Kitab-ul İstikame

2. **EL-BETTANİ** : (838 - 929) Künyesi : Abu Abdullah Muhammed b. Cabir b. Sinan Al Battani Al Harrani'dir. Harranda doğmuştur. Avrupalı alimler onu Albatenus diye bilir. 877 yılında Harrandan Rakkaya giderek ciddi bir şekilde heyet çalışmalarına başladı. Ciss'te vefat etti. Çok büyük bir astronomi alimidir. Eserleri :

1. Kitab-u ma'rifet matali al-buruc fi ma beyne erba'al Falâk
2. Risale fi Tahkik âkdar al-İttisalat
3. Şerhal-makalat al Alarba'li batlamyus
4. Al-Zic

3. **SABİT BİN KURRA** (834 - 991) Harranda doğdu. Eserleriyle İslâm fikir hayatının gelişmesine katkıda bulundu. Harranın bilgin yetiştiren köklü ailesindedir. Düşünceleriyle **Sabitlik** inanç

ve felsefesine ters düşünce Harrandan Keferdiz'e göç etti. Halife el-Mutadid'in saray müneccimliğini yaptı. Euklides, Arkhimedes ve Apollonios'un eserlerini Arapça'ya çevirdi. Eserlerinin sayısı 150'yi bulur. Hekimliği ile de bilinen bu alimin bazı öğretileri günümüzde geçerlidir. Bağdatlı İsmail Paşanın, «Hey'et-ül Arifin-Esma ü'l Müellifin-Asar ü'l Müsannifin» adlı bibliyografisinde tüm eserlerinin listesi bulunmaktadır.

4. **NÂBİ**: (1642 - 1712) Urfa'da doğdu. Divan edebiyatında didaktik (öğretici) şiir çığırının öncüsü sayılır. Gaffarzade ailesindedir. İyi bir öğrenim gördü. Yazılarıyla zamanın Urfa mutasarrıfının dikkatini çekti ve İstanbula gönderildi. IV. Mehmet döneminde İstanbul'da bulunan şair, Naili'nin ilgisini çekmiş Müsahip Mustafa Paşa'ya sunduğu şiir beğenilince divan katipliğine getirildi. Hacca gitti. Dönüşünde Küthüda'lığa (kâhya) tayin edildi. Paşanın ölümü üzerine Haleb'e geçti ve uzun süre burada kaldı. Tekrar buradan İstanbul'a dönen şair Yusuf Nâbi, Darphane Eminliği, Başmuhasiplik, Mukabele-i Suvarı gibi görevlerde bulundu. 1712'de vefat etti. Kabri Karacaahmet mezarlığında olup 1936 yılında Şanlıurfa belediyesince yeniden yaptırıldı.

Şair Nâbi, divan edebiyatının en güçlü şairlerindedir. Geleceksel konu ve kalıplardan uzaklaşarak divan şiirine yeni bir açılım getirmiştir. Toplumsal kargaşa ve düzensizlikler arasında şaşkına dönen dönemin insanlarına şiirleriyle yaşama sevinci ve inanç vermiştir. Dünyanın geçiciliği, dini öğütler, iyilik, güzellik, doğruluk gibi kavramları şiirlerinde tema olarak işleyerek dönemindeki ve sonra gelen pek çok şairi etkilemiştir. Ziya Paşa, Recaizade Ekrem, Muallim Naci gibi tanınmış şairlerde Nâbi'nin etkileri belirgin bir biçimde görülür.

Şiirlerinde çok rahat bir söyleyiş egemendir. Toplumsal özü ve öğretici yanıyla divan edebiyatının en önemli örneklerinden sayılan Hayriyye'sinde yaşadığı dönemin aksayan yönlerini ve hak-sızlıkları vurgular. Divan şiirinin gül, bülbül, şarap ve güzel çevresinde dönenip duran şairleri eleştirir. **Eserleri**: Manzum olanlar: **Manr-âbâd**, **Hayriyye** (ikiside mesnevidir), **Türkçe Divan** ve **Farça Divan**, **Tuhfet-ul Harameyn** (gezi kitabı), **Münşeat** (mektupları), **Terceme-i Hadis-i Erbaîn** (kırk hadis tercümesi) **Fetihname-i Kamaniçe**

5. **KEMAL EDİP KÜRKÇÜOĞLU**: (1901 - 1978) Eğitimci, şair. Urfada doğdu. İstanbul Öğretmen okulunu bitirdi (darül-mual-

limin). 1920'de öğretmenliğe atandı. 1928'de İstanbulda İlköğretim müfettişi oldu. 1936 - 1942 arasında Milli Eğitim Bakanlığı Özel okullar Genel Müdürlüğünde Şube Müdürü olarak çalıştı. Çeşitli lise'lerde öğretmenlik yaptı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni bitirdi. (1941), 1942 - 1954 arasında aynı fakültenin kütüphane müdürlüğünü yaptı. Aynı fakültede ve İlahiyet Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1954 - 1957 arasında Yüksek İslâm Enstitüsü müdürlüğü yaptı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Dairesi üyeliğine getirildi. 1968'de bu görevinden emekli oldu. Eserleri : Urfa ağzı (1945), Edebiyat Sözlüğü (1973), Seyyid Nesimî Divan'ından Seçmeler (1973)

6. SUUT KEMAL YETKİN : (1903 - 1980) Sanat tarihçesi, yazar. Urfada doğdu. Galatasaray Lisesinden sonra Paris Sorbonne Üniversite'sinde felsefe öğrenimi yaptı. Dönüşünde çeşitli liselere ve öğretmen okullarında çalıştı. İstanbul Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Doçentliği'ne atandı. (1933). Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine geçti. (1934). 1939'da Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Müdürlüğü'ne atandı. Aynı yıl Urfa Milletvekili seçildi. 1950'de üniversiteye döndü. İlahiyât Fakültesi İslâm Sanatları öğretim üyeliği, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü yaptı. (1959 - 1963) Eğitim fakültesi ile Hacettepe Üniversitesinde çalıştı. Edebiyata «Suut Eaffet» adıyla yayımladığı şiirlerle girdi. (1921). İlk yazısı Servet-i Fünun dergisinde çıktı. (1923). Aynı yıl **Şi'ri Leyâl** adlı kitabı yayımlandı. Daha sonra sanat felsefesi ve resim alanındaki incelemeleriyle tanındı. Edebiyatla ilişkisini eleştiri ve denemeleriyle sürdürdü. **Eserleri :** Estetik (1931), Metafizik (1932), Büyük Müzdarıpler (1932), Filozofi ve Sanat (1935), Ahmet Haşim ve Sembolizm (1938), Edebi Meslekler (1941), Estetik Dersler (1942), Sanat Meslekleri (1945), Edebiyat Üzerine (1952), Leonordo da Vinci'nin sanatı (1955), Edebiyatta Akımlar (1967), Baudelarie ve Kötülük Çiçekleri (1967), Estetik Doktrinler (1972), İslâm ülkelerinde Sanat (1974), Barok Sanatı (1976), Estetik ve Ana Sorunlar (1979)

7. MUSTAFA CELÂL SARAÇ (1906-): Bilim adamı. Urfada doğdu. Orta öğrenimini Adana'da tamamladı. İstanbul mühendislik mektebinde okuduktan sonra (bir yıl) sınav kazanarak Fransa'ya gönderildi. (1927 - 1932). Dijon Üniversitesinde Fizik - matematik, İlim Felsefesi, ve İlim Tarihi üzerine öğrenim yaptı. Dönüşünde Adana Lisesi fizik öğretmenliğine atandı. (1932). 1933'te

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesine Fizik Doçenti olarak atandı. 1943'te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde profesör oldu. Ta-
lim - Terbiye dairesi üyeliği yaptı. (1943 - 1946). 1940'ta 16 sayı ya-
yınlanan **Fen ve Teknik** dergisini çıkardı. 1951 - 1953 arasında An-
kara Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığında bulundu. 1962'de
Ege Üniversitesinde Fizik Enstitüsünü kurdu. Üniversitenin Rek-
törü oldu. (1963 - 1965) 1976'da emekliye ayrılan Saraç'ın bilim ta-
ri üzerine çok sayıda makalesi, termo-dinamik, genel ve denel fi-
zik konularında çevirileri, bilim ve teknik tarihine ilişkin radyo
konuşmaları vardır (1951 - 1958) Başlıca Eserleri : **Tecrübi Fizik**
(1955), **Çekirdek Fiziği** (1962) **İyonya Pozitif Bilimi** (1971), **Bilim**
Tarihi, matematik, Astronomi (1983),

8. ABDÜLKADİR KARAHAN (1913 -) : Edebiyat tarihçisi ve
yazar. Siverek'te doğdu. İzmir Muallim Mektebi orta bölümünü
İzmir Lisesi'ni, Yüksek Öğretmen Okulu'nu, İstanbul Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1939) Çeşitli liselerde
edebiyat öğretmenliği yaptı. (1939 - 1947) Doktorasını vererek (1945)
Edebiyat Fakültesi'ne Türk Edebiyatı ve Metinlerini Çözümleme
Asistanı olarak girdi. (1947). Eski Türk Edebiyatı Doçenti oldu.
(1953). 1963'te Eski Türk Edebiyatı Profesörü oldu. 1971'de kürsü-
nün başına getirildi. Bu arada Kahire'de Ayn Şems Üniversitesi'n-
de Şark Dilleri Kürsüsü'nü yönetti. (1963 - 1964). 1983'te emekli ol-
du. Uluslararası kongrelerde 70'e yakın bildiri sunan Karahan'ın
İngilizce, Fransızca, Arapça, ve Farsça yayınlanmış pek çok maka-
lesi ve eseri vardır. Başlıca Eserleri : **Güneşin Doğduğu Yurt** (1934),
Fuzulinin Mektupları (1948), **Fuzuli-Muhiti**, **Hayatı ve Şahsiyeti**
(1949), **Nâbi** (1953), **Nef'i** (1954) **İslâm Türk Edebiyatında Kırk**
Hadis (1954), **Figani ve Divançesi** (1966), **Nef'i Divanından Seçme-**
ler (1971), **Dr. Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler** (1975),
Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri (1980), **Kırk Armağan** (1981)

9. M. AKİF İNAN : (1940) Urfa'da doğdu. İlk ve Ortaokulu
Urfa'da Liseyi Maraş'ta bitirdi. D.T.C. Fakültesi Türk Dili ve Ede-
biyatı Bölümü mezunudur. 1961 - 1964 yıllarında Hilâl dergi ve ya-
yınevinde yönetici, 1964 - 69 yıllarında Türköcakları merkez Müdü-
rü, 1969 - 72 yıllarında bir sendikada eğitim uzmanı olarak çalıştı.
1972'den sonra çeşitli orta ve yüksek dereceli okullarda öğretmen-
lik yaptı. 1961'den bu yana çeşitli dergi ve gazetelerde yazı ve şiir-
leri yayınlandı. 1969'da Edebiyat, 1976'da **Mavera** dergilerinin ku-
rucuları arasında yer aldı .1977'den itibaren Yeni Devir gazetesin-

de fikir ve sanat yazıları yazdı. Eserleri : Edebiyat ve Mediyet Üzerine (1972), Hicret (1974), Yeni Türk Edebiyatı (1977), Din ve Uygarlık (1985)

10. BEKİR YILDIZ : (1933 -) Yazar, hikâyeci. Çocukluğu çeşitli illerde geçti. İlk okuldan sonra Adana Sanat Enstitüsüne girdi. Mersin ve İstanbul sanat enstitülerinde öğrenimini tamamladı. (1950) İstanbul Matbaacılık okulunu bitirdi. (1954) Dizgi operatörlüğü yaptı. İşçi olarak Almanya'ya gitti. (1962) Dönüşünde Asya Matbaası'nı kurdu. İlk hikâyesi bir çocuk dergisinde yayımlandı. (1951) Yıllar sonra Almanya'daki gözlemlerini **Türkler Almanya'da** adıyla romanlaştırdı. (1966). Bunu Güneydoğu Anadolu insanlarını konu alan **Reşo Ağa** izledi (1966). **Ölümsüz Kaval, Arılar Ordusu ve Şahinler Vadisi** adlı çocuk kitapları vardır. **Eserleri :** Kara Vagon (1968), (1969 May Edebiyat Ödülü), Kaçakçı Şahan (1971), (1971 Sait Faik hikâye ödülü), Sahipsizler (1971), Evlilik Şirketi (1972), Harran (1972), Beyaz Türkü (1973), Almanya Ekmeği (1974), Dünyadan Bir Atlı Geçti (1975), İnsan Posası (1976), Demir Bebek (1977), Halkalı Köle (1980),

11. ZÜBEYİR YETİK : (1941 -) Siverek'te doğdu. İlkokulu Ceylanpınarda bitirdi. Ortaokulu Siverek, Liseyi Urfa'da okudu. Bir süre Ankara Hukuk Fakültesine devam etti. Bitirmeden ayrıldı. Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinden mezun oldu.

İlk yazı ve şiirleri 1958'de Urfa'da mahalli bir gazetede yayımlandı. Urfadayken (1960) ilk kitabı olan Dörtlükler'i yayınladı. 1960-1965 yıllarında İzmir'de bulundu. Bu sürede birçok dergi ve gazetelerde çeşitli görevler yaptı. Daha sonra Ankara'da gazetecilik yaptı ve 1966'da Urfa'ya döndü. Urfada bulunduğu süre içinde öğretmenlik, belediyecilik, bankacılık, serbest muhasebecilik yaptı. Arkadaşlarıyla birlikte Başta Harran Üniversitesi Kurma Derneği olmak üzere birçok dernekler kurup sosyal faaliyetlerde bulundu. 1974 yılında İstanbul'a gelerek Milli Gazete'nin başına geçti. Daha sonraları aynı gazetede fıkra yazarlığı yaptı. Gazeteden ayrıldıktan sonra kendi kurduğu yayınevini yürüttü. Yayınevinin kapanmasından sonra yarı resmi bir kuruluştaki çalışmaya başladı. **Eserleri :** Ak-elif ,Aksiyon-ahlâk-Ekonomi, İslâm Savaşçısına Notlar, İnsanın Serüveni, Şeytan, Kabil, Nemrut, Firavn, Karun Samiri, Bel'am, Ebu Cehil, Yahudi, Hüman, İmam Şamil, İslâm'da İnanç Ekolleri, İslâm İncancında Tevhid, İslâm İncancında Risalet

12. MEHMET ÖZBEK : (1945 -) Türk Halk Müziği Sanatçısı Urfa'da doğdu. İlk, orta ve Lise'yi Urfa'da tamamladı. 1966'da İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi. İkinci sınıfta iken İstanbul Belediye Konservatuarı Türk Musikisi Bölümü'ne devam etti. TRT'nin açtığı bir sınavı kazanarak 1969 yılında sanatçı olarak göreve başladı. 1977'de İstanbul Radyosu Halk Müziği ve Oyunları Müdürlüğüne atandı. Ankara Radyo ve Televizyon'unda çeşitli görevleri yanında TV programlarında koro yönetti ve müzik danışmanlığı yaptı. 1985 yılında Türkiye Yazarlar Birliği'nce Türk Halk Müsikisi konusundaki çalışmalarından ve verdiği konserlerden ötürü yılın sanatçısı seçildi. 1986'da TRT'den ayrılarak Devlet Sanatçısı olarak Kültür Bakanlığına geçti. **Eserleri :** Folklor ve Türkülerimiz (1975), Hoyratlar (1980)

13. MEHMET ATILLA MARAŞ : (1949 -) Şair, Yazar, Urfa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Urfa'da tamamladı. (1966) Erzurum Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesini bitirdi. (1971) Çeşitli kamu kuruluşlarında sırasıyla tarım öğretmenliği, İşletme ve proje mühendisliği, bölge mühendisliği görevlerinde bulundu. Halen bir kamu kuruluşunda yönetici olarak çalışmaktadır.

Yazı hayatına lise sıralarında şiirle başladı. İlk şiiri mahalli bir gazetede yayınlandı (1965). Urfa'da üç arkadaşıyla **Balıkli göl** dergisini çıkardı. Adımlar aylık sanat dergisinin yönetimine katıldı. (Erzurum 24 sayı 1970 - 71) Şiir ve yazılarını Hareket, Adımlar, Nâbi, Edebiyat, Maveria ve Harran dergilerinde yayınladı. 1967'de yazdığı ANEY şiiriyle tanındı. Bu şiiri halk tarafından büyük ilgi gördü ve TV'de ayrı zamanlarda dört kez yayınlandı. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisine günümüz şiiri ile ilgili maddeler yazdı. Şiir ve sanat üstüne yazdığı bir dizi yazı Yeni Devir Gazetesi sanat sayfasında yayınlandı. 1981 yılında yayınladığı **Şehrayin** adlı şiir kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği'nce yılın şairi seçildi. **Eserleri :** Doğudan Batıdan Ortadoğudan (1976), Şehrayin (1981), Aney (1983)

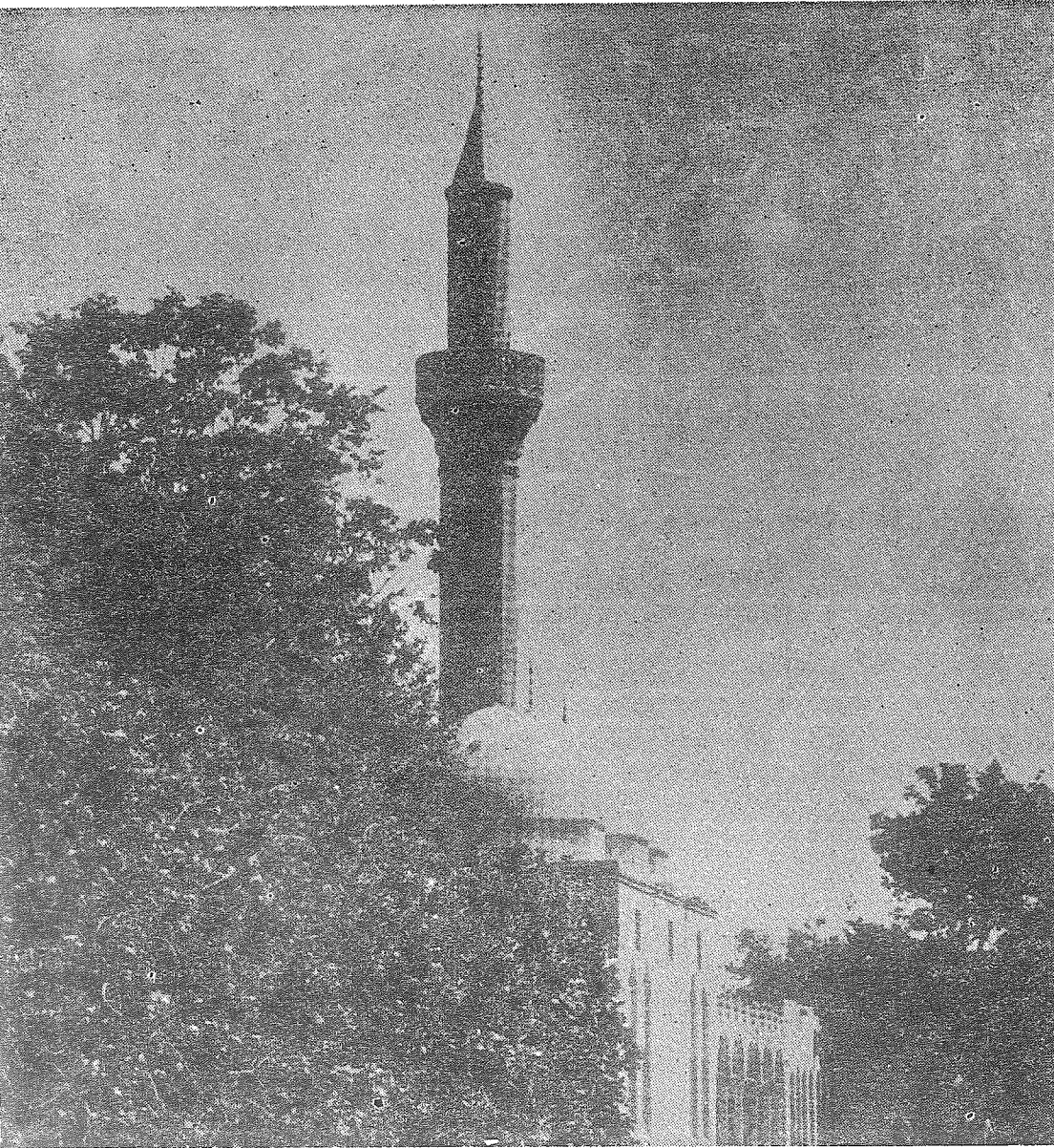
KAYNAKLAR

- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) Genel Nüfus Sayımı 1980-1985
DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) Tarımsal yapı ve Üretim, 1950
DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) Ziraat Sayımı Neticeleri, 1968
DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) Genel Sanayi ve İş yeri Sayımı 1980
Tanışık Halil Rafet, Urfa İli Yakın Çevre İncelemeleri
İşıltan Fikret, Urfa Bölgesi Tarihi, İstanbul 1960
Segal J. B., Edessa, The Blessed City, Oxford 1970
Özcan Güler, Urfa İklimi, Ankara 1974
Atakurt Mithat, Urfa Folklorundan Bir Demet, Ankara, 1951
Urfa İli Yıllığı, 1967
Urfa İli Yıllığı, 1973
Harran, Kültür ve Folklor Dergisi, I. ve II. cilt, 1979, 1983.
Doruk Yaşar, Urfadan Derlenmiş Türküler ve Oyun Havaları, Ankara, 1977
Ergin M. Emin, Urfa Ağzı Sözlüğü, Urfa, 1982
Ergin M. Emin Urfa Folklorunda Düğün, Urfa, 1975
Ergin M. Emin, Urfa'dan Derlenmiş Hoyratlar, Maniler, Urfa, 1981
İpek A. Naci, Şiirlerde Urfa (antoloji), Urfa, 1969
Kürkçüoğlu Kemal Edip, Urfa Ağzı, İstanbul, 1945
Karahan Abdülkadir, Nabi, Hayatı, Sanatı, şiirleri, İstanbul, 1953
Aktüccar Halil, Nabi, Hayatı, Sanatı, Eserleri, İstanbul, 1984
Rastgeldi Reşit, Hz. İbrahim ve Urfa, İstanbul, 1972
Çelik İ. Halil, Oymak Mehmet, Urfa Harran Üniversitesi, (tarihsiz)
Komite, 11 Nisan, 1983, Kurtuluşumuz 65. yıl, Şanlıurfa'nın kurtuluşu 66. yıl
Apan Hüseyin, Güneydoğuanadolu Sulama Projesi ve Urfa Ziraat Fakültesinin
Önemi, Diyarbakır, 1983
Yurt Ansiklopedisi, 132. 133. 134. Fasiküller S. 7354-7456
Türkiye'de Turizm-Beldeler-Şanlıurfa İstanbul, 1984
Bengisu Mustafa, Urfa İli'nin Coğrafyası, 1968
Akalin Müslüm, Milli Mücadele'de Urfa, Urfa, 1985
Turizm Alemi, (dergi) Sayı: 2 Ocak 1969 Ankara

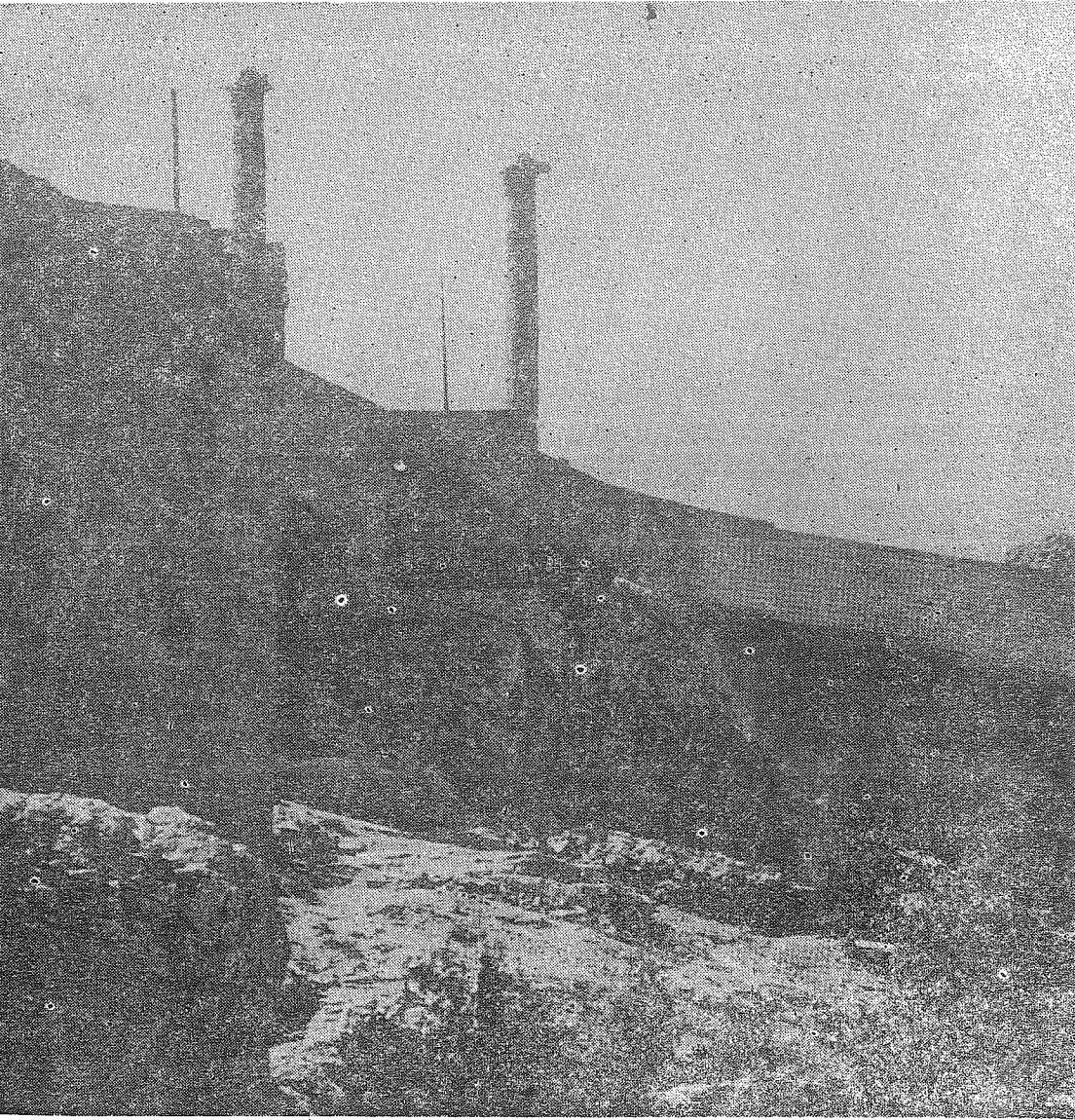
GÖRÜNTÜLER

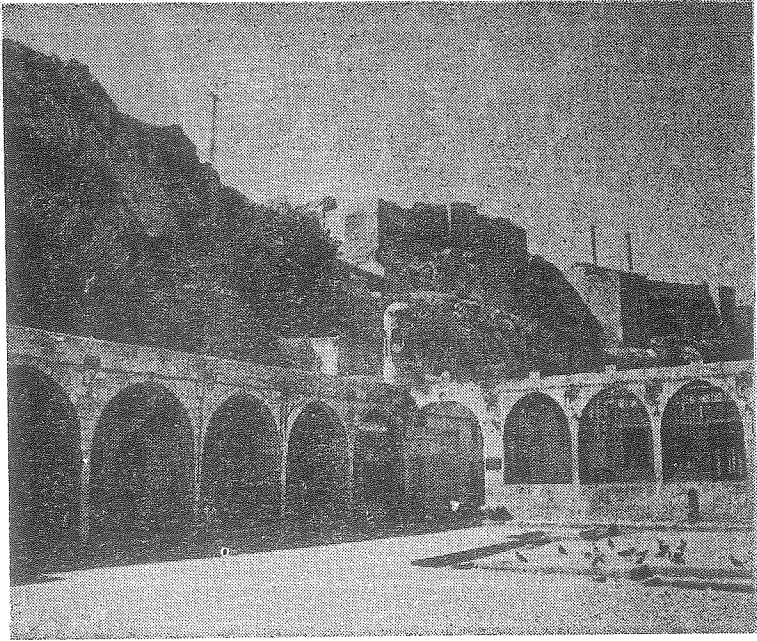
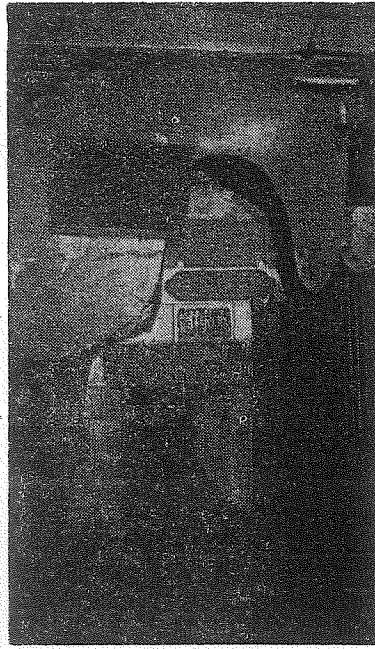
Kaleden Şanlıurfa'nın görünüşü

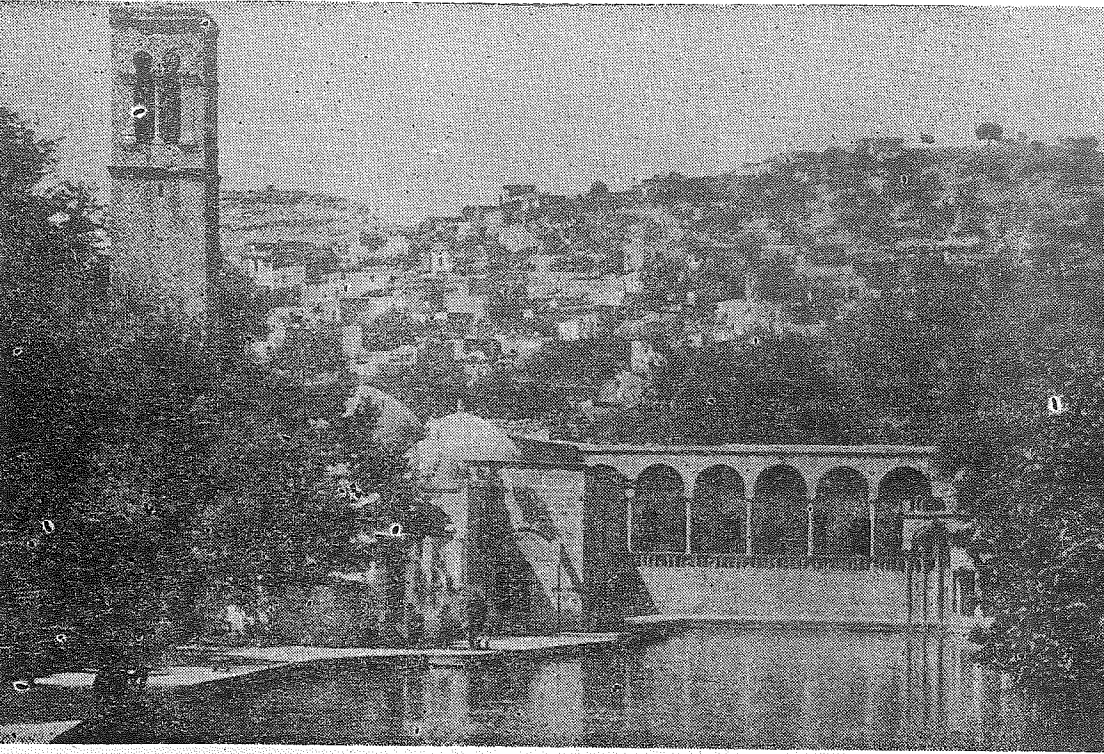
Rızvaniye Camii

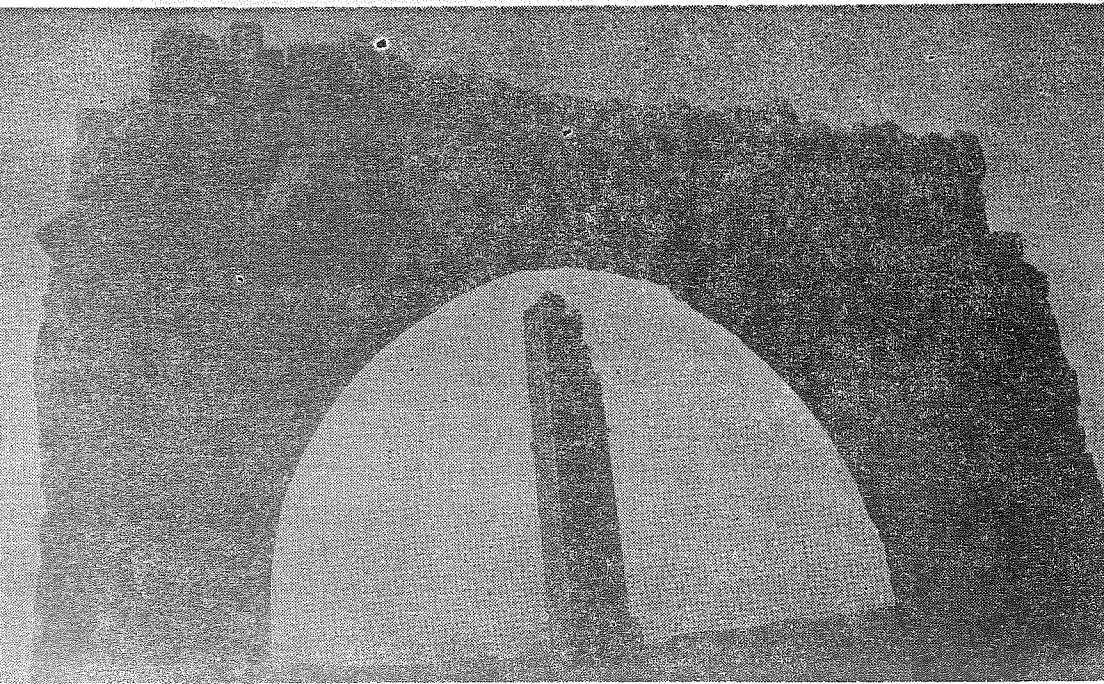
Tarihi Sanliurfa kalesi

*Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü yer ve
Hz. İbrahim Camii*

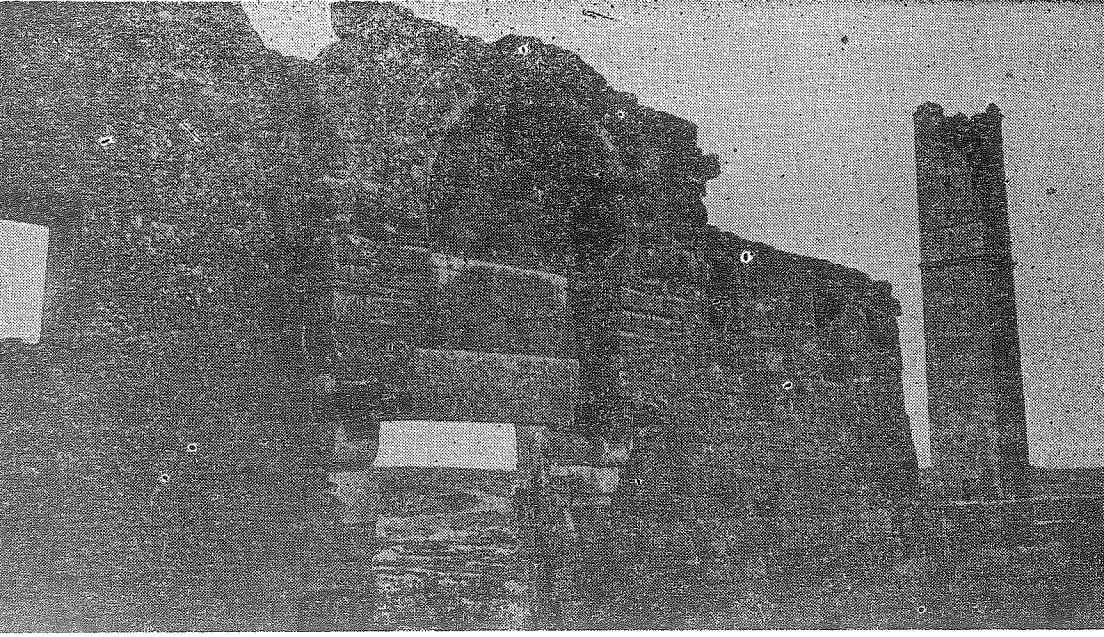
Halilürrahman Gölü

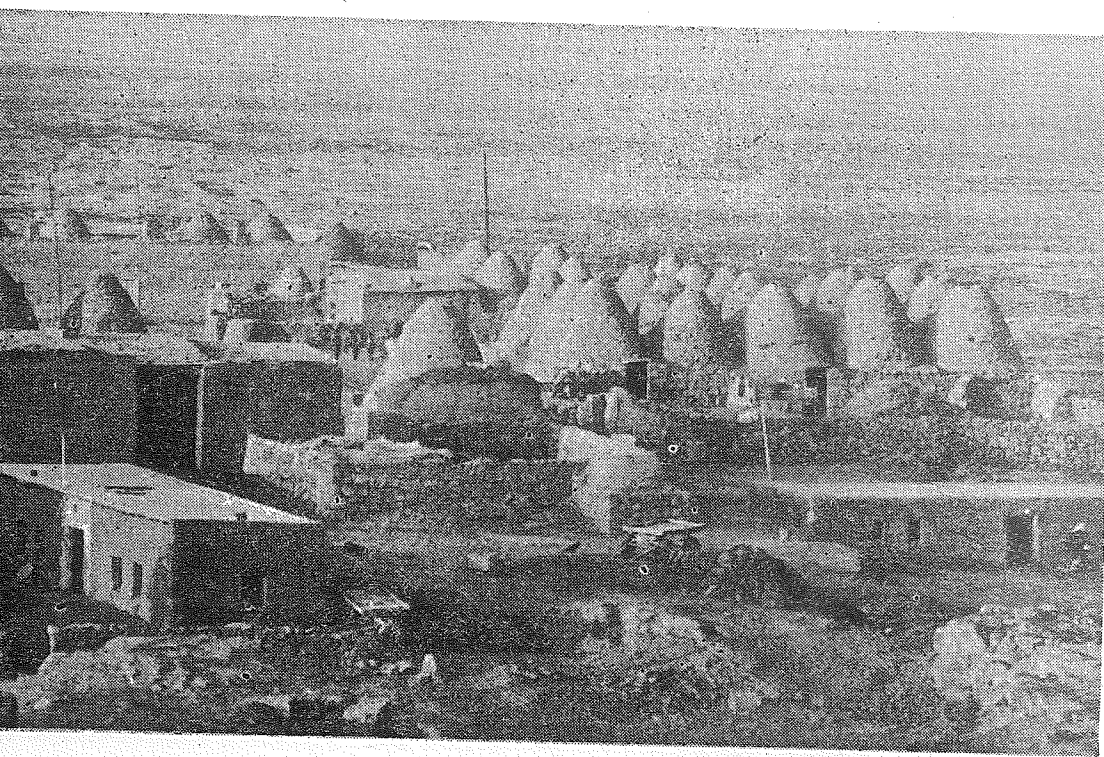
Harran Ulu Camii minaresi

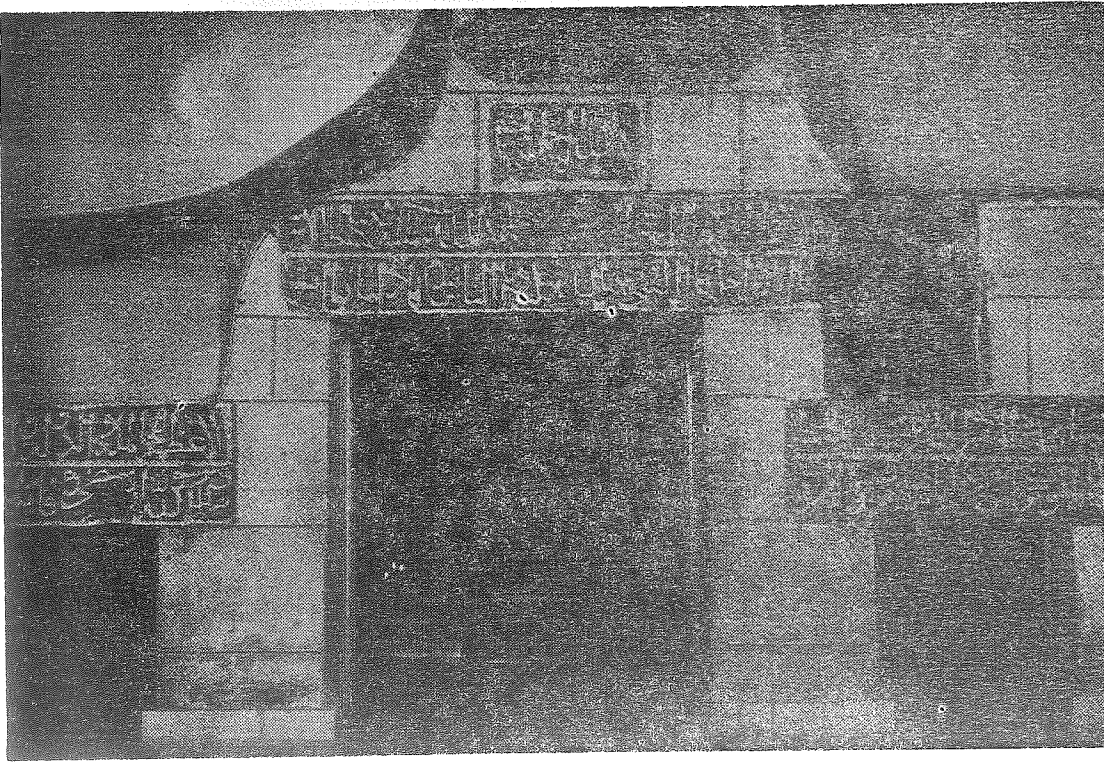
Şanlıurfa Ulucamiî minaresi

Harran'da ilk Selçuklu üniversitesinin harebeleri

Harran

Hz. İbrahim Peygamber'in makamı

İLANLAR

ATA

İNŞAAT SANAYİ ve TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

Tel : 35 39 ŞANLIURFA-Bozova

HARMAK

MOTORLU ARAÇLAR
TİCARET ve SANAYİ A.Ş.

BOSCH

BAŞ BAYİİ

Tel : 150 75 03
155 14 14

LAMARTİN CAD. 23/3
TAKSİM - İSTANBUL

HARRAN OTOMOTİV

BOSCH

LUCAS

CAV

SİMMS

DİZELSAN

TİCARET ve SANAYİ KOLL. ŞTİ
NABİ SINDIRAÇ ve ORTAĞI

Lamartin Cad. 20/2 Taksim-İstanbul
Tel : 150 58 30 - 150 64 01

PEMSAN

SANAYİ ve TİCARET KOLL. ŞTİ.

Ahmet BAHÇIVAN

Elektronik Yük. Mühendisi

- ⊗ KÜÇÜK ELEKTRİK MOTORLARI (40 WAT - 220 VOLT)
- ⊗ PLASTİK MUTFAK ASPİRATÖRLERİ (ÇAP: 20 CM.)
- ⊗ MASA TİPİ VANTİLATÖRLER
- ⊗ SET ÜSTÜ DAVLUMBAZLI ASPİRATÖR

Tel : 576 71 27

Fabrika : Cumhuriyet Cad. Serdar Sok. Kaymaz İşhanı 3/3
Bavrampaşa/İSTANBUL

TURAN TİCARET
ELEKTRİK-ELEKTRONİK
İMALAT İTHALAT

MEHMET GÖRÜRYILMAZ

Elektronik Mühendis

- ⊗ Korbakır Tabanca Havya
- ⊗ Yürüyen Işık
- ⊗ 3-4-10-100 WATT Regüleli, Regülesiz Adaptör
- ⊗ 2'li, 3'lü Hoparlör Filtresi

Tel : 576 62 00

Cumhuriyet Cad. Serdar Sok. 3/2 Bayrampaşa/İSTANBUL

AHMET ERSEVEN

İnşaat Mütcaahhidi

Aksaray, Atatürk Bulvarı

Tel. Büro : 522 16 06

511 33 03

Lâle Apt. 166 Kat 2 - İSTANBUL

Ev : 355 20 35

ERSEVEN İNŞAAT

MAHMUT ERSEVEN

Atatürk Bulvarı 166/1 Aksaray - İSTANBUL

Tel : 520 54 76

527 37 63

MUDAS

MODERN DEPOCULUK, NAKLİYAT
TİC. ve SAN. A.Ş.

MUSTAFA KEMANCI
İdare Meclisi Başkanı

Yanııcı, Parlayıcı ve Kaçak Mal Olmamak Şartıyla
Her Türü Malınızı Muhafaza Etmek İçin Emrinizdeyiz.

Tel. : 527 39 48 - 528 20 74

İş : Ankara Cad. Fahrettin Kerim Gökay İşhanı 31/7
Cağaloğlu-İSTANBUL

Tel. : 578 68 19 - 581 81 87

Depo : Muratpaşa Mah. Dökümcüler Cad. No. 12
Bayrampaşa-İSTANBUL

AĞGÖL

Un İrmik Makarna Sanayi ve Ticaret, İthalat-İhracat
Milletlerarası Kara ve Deniz Nakliyat Limited Şirketi

Tlf. : 17 21

Merkez : Atatürk Cad. No. 41 ŞANLIURFA

Tlf. : 27 42 50 - 28 14 79

Şube : Şehitpamir Cad. Palmiye İşhanı Kat 3 No. 16-17
İSKENDERUN

Tlf. : 126 24 - 176 24

Şube : Kavaklıdere Şili Meydanı Erenli Apt. 5/7 ANKARA

Ticaret Sicil No. : 2065

Telex : 68 100 Aggo Tr.

MURAT

LOKANTA ve KEBAP SALONU

Tel : 528 19 28

Ordu Caddesi No. 212/A

Lâleli / İSTANBUL

HACI BOZAN OĞULLARI

HALKA HİZMETTE ÖNDER İSİM -
BAKLAVA - KEBAP - HAZIR GIYİM

527 81 79

Hazır Giyim 528 51 61

526 63 25

527 82 57

Kebap Salonu 528 44 92

Baklava Salonu 522 82 68

Lâleli, Ordu Caddesi 214 - İSTANBUL

URFALI

HACI MEHMET ÖZLEK

Baklava ve Kebap Salonu

Tel : 11 26 36
11 92 42

Sanayi Cad. No. 7
Ulus - ANKARA

KAYACANLAR

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

AEG - VESTEL ve PETROL OFİSİ

Yetkili Bayii

SARAYÖNÜ CAD. No. 44 Tel : 12 66

ŞANLIURFA

HARRAN OTELİ

Mehmet GÜNEŞ
Mahmut YILDIZ
Hacı DENEK

GÜNEYDOĞUNUN
EN MODERN OTELİ
HARRAN OTELİ
120 LÜKS YATAK
OSMANLI TİPİ
LÜKS HAMAM
RESTAURANT
DÜĞÜN SALONU
RUF BAR

OTOPARK
TELEVİZYONLU
ODALAR
SAUNA
500 KİŞİLİK
YEMEK SALONU
KUAFÖR

Rezervasyon : 49 17

Atatürk Bul. Belediye Karşısı

ŞANLIURFA

UPİSAŞ

URFA PAMUK İPLİĞİ SAN. A.Ş.

Şanlıurfa-Mardin Asfaltı Üzeri 5 Km.de
P.K. 57 Tel : 11 80 - 24 81 Telgraf : UPİSAŞ -

ŞANLIURFA
ŞANLIURFA

ÖZ HARRAN

UN FABRİKASI

Tel : 31 75

Akçakale Yolu Üzeri

ŞANLIURFA

GÜLISTAN

ÇİÇEK GALERİSİ

MUSTAFA GÖRGEN

- Gelin arabası süsleme
- Saksı çeşitleri
- Nişan - Nikâh - Düğün - Yaşgünü
- Kabul günü ve her türlü toplantılarınızda emrinizdeyiz.

Tel : 29 69

B. Evler 4. Sokak 28/C

ŞANLIURFA

ALAATTİN ÇATALTAŞ

TOFAŞ BAYİİ

Tel : 23 54 - 45 77

Asfalt Cad. No. 2

ŞANLIURFA

ŞEKERCİ AHMET

ÇİKOLATA - KURUYEMİŞ - KURUKAHVE

Tel : 19 73

Atatürk Bulvarı, Stad Apt. Altı
ŞANLIURFA

SORAN TİCARET

HALİL SORAN
Demir - Çimento - Kireç

Tel : 16 66

Bostancılar Cad. 24
ŞANLIURFA

YILDIZ OTO ALIM SATIM

ŞEVKET DENEK - EMİN KARABULUT

Tel : 22 64

Bostancılar Cad. No. 1/B
ŞANLIURFA

PAK PLASTİK

AKÜMÜLATÖR KUTU SANAYİ LTD. ŞTİ.

SUAT AKGÜN

- Elektroşok Akümülatör kapama makinaları
- «ŞİRİNG» Naylon Ambalajlama makinaları

Tel : 577 21 13 - 576 76 41 - 576 22 41

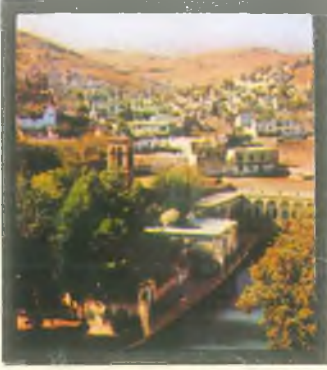
Gümüşsuyu Cad. Ceyhan Sitesi No. 26 Topkapı - İSTANBUL

SAİT ET VE KEBAP SALONU

Sait ÖZBİLEN

Tel : 527 39 54

Lâleli Caddesi No: 19/B
İSTANBUL

*Tarih
Coğrafya
Sosyal Yapı
Ekonomi
Kültür
Folklor
Turizm..*